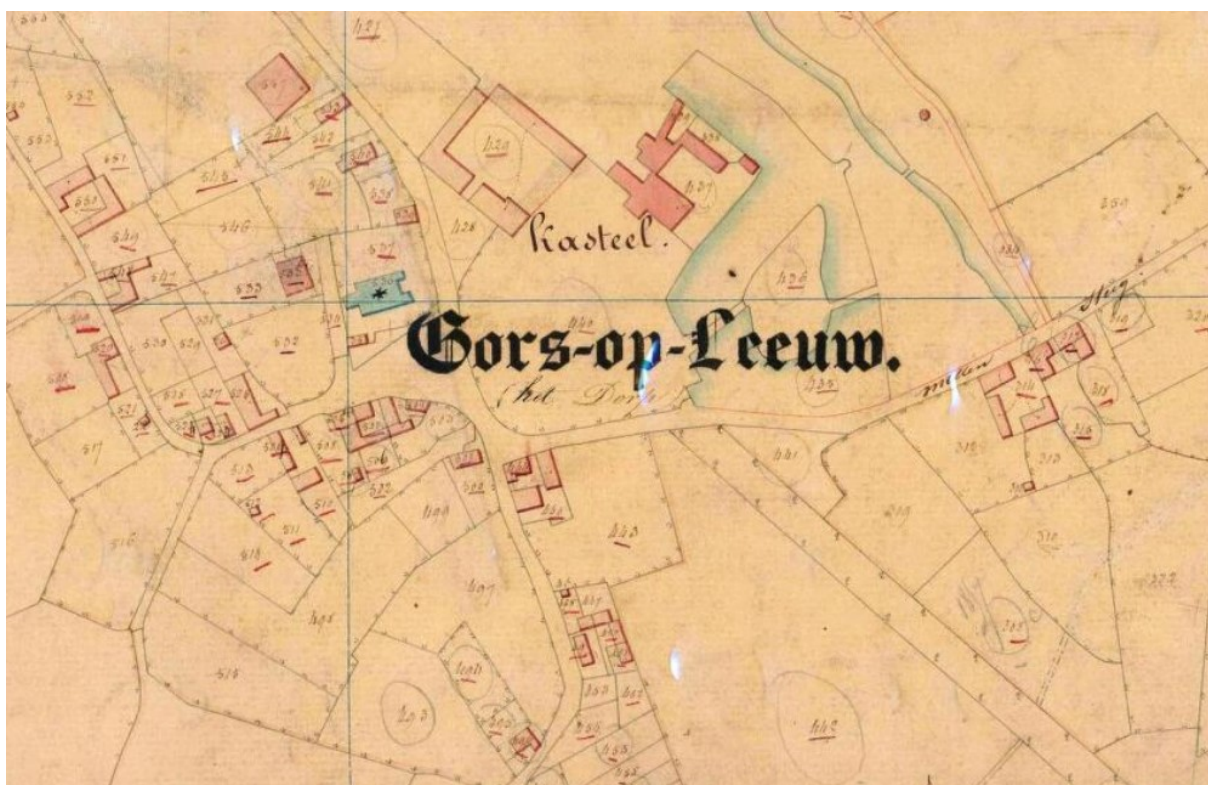

BEHEERSPLAN ONROEREND ERFGOED

DORPSKOM VAN GORS-OPLEEUW

Hoogstraat, Leeuwerveld, Martinusstraat, Mellenstraat en Tongersesteenweg

Beheersplan opgemaakt door

HEKATE erfgoedonderzoek

Grote Markt 14

3300 Tienen

www.hekate.be

in opdracht van

Stad Borgloon

Speelhof 10

3840 Borgloon

INHOUD

1.	IDENTIFICATIE	5
1.1.	Administratieve gegevens	5
1.2.	Perimeter van het beheersplan	6
1.3.	Participatie en communicatie	6
2.	HISTORISCHE NOTA	7
2.1.	Gorsleeuw door de eeuwen heen	7
2.1.	Het bouwkundig erfgoed in Gorsleeuw	13
3.	INVENTARISATIE HUIDIGE TOESTAND EN TOESTANDSRAPPORT	14
3.1.	Context/omgeving	14
3.2.	Dorpskern	14
3.2.	Bouwkundig erfgoed	15
3.3.	Landschappelijk erfgoed	15
4.	ERFGOEDWAARDEN	17
4.1.	Het ministerieel beschermingsbesluit van 17 oktober 1986	17
4.2.	Het ministerieel beschermingsbesluit van 1 maart 2004	18
4.3.	Individuele waardering van het bouwkundig erfgoed	19
5.	BEHEERSVISIE EN DOELSTELLINGEN	20
5.1.	Basisprincipes	20
5.2.	Behoud van het historisch beeld van het beschermde dorpsgezicht	20
	Respect voor het authentieke karakter van Gorsleeuw	20
	Respect voor het historisch evenwicht tussen bebouwde en onbebouwde percelen	20
	Respect voor het historisch straatbeeld	21
5.3.	Behoud van individuele panden en gebouwengehelen	21
	Elk pand heeft zijn eigen geschiedenis en stijl	21
	Bewaren gaat altijd voor vernieuwen	21
5.4.	Openbare ruimte als bepalende factor in de beleving van het historische dorpsbeeld	22
	De inrichting van de openbare ruimte sluit aan bij het beeld van de landelijke dorpskern	22
	Beeldvriendelijk parkeerbeleid	22
	Bewaking van het trage verkeer in de dorpskern	22
5.5.	Openbaar groen en private tuinen als versterkers van de beeldkwaliteit	23
	Behoud van groen als karakteristiek en essentieel element binnen de bescherming	23
	Behoud van beeldbepalende solitaire groenelementen in private tuinen	23

5.6.	Archeologie	23
5.7.	Water en waterhuishouding in Meldert.....	24
5.8.	Evenwicht tussen erfgoedwaarden en nieuwe ingrepen	24
	Erfgoed en duurzaamheid	24
	Erfgoed en nieuwbouw	24
	Erfgoed en energiezuinigheid	24
	Erfgoed en visuele ingrepen	26
5.9.	ZEN-erfgoed	26
6.	MAATREGELEN.....	27
7.	OPVOLGING EN EVALUATIE - HET ONDERHOUDSLOGBOEK	32
7.1.	Het toestandrapport	32
7.2.	Overzicht van uitgevoerde (onderhouds)werken	33
7.3.	Bijkomende premie van 10% voor 'voorbeeldige beheerders'	33
8.	INDIVIDUELE RELICTFICHES	34
9.	EXTRA TOEVOEGINGEN	35

1. IDENTIFICATIE

1.1. Administratieve gegevens

Naam van het onroerend erfgoed:

Dorpskom van Gors-Opleeuw

Beschermingsbesluit(en)

Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon, MB 17 oktober 1986.

Kadastrale ligging

Borgloon, 4de afdeling, sectie A, kadasternummers 443P, 444F, 502C, 504E, 506C, 525E, 532B, 533 2/A, 533B, 536B, 537D, 538E, 539, 680A, 681A, 682A, 683A, 684A, 685A, 699A, 700A, 707A, 708A.

Juridische toestand

Beschermde dorpsgezicht 'Dorpskom van Gors-Opleeuw' - MB 17.10.1986

Beschermde monumenten - MB 17.10.1986:

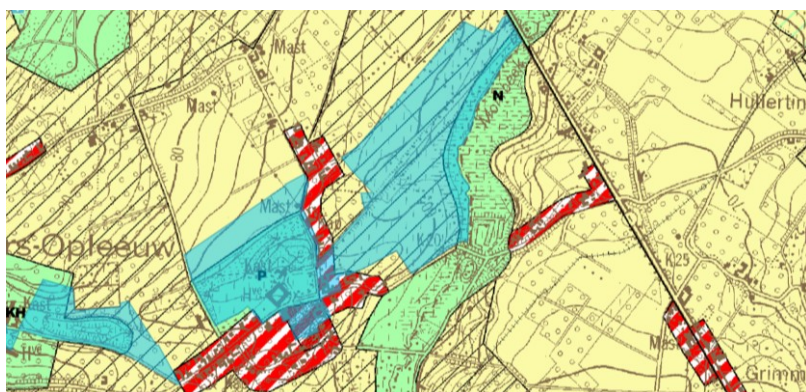
- toren van de Sint-Martinuskerk
- de kasteelhoeve
- het bij het hoevecomplex horende bakhuis
- de rijschool
- de waterput op het dorpsplein

Beschermde monument - MB 01.03.2004: uitbreiding bescherming kerk tot volledig gebouw met kerkhof en ommuring

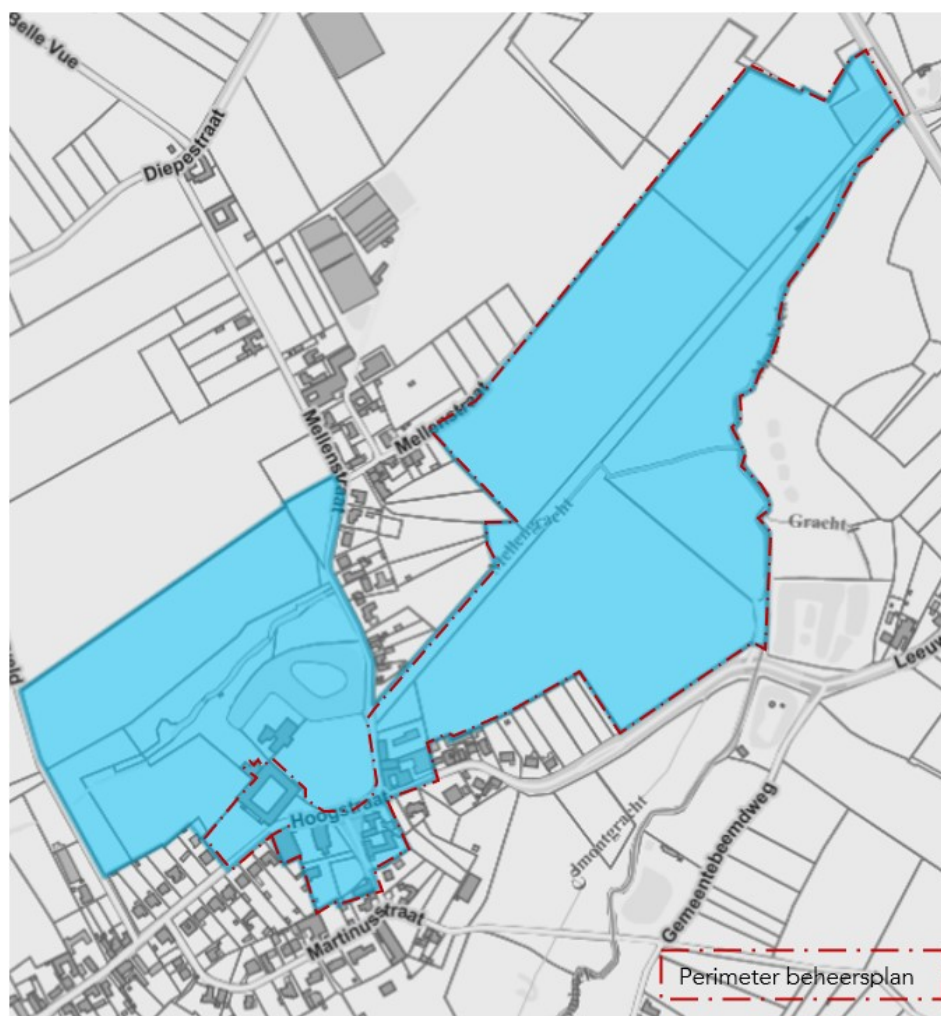
Vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed sinds 01.02.2018:

- dorpskern Gors-Opleeuw - ID15157
- manège - ID 18999
- monumentaal bakhuis - ID 19101
- parochiekerk Sint-Martinus met kerkhof - ID 19580
- pastorie van de Sint-Martinusparochie - ID 19775
- gesloten hoeve - ID 16699

Gewestplan Vlaanderen: woongebied met landelijk karakter, agrarisch gebied, parkgebied en natuurgebied

1.2. Perimeter van het beheersplan

Omdat het kasteel en het kasteelpark in 2004 als monument werden beschermd omwille van de (tuinkunst)historische waarde van het kasteeldomein, de aanleiding voor die bescherming inhoudelijk verschilt van de motivering van het beschermde dorpsgezicht en voor het beheer van een beschermd monument op dat moment geen beheersplan vereist was, werd beslist om het kasteel en het kasteelpark niet op te nemen binnen de perimeter van dit beheersplan.

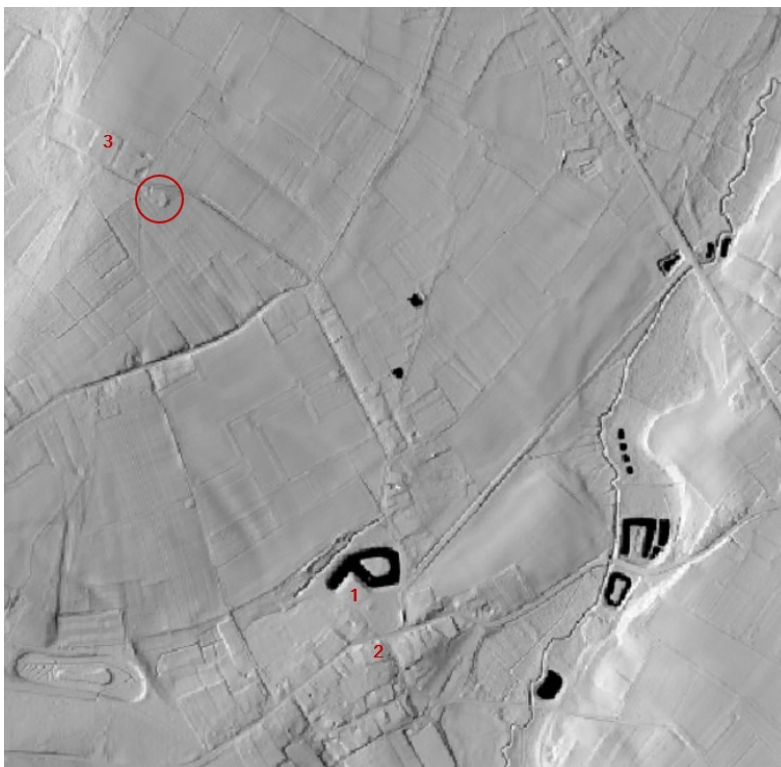
1.3. Participatie en communicatie

In het kader van de opmaak van het beheersplan voor de beschermde dorpskern van Gors-Opleeuw werden de betrokken eigenaars bevestigd. Ze kregen op 21 maart 2022 elk de informatiefiche van hun eigen woning: historiek, beschrijving, waardebeoordeling en beheersdoelstellingen. Tot 20 april was er de mogelijkheid om opmerkingen of vragen te formuleren, hetzij schriftelijk per mail, hetzij telefonisch of op vraag ter plaatse. Alle eigenaars hebben gereageerd. Eventuele opmerkingen werden verwerkt, hetzij in de individuele relict-fiche, hetzij in het algemene deel. Op 3 mei gaf het College van Burgemeester en Schepenen principieel goedkeuring aan het beheersplan.

2. HISTORISCHE NOTA¹

2.1. Gorsleeuw door de eeuwen heen

De eerste vermelding van Gors-Opleeuw gaat terug tot het einde van de 10de eeuw, toen Heriger van Lobbes in zijn *Vita Landoaldi* het leven van de heiligen Landoaldus en Landrada² beschreef en daarin *Lueva* en *Sublueva* - Leeuw en Neerleeuw - vermeldde. Etymologisch stamt het toponiem 'Leeuw' uit het Germaanse '*hlaiwa*', dat grafheuvel betekent. Het verwijst naar het Romeinse grafveld met twaalf brandgraven uit de 2de eeuw na Christus dat vlakbij het kasteel Bellevue werd opgegraven in 1968³ (zie kadertekst). De benamingen *Leeuw* en *Neerleeuw* zouden in de late middeleeuwen evolueren naar respectievelijk *Opleeuw* en *Leeuw*. *Opleeuw* behield zijn naam. *Leeuw* zou later *Gorsleeuw* genoemd worden, naar Godfried van Leeuw, de oudst gekende Heer van het gelijknamige geslacht.

Afb. 1: Gors-Opleeuw, digitaal hoogtemodel met aanduiding van het kasteel van Gorsleeuw (1), de Sint-Martinuskerk (2) en de site van het Romeins grafveld (omcirkeld) te zuiden van het Kasteel Bellevue (3) - bron: www.geo.onroenderfgoed.be

¹ Historiek gebaseerd op de gemeente-inleiding 'Gors-Opleeuw' uit *Bouwen door de eeuwen Heen in Vlaanderen*, Provincie Limburg, Arrondissement Tongeren. Kanton Borgloon, 14n4, Turnhout, 1999: p. 120-122 en aangevuld met relevante historische gegevens.

² Landoaldus en Landrada zijn twee van de zogenaamde *Heiligen van Wintershoven* die omstreeks 650 in Wintershoven in een kloostergemeenschap leefden en volgens de legende nagenoeg allemaal in de kerk van Wintershoven begraven werden.

³ LUX G.V. en ROOSENS H., *Een Gallo-Romeins grafveld te Gors-Opleeuw*, *Archaeologica Belgica*, 128, Brussel 1971.

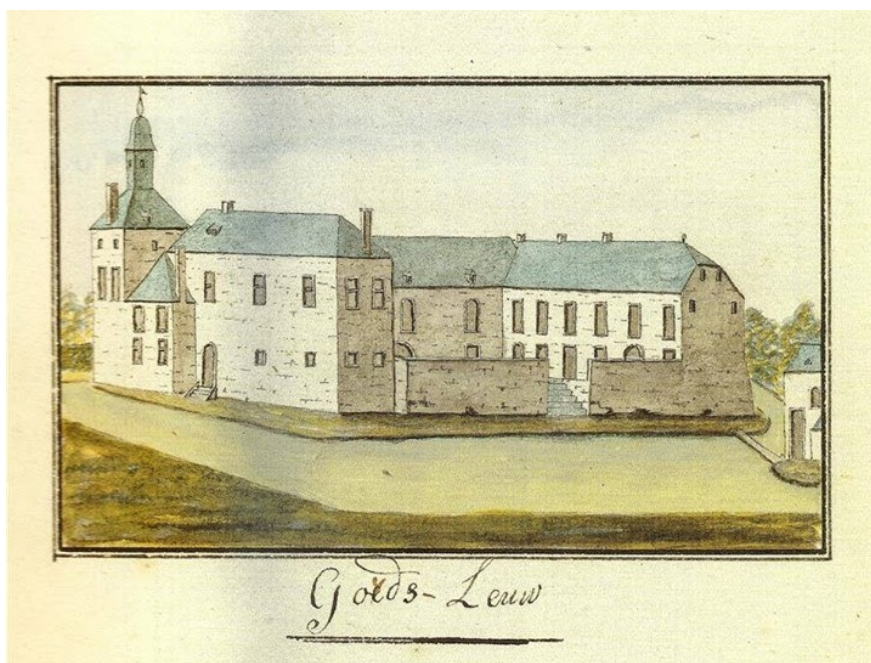
Terwijl in mei 1968 in verschillende landen studentenrevoltes aan de gang waren, werden op 8 km ten noordwesten van de Gallo-Romeinse hoofdstad Tongeren de resten van een **Gallo-Romeins grafveld** opgegraven. Dit grafveld ligt dichtbij het kasteel Bellevue in Gors-Opleeuw en werd ontdekt tijdens het graven van funderingsgrachten bij de bouw van een woning. Uiteindelijk ontdekten archeologen twaalf graven. Bij de drie diepste graven waren de bijgaven en crematieresten in een houten kist begraven. De overige graven bestonden uit een eenvoudige bijzetting met crematieresten en enkele bijgaven in de vorm van aardewerk (...). Het grootste en best bewaarde graf (...) werd beschouwd als een tumulusgraf vanwege de 51 rijke grafgiften. De tumulus of grafheuvel is zoals veel andere in de loop der eeuwen verdwenen. De grote kist waarin alles netjes geplaatst werd, was twee meter lang, 1,06 meter breed en ongeveer 70 cm hoog. Ze was gemaakt van 2,5 cm dikke planken. Bovenaan lagen de verbrande resten van een baby, een kleine armband en twee borden. Onderaan de kist lagen de crematieresten van een jonge vrouw en de rest van de bijgaven. Die bestonden uit: gebruiks aardewerk en luxe tafelwaar (kruiken, een kan, kommen, borden en bekers), vijftien glazen objecten (in de vorm van prismaflessen, kruikflessen, borden en schalen), olielampen, kralen in lichtblauwe glaspasta, drie bronzen handvaten en een sierknop. Naast deze bijgaven waren ook resten van de brandstapel waarop de overledenen verbrand werden in de kist geplaatst met erbovenop een munt als betaalmiddel om de boottocht naar het dodenrijk te maken. De archeologische vondsten dateren uit de 2de eeuw na Christus.

Bron: S.n., *Archeologie in de ruilverkaveling Jesseren*, 2017, p. 27-29.

Godfried van Leeuw werd voor het eerst vermeld in 1220, toen hij optrad als getuige in de stichtingsakte van de Landscommanderij Alden Biesen. Hij bewoonde de burcht van Leeuw die bestond uit een omgracht opperhof en een neerhof. Van de burchtsite zijn allicht resten in de ondergrond bewaard, zo doen het terreinprofiel en het digitaal hoogtemodel vermoeden. Vanaf de 14de eeuw werd de buchtsite bewoond door het geslacht van Gelinden dat in Gorsleeuw wil en wet bepaalde. Het huwelijk van Jeanne de Gelinden met Lambert van den Bosch in 1436 maakte daar een einde aan. Vanaf dan kwam het gezag over Gorsleeuw toe aan de familie van den Bosch die de heerlijkheid gedurende twee eeuwen bestuurde. Volgens de meeste bronnen was dat tot 1639. Dit lijkt echter weinig waarschijnlijk. J. van den Bosch vatte immers in 1647 de bouw van een nieuwe kasteel aan, zo meldt P. de Saumery in zijn *'Délices du pays de Liège'* (1744) die zijn informatie kreeg van de toenmalige eigenaars van het kasteel, de familie de Copis.⁴ J. van den Bosch liet de oude burcht afbreken en vervangen door een kasteel Maasstijl. Kort na aanvang van de bouw - in 1653⁵ - ging Gorsleeuw over naar de heren van Bodtberg d'Ingeray. Of zij verder bouwden aan het kasteel is niet duidelijk. Wel dat Jean Philippe de Copis de Bindervelt in 1712 er de laatste hand aan legde.

Dankzij een aquarel die Philippe de Corswarem, omstreeks 1800 schilderde, is het uitzicht van dat kasteel gekend. Het was een omgracht, U-vormig kasteel met wit gekalkte gevels, leien daken, een vierkante hoektoren en een terrasvormige binnenkoer die door middel van een muur was afgesloten. Een trappenpartij leidde van de koer naar de binnenwal vanwaar een smal dijkje toegang gaf tot een paviljoen op een eilandje.

Afb. 2: Philippe de Corswarem, Gords-Leuw, ca. 1800 - bron: www.daris.be

⁴ Verschillende bronnen geven 1639 als overdrachtsdatum. Dit lijkt weinig waarschijnlijk gezien de familie de Copis vlak voor 1744 aan de Saumery meldde dat J. Vandenbosch in 1647 de bouw van het nieuwe kasteel aanvatte en het goed in 1653 overging naar de heren van Bodtberg d'Ingeray. DE SAUMERY P.L., *Les délices du Païs de Liège, ou Description géographique, topographique et chorographique des monumens sacrés et profanes de cet Evêché-principauté et de ses limites*, vol. 4, 1744, p. 286.

⁵ DE SAUMERY P.L., o.c., p. 286.

Dezelfde configuratie wordt weergegeven op de kaart van Villaret, opgetekend omstreeks 1745. Op dat moment was de heerlijkheid Gorseeuw in het bezit van het geslacht de Copis de Binderveld. Jean-Philippe de Copis had de leen in 1701 verkregen door zijn huwelijk met Anne-Françoise van Bodbergen en zou de laatste hand aan de bouw van het kasteel leggen⁶. Gorsleeuw was op dat moment een kleine woonkern, gedomineerd door de kasteelsite die toen nog een opperhof-neerhofstructuur had en een formele tuin aan de oostzijde van het domein. Ten

Afb. 3: Kaart van Villaret, Gorsleeuw, ca. 1745 - bron: geo.onroerenderfgoed.be

zuiden van de kasteelsite en geconcentreerd langsheen de Hoogstraat en de Sint-Martinusstraat lagen woningen - veelal boerenhoven - tussen boomgaarden en omhaagde percelen. In het centrum wordt de Sint-Martinuskerk afgebeeld temidden van een ruim kerkhof dat omzoomd is door een haag.

Een gelijkaardig dorpsbeeld is te zien op de kabinetskaart van Ferraris. De kaart toont het Geursleew omstreeks 1775. Het kasteel heeft nog zijn opperhof-neerhofstructuur maar de omgrachting lijkt al deels gedempt. De bebouwing rond het kasteel is weinig gewijzigd op enkele hovingen en een nieuwe L-vormige weg na ten oosten van het kasteel. Het dorp wordt nog steeds getypeerd door omhaagde percelen en boomgaarden die ten zuiden van de Hoogstaat zelfs vermeerderd lijken

Afb. 4: Ferrariskaart, Geursleew, ca. 1775 - bron: www.geo.onroerenderfgoed.be

⁶ DE SAUMERY P.L., o.c., .

Op het voorprimitief kadasterplan (1809) en de daarop volgende primitieve kadasterkaart (1840-1843) heeft het dorp een gelijkaardige opbouw. De meest opmerkelijke wijziging bevindt zich op de kasteelsite. Constantinus Franciscus de Copis liet het kasteel grondig verbouwen, vermoedelijk naar de plannen van architect M. Raskin⁷. De noordelijke vleugel van het kasteel lijkt behouden maar de zuid- en westgevel werden herbouwd in neoclassicistische stijl. De zuidvleugel zou voortaan als hoofdvolume dienst doen en kreeg een voorgevel met een monumentale portiek die naar het dorp gericht werd waardoor de oriëntatie van het kasteel volledig wijzigde. Van de formele tuin

Afb. 5: Primitieve kadasterkaart (westen boven), 1840-1843 - bron: www.cartesius.be

die op het plan van Villaret nog werd weergegeven, is geen spoor meer. Rondom het kasteel werd een vroeg-landschappelijk park aangelegd waarvan de tot vijver met eiland omgevormde slotgracht, een ruïne folly, een grillig gevormde waterpartij en een lange dreef voor de parkpoort de blikvangers waren. Aan de westzijde werd het oude neerhof gesloopt. Een nieuwe kasteelhoeve rees wat verder van het kasteel op, aan de straat. Ze overstijgt ruim de dimensies van de andere bebouwing in het dorp, die vooral bestaat uit bescheiden boerenhuizen met bijhorende, al dan niet vrijstaande stal en schuur(tje). Hier en daar worden enkele bakhuizen opgetekend. De bebouwing bevindt zich veelal met de gevel onmiddellijk aan de straat; dieper op het perceel gelegen hoofdconstructies komen zelden voor.

Meer nog dan op de primitieve kadasterkaart, is op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) duidelijk zichtbaar dat de Hoog- en de Martinusstraat inmiddels pleinvormig verbreed werden om de nieuwe kasteelhoeve en de toegang tot het kasteeldomein meer in evidentie te stellen - enkele jaren later zou de Manege er ook gebouwd worden - en om van de publieke ruimte ten oosten van de Sint-Martinuskerk een dorpsplein te maken. In 1905 zou op dat dorpsplein een gietijzeren pomp uit 1845 geplaatst worden⁸.

Afb. 6: Gorsleeuw, gietijzeren pomp op het dorpsplein, s.d. - bron: www.daris.be

⁷ *Bouwen door de Eeuwen Heen*, o.c., p. 127. De verbouwing zou in 1820 gebeurd zijn, doch de voorprimitieve kadasterkaart uit 1809 spreekt dit tegen. Van M. Raskin zijn geen biografische gegevens gekend die een preciezere datering kunnen toestaan.

⁸ De pomp stond oorspronkelijk in de Kloosterstraat in Tongeren volgens BAILLIEN H., *Drinkwatervoorziening te Tongeren*, in: *Het Oude Land van Loon*, 17, 1962, p. 132.

Afb. 7: Atlas der Buurtwegen, voor 1845 - bron: www.geo.onroerenderfgoed.be

Uit de leggers die de primitieve kadasterkaart begeleiden, blijkt verder dat veel van de huiskavels en percelen rondom de dorpskern omstreeks 1840 nog steeds als boomgaard in gebruik waren. Gorsleeuw was een landbouwdorp waarin vooral aan fruitteelt gedaan werd. De nevenactiviteiten van die fruitteelt - een stroop- en azijnfabriek - laten zich ook optekenen in de kadastrale leggers, samen met een brouwerij en een herberg. Een smid maakte gereedschap, hoeven en smeedwerk en het dorp telde twee wevers.⁹ Een molen op de Mombeek - al figurerend op de kaart van Villaret -, zorgde voor het malen van het graan. Andere economische bedrijvigheid was er nauwelijks en zou er ook niet meer komen in Gorsleeuw. Vanaf de 20ste eeuw zouden de boomgaarden stilaan plaats maken voor akkers en door de samenvoeging van percelen verdwenen de hagen rond de percelen stelselmatig. Luchtfoto's sinds 1970 tonen die evolutie en samen met de systematische verkaveling van de open ruimte langsheen de Hoog-, de Martinus- en de Mellenstraat.

⁹ Hasselt, Archief van het kadaster, Gors-op-Leeuw, 208: primitieve legger.

Vandaag is Gors-Opleeuw vooral een toeristische trekpleister die populair is bij wandelaars en fietsers omwille van het groen, de kastelen, de kerk en de authentieke bebouwing.

2.1. Het bouwkundig erfgoed in Gorsleeuw

Voor de historiek van de individuele panden binnen het beschermde dorpsgezicht, zie Hoofdstuk 8: individuele relictobjecten

3. INVENTARISATIE HUIDIGE TOESTAND EN TOESTANDSRAPPORT¹⁰

3.1. Context/omgeving

Gors-Opleeuw bevindt zich op het overgangsgebied tussen Droog- en Vochtig-Haspengouw, op een plateau dat op sommige punten zeer steil afdaalt van zuid naar noordwest. Gorsleeuw ligt op de westelijke oever van de Mombeek en is daarmee gesitueerd in Droog-Haspengouw. Het is een typisch **hoopdorp** waarvan de **bebouwing historisch** vooral **geconcentreerd** is langsheen de Hoogstraat en de Martinusstraat met sinds de jaren 1980 een uitloper naar de Mellenstraat. De meest markante gebouwen liggen rondom het dorpsplein: **de Sint-Martinuskerk** en de **pastorie** en het **kasteel** met het **kasteelpark**, de **kasteelhoeve** en de **rijschool** waartegen het **monumentale bakhuis**. Rondom strekt zich het **traditionele agrarische landschap** uit met **resten van historische boomgaarden en parcellering**, ruime akkers, grasland en **verspreide grote hoeven**.

3.2. Dorpskern

De dorpskern van Gors-Opleeuw is **organisch gegroeid** rond de kruising van de Hoogstraat, de Martinusstraat en de Mellenstraat. Het stratenpatroon bleef eeuwenlang ongewijzigd en het straatbeeld wordt sterk bepaald door de **kasteelsite** waarvan het **landschappelijk park** de volledige noordelijke zone van het beschermd gebied inneemt en de vroegere **kasteeldreef** als een **lijnrelict** door de **landelijke omgeving** tot aan de Tongersesteenweg loopt. De **hoger gelegen Sint-Martinuskerk** en het **omringende kerkhof** domineren de woonzone rond het dorpsplein.

De Hoogstraat is een nagenoeg volledig **gekasseide** straat met **pleinvormige verbreding** ter hoogte van de **kasteelhoeve**, waar twee met taxus omzoomde perken de toegang naar de hoeve en naar het kasteel markeren. De noordelijke straatzijde wordt - van west naar oost - gemarkeerd door enerzijds de **bakstenen muur van moestuin en kasteelhoeve** en anderzijds door het **overhangend groen** en het **hekwerk** van het **kasteelpark**: een **bakstenen muurtje** met **hardstenen deksteen** waarop een **smeedijzeren hek** dat doorzicht naar het kasteelpark geeft. De zuidzijde van de straat wordt gevormd door **markante bakstenen gebouwen**: aan de westzijde de **rijschool** en het aanpalende **monumentale bakhuis** - beide met **wit gekalkte voorgevel** - en daarbij aansluitend de **door pijlers geritmeerde, bakstenen keermuur** van het **hoger gelegen** en met een **speerpunthekwerk afgesloten kerkhof**, onderbroken door de **gevel van het koor** en de **sacristie** van de **Sint-Martinuskerk**.

Het **gekasseide dorpsplein** - gevormd door de verbreding van de Martinusstraat - wordt getypeerd door een **rij linden** langsheen de **kerkhofmuur** aan de westzijde en aan de oostzijde **twee eenlaagse dorpswoningen** - Martinusstraat 35 en 36 - met **rond een erf geschikte schuur en stallen**. De lindenrij telt een aantal oude exemplaren met - van zuid naar noord - **stamomtrek¹¹ 300 cm, 294 cm, 169 cm en 233 cm**. Centraal op het plein werd in 1905 een **gietijzeren dorpspomp** uit 1845 geplaatst die er een

¹⁰ Erfgoedkenmerken en erfgoedelementen zijn in **vet** aangeduid.

¹¹ Gemeten op een hoogte van 120 cm.

ontmoetingsplaats voor dorpelingen vormt. In het verlengde van de kerkhofmuur - waar een **gietijzeren poort tussen hardstenen pijlers** via **hardstenen trappen** toegang tot het kerkhof geeft - staat de **muur** van de **pastorietuin**. De toegang tot de pastorie wordt gemarkeerd door **twee hardstenen pijlers**; de **gietijzeren poort** die er oorspronkelijk tussen hing, staat in de pastorietuin. Het dorpsplein wordt optisch beëindigd door het einde van de **bomenrij**, de achterliggende **versteende vakwerkhoeve** Martinusstraat 34, een verkeersbarrière van **hardstenen paaltjes** - zoals er ook aan de Hoog- en de Mellenstraat staan - en de terrasvormige verhoging als uitloper van de trappenpartij voor het woonhuis Martinusstraat 35. Een **zijtuin** en aanpalende **boomgaard** in de oostelijke hoek van het plein, horend bij Martinusstraat 36, kondigen de Mellenstraat aan.

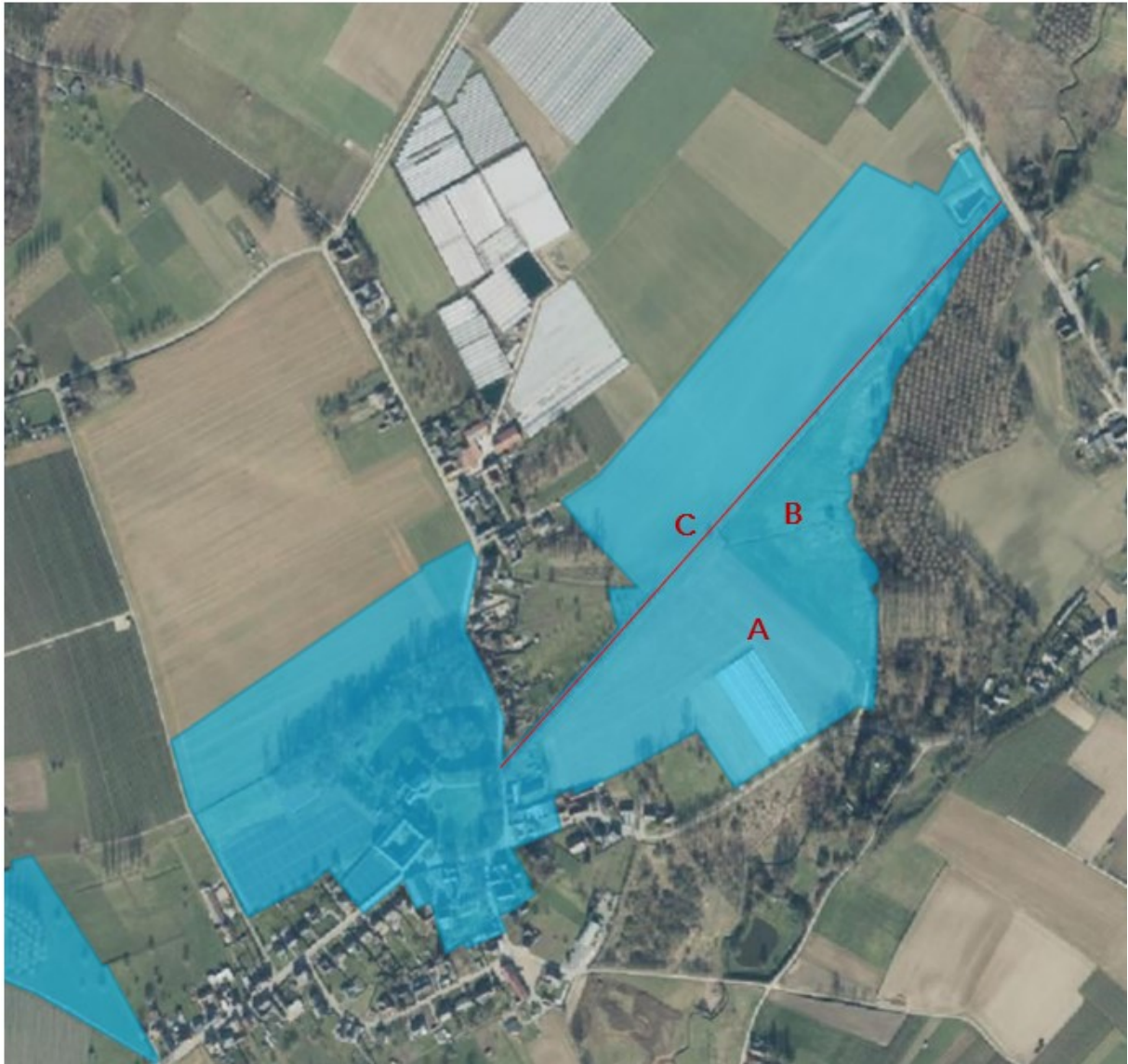
Ook het beeld van de Mellenstraat wordt bepaald door het kasteelpark dat met **overhangend groen** en dezelfde **omheining** als in de Hoogstraat de volledige westzijde van de straat inneemt. De straat is geasfalteerd en heeft voor de bebouwing aan de oostzijde een wandelstrook van betonklinkers. De bebouwing wordt gevormd door **twee historisch gegroeide** en sinds 1986 aaneengesloten **hoeves** waarvan de oudste - Mellenstraat 44 - een **vierkantshoeve** is met een **haaks op de straat ingeplant woonhuis** en **twee houten rondboogpoorten** en de veel jongere hoeve - Mellenstraat 45 - naast het **woonhuis annex werkhuis** en aanbouwen een gebetonneerd erf heeft met recentere dienstgebouwen. Ze palen aan een akker waarlangs een **oude beuk** het begin markeert van wat ooit de **dreef** was tussen de **kasteelpoort** en de Tongersesteenweg. Van de oorspronkelijke dreef zijn vandaag nauwelijks nog bomen bewaard. Het **tracé** van de vroegere dreef is evenwel in de **parcellering** bewaard en wordt omgeven door akkers; in het beschermingsdossier geduid als **landelijke omgeving**.

3.2. Bouwkundig erfgoed

Voor de beschrijving van het bouwkundig erfgoed, zie hoofdstuk 8: individuele relictiches

3.3. Landschappelijk erfgoed

Voornamelijk ten noordoosten van de dorpskern strekt zich de **landelijke omgeving** uit, waarvan sprake in het beschermingsdossier. Het gebied is ingesloten tussen het **tracé** van de vroegere **dreef** die van de Tongersesteenweg naar het kasteel leidde (noord), de Mombeek (oost), de Hoogstraat (zuid), de huizenrij langs de Mellenstraat (west). Het gebied bestaat voor een groot deel uit **akkers**, waarvan de zuidelijke met maïs beplant (A). Een kleiner deel - het perceel grenzend aan de **meanderende Mombeek** - is **grasland** (B) waar recent enkele **fruitbomen** - diverse soorten appel - werden aangeplant. De vroegere **kasteeldreef** (C) - een duidelijk **lijnrelict** in het landschap - is afgelijnd door **meidoornhagen**, **houtkanten** en **fruitbomen** - peer, appel en notelaar - en wordt aan de Tongersesteenweg afgesloten door middel van een **ijzeren poort**. Daarnaast bevindt zich een waterzuiveringsstation.

4. **ERFGOEDWAARDEN**

4.1. Het ministerieel beschermingsbesluit van 17 oktober 1986

De dorpskom van Gors-Opleeuw werd bij ministerieel besluit van 17 oktober 1986 beschermd als dorpsgezicht omwille van de historische en artistieke waarde. Gelijktijdig werden de toren van de Sint-Martinuskerk, het kasteel, de kasteelhoeve, de rijschool, het bakhuis en de gietijzeren dorpspomp als monument beschermd omwille van hun historische, artistieke en architectuurhistorische waarde. De waarden worden niet gemotiveerd in het beschermingsbesluit maar uit het inhoudelijk dossier dat bij de bescherming hoort, blijkt volgende motivering:

“Gors-Opleeuw is een typisch Haspengouws kasteeldorp waar, rond het dorpsplein, een aantal belangrijke gebouwen gesitueerd zijn: de Sint-Martinuskerk, de pastorie, het kasteel en de kasteelhoeve met kasteelpark, de rijschool en een klein gebouwtje naast de manège (het bakhuis). (...)”

De procedure tot bescherming als dorpsgezicht dient (...) te worden afgesloten om reden van de **historische waarde** van het site als **typisch voorbeeld van een Haspengouws kasteeldorp** waar **rond het dorpsplein** een aantal **waardevolle gebouwen gesitueerd** zijn en omwille van de **artistieke waarde van het gebouwenensemble en de landelijke omgeving**.

De toren van de Sint-Martinuskerk (mergelstenen constructie uit XIV-XV), het kasteel in empire-stijl met oudere XVIIIde-eeuwse kern, de kasteelhoeve (als typisch voorbeeld van een Haspengouwse kwadraathoeve van ca. 1800), het bij het hoevecomplex horende bakhuis met rondboogdeur in Lodewijk XV-stijl, de rijschool evenals de waterput op het dorpsplein, dienen als monument beschermd te worden omwille van hun historische, artistieke en architectuurhistorische waarde.”

De essentie van de bescherming is dus tweeledig. Enerzijds is er de historische waarde van het kasteeldorp met zijn dorpsplein en waardevolle gebouwen. Anderzijds is er de artistieke waarde die gevormd wordt door de historische gebouwen en de landelijke omgeving.

Gorsleeuw wordt als Haspengouws kasteeldorp gekenmerkt door het kasteeldomein - met bijhorende hoeve, rijschool en bakhuis - als deel van de dorpskern en betrokken op het gekasseide dorpsplein waarrond de kerk met kerkhof, de pastorie met omringende tuin en boomgaard en wat dorpswoningen geschikt zijn en waar een monumentale gietijzeren pomp al meer dan een eeuw een ontmoetingsplaats voor dorpingen is. De historiciteit van de plek wordt gemaakt door de eeuwenoude bebouwing: de kerk waarvan de geschiedenis minstens tot de 10de eeuw opklimt, de kasteelsite waar in de 13de eeuw de burcht van de heren van Gorsleeuw stond, de in kern 18de-eeuwse pastorie en de dorpswoningen errond die variëren in ouderdom, typologie en bouwstijl en toch een homogeen en authentiek geheel vormen. Dit wordt nog versterkt door de landelijke omgeving rond de dorpskern: de

Van gelijkaardig belang als de historische bebouwing en van even grote artistieke waarde getuigt het landschap rond het kasteeldorp dat uitgesproken agrarisch van karakter is met afwisseling tussen akkers, weilanden, (hoogstam-)boomgaarden, tuinen en bebouwing. Kleine landschapselementen zoals hagen, houtkanten en bomenrijen, en hier en daar een solitaire boom typeren het landschap.

4.2. Het ministerieel beschermingsbesluit van 1 maart 2004

Op 1 maart 2004 werden binnen de bestaande afbakening van het beschermde dorpsgezicht bijkomend het kasteelpark, de Sint-Martinuskerk en het kerkhof als monument beschermd. Het inhoudelijk dossier motiveert de erfgoedwaarden als volgt:

Voor het kasteelpark:

“Historische waarde van het kasteelpark van Gorsleeuw:

het kasteeldomein van Gorsleeuw heeft een goed geïllustreerde ontwikkelingsgeschiedenis. Het goed wordt al in 1744 door Saumery beschreven in *Les Délices du pais de Liège*; toen was het kasteel, in zijn toenmalige, vermoedelijk barokke uitzicht tot stand gekomen tussen 1647 en 1712, nog een typisch ensemble van opperhof met erekoer en daarop gefixeerd neerhof, slotgracht met eilandtuin en twee parterretuinen. Deze basis werd geleidelijk getransformeerd tot de huidige toestand. In de eerste helft van de 19de eeuw vonden beslissende transformaties plaats, in neoklassieke zin, waarbij een gedeelte van het kasteel werd aangepast, de kasteelhoeve verder van het kasteel werd verschoven en uitgerust met een moestuin, de slotgracht gedeeltelijk werd gedempt en gedeeltelijk vijver werd en de rest van het domein tot lusttuin en landschapspark evolueerde. Het is min of meer onder deze vorm dat het kasteel bewaard is gebleven.

Historische, de historische meer bepaald *tuinkunsthistorische waarde* van het kasteelpark van Gorsleeuw:

Ondanks zekere afkalving behield het park nog elementen die aan het vroege 19de-eeuwse (landschaps)park herinneren: in het oostelijk parkdeel een vijver die een gedeelte van de oude slotgracht - met oorspronkelijke gemetselde oevers - incorporeert, in de vijver een eiland, bereikbaar via een (door een nieuw exemplaar vervangen) brug, in het beboste noordelijk parkdeel een secundaire waterpartij, een wandelpad langsheen de noordelijke afbakening, en een ruïnevormige folly, gebouwd boven een ijskelder en op het hoogste punt van het domein gesitueerd.

Tot de oorspronkelijke 19de-eeuwse parkinfrastructuur behoort ook een ommuurde moestuin, op het zuidwestelijk deel van het terrein, in het verlengde van de vroegere kasteelboerderij en slechts toegankelijk vanaf de Hoogstraat. In de tuin bleef een tegen de voormalige kasteelhoeve aanleunende serre bewaard.

Het domein behield ook de originele afbakening: langsheen de voortuin aan de Hoog- en Mellenstraat bleef het 19de-eeuws ijzeren hekwerk bewaard, de noordgrens behield afbakenende berm en baksteenmuur.

Socio-culturele waarde van het kasteelpark van Gorsleeuw:

het domein is een sterke aanwezigheid in het dorp gebleven, centraal gepositioneerd, vanaf verschillende hoeken te benaderen en van een bijzondere esthetische kwaliteit, zeker wanneer de gave samenhang met andere dorpscomponenten als het tegenoverliggende kerksite, met aansluitend bakhuis en rijkschool in aanmerking worden genomen. De beeldbepalende waarde van het goed is dan ook uitgesproken.”

Voor het schip het koor, het kerkhof en de kerkhofmuur van de Sint-Martinuskerk:

“Historische en architectuurhistorische waarde van schip, koor, kerkhof en kerkhofmuur van de St.-Martinuskerk:

Het schip, transept en koor van de St.-Martinuskerk zijn de respectievelijk in de late 19de en vroege 20ste eeuw heropgetrokken onderdelen van een ouder kerkgebouw, waarvan de reeds als monument beschermde, 14de- tot 15de -eeuwse toren het oudst bewaarde deel vormt. De vernieuwde partijen zijn van essentieel belang voor de appreciatie van de typologische en historische identiteit van het pand, zoals ook het kerkhof en de ommuring eromheen.

Het schip is een classicistische constructie, vermoedelijk uitgevoerd naar ontwerp van architect Sepeult uit Malmédy; de verbouwing van transept en koor in 1906-1907, naar ontwerp van de Tongerse architect Christiaens, geschiedde in de sfeer van de 18de-eeuwse constructie, in baksteen met in hardsteen omlijste muuropeningen. Het interieur is sober afgewerkt met pleisterwerk. De kerk is uitgemonsterd met 16de- tot 19de -eeuws meubilair en attributen.

Het kerkhof, samen met de pastortuin naar aanleiding van de verbouwing van de pastorie in in de jaren 1840 omgeven door gaaf bewaard hekwerk, omvat grafmonumenten en kruisen vanaf de 16de tot de 19de eeuw.

Volksculturele en socio-culturele waarde van schip, koor, kerkhof en kerkhofmuur van de St.-Martinuskerk:

De vernieuwde partijen zijn van essentieel belang voor de appreciatie van de typologische en historische identiteit van het pand, zoals ook het kerkhof en de ommuring eromheen. Opeenvolgende bouwfases hebben het kerksite tot een harmonisch geheel gemaakt, dat op een esthetische wijze met de dorps omgeving versmelt en er een monumentaal cachet aan geeft, zoals onder meer ook het tegenoverliggende kasteel en park.

De bewaarde grafmonumenten, waaronder deze van verschillende lokale notabelen, zoals de bewoners van de verschillende kastelen in Gorsleeuw en Opleeuw, dragen bij tot de ervaring van de kerk als centraal gegeven in de dorpscultuur.”

4.3. Individuele waardering van het bouwkundig erfgoed

Zie hoofdstuk 8: individuele relictfiles

5. BEHEERSVISIE EN DOELSTELLINGEN

5.1. Basisprincipes

Elke bescherming als dorpsgezicht heeft tot doel om de beschermde site en de goederen die er integrerend deel van uitmaken, zo goed mogelijk over te leveren aan toekomstige generaties. Het begrip 'bescherming' moet daarbij heel letterlijk genomen worden: de eigenaar is gehouden het goed te beschermen tegen beschadiging, vernieling en verwaarlozing (passief behoud) door middel van regelmatig onderhoud en herstel (actief behoud). In dat onderhoud en herstel moet de eigenaar rekening houden met de erfgoedwaarden, de erfgoedkenmerken en de erfgoedelementen die aan de basis lagen van de bescherming en zoals beschreven in de hoofdstukken 3, 4 en 5 van dit beheersplan. Bewaren gaat daarbij boven vernieuwen.

Elke ingreep aan een beschermd goed dient de beschermde erfgoedkenmerken en -elementen te respecteren en te ondersteunen. Ze moet een meerwaarde vormen voor de erfgoedwaarden van het beschermde dorpsgezicht en mag de draagkracht van het beschermde goed niet overschrijden. Ingrepen, verbouwingen en aanpassingen die onoordeelkundig of onherroepelijk zijn of die een verlies van de beschreven en gemotiveerde erfgoedwaarden impliceren, zijn niet toegestaan.

Ingrepen worden in (voor)overleg met Onroerend Erfgoed of met de bevoegde onroerenderfgoedgemeente besproken. Elke beheersdaad vraagt om een geïntegreerde en duurzame aanpak, waarbij de impact wordt afgetoetst aan de volledige site, in al zijn componenten: archeologisch, gebouwd en landschappelijk erfgoed.

In functie van een goede monitoring van het erfgoed, wordt een lidmaatschap bij Monumentenwacht Vlaanderen aangeraden. Meer info over werking, diensten en lidmaatschap is te vinden op www.monumentenwacht.be.

5.2. Behoud van het historisch beeld van het beschermde dorpsgezicht

Respect voor het authentieke karakter van Gorsleeuw

Gorsleeuw heeft een heel authentiek karakter door de behouden dorpsstypologie - kasteel, kerk met kerkhof, pastorie en omliggende dorpswoningen -, door de prominente aanwezigheid van houtig erfgoed en groene open ruimte in en rond het dorp, door het individueel goed bewaarde bouwkundig erfgoed en door het homogeen ogende openbaar domein van dorpsplein en -straten.

Het behoud van die authenticiteit moet leidraad zijn bij elke wijziging van groen en gebouwd erfgoed of nieuwe toevoegingen binnen de beschermde zone.

Respect voor het historisch evenwicht tussen bebouwde en onbebouwde percelen

De dorpskern van Gorsleeuw kent een historisch evenwicht tussen bebouwde en onbebouwde percelen. Onbebouwde percelen waren functioneel verbonden met de woningen en dienden vooral tot nut, als moestuin, huisboomgaard of huisweide. Die functionele band tussen bebouwde en onbebouwde percelen is historisch gegroeid en grotendeels gehandhaafd en daardoor niet alleen

typisch voor de historische dorpskern, maar ook belangrijk voor de artistieke waarde van het dorpsgezicht, zoals beschreven in het beschermingsdossier.

Handhaving van de historische kavelstructuur, het grondgebruik en het historische (niet-) bebouwingsbeleid is dan ook een belangrijk uitgangspunt voor toekomstige ontwikkelingen.

Respect voor het historisch straatbeeld

Hoewel uit verschillende periodes stammend en uit verschillende typologieën bestaand, heeft de bebouwing in Gorsleeuw een heel homogeen voorkomen. Het straatbeeld wordt er gedomineerd door het kasteelpark en door de hoger gelegen kerk- en kerkhofsite, en gekenmerkt door veelal eenlaagse landelijke woningen met schuur en stallen, opgetrokken in zowel rode baksteen als vakwerk.

5.3. Behoud van individuele panden en gebouwengehelen

Elk pand heeft zijn eigen geschiedenis en stijl

Elk pand binnen de historische dorpskern heeft zijn eigen identiteit. Die identiteit valt samen met de geschiedenis van het pand doorheen de eeuwen of decennia maar ook met de oorspronkelijke functie van het gebouw. Een woonhuis ziet er anders uit dan een landbouw- of bedrijfsgebouw. Zo heeft een woning zijn belangrijkste gevel - met voordeur en grote ramen - veelal aan de straatzijde, terwijl bedrijfs- en dienstgebouwen in hoofdzaak functioneel zijn en hun vormgeving - met vaak meer gesloten gevels - en materiaalgebruik daarop afgestemd is. Functiewijzigingen vormen vaak een bedreiging voor de authenticiteit van een pand als ze geen rekening houden met de oorspronkelijke functionele eigenheid van het pand.

Ingrepen die in strijd zijn met de eigenheid van de woning, die het pand banaliseren - door stijlvreemd schrijnwerk of ongepaste wijziging van de muuropeningen - of die een gebouw door opsmuk of materiaalgebruik rijker maken dan initieel bedoeld - bijvoorbeeld door vervanging van een gecementeerde door een hardstenen plint -, tasten niet alleen de authenticiteit van het pand aan maar verstoren ook het straatbeeld en zijn dus absoluut te vermijden.

Daarom is het van belang dat bij (functie)wijzigingen aan de panden binnen het beschermde dorpsgezicht rekening gehouden wordt met de eigenheid van het pand: functiewijzigingen mogen de draagkracht van het pand niet overstijgen, wijzigingen moeten ondergeschikt zijn, discreet afleesbaar, en zich inpassen in de gelaagdheid van het pand en in de specifieke karakteristieken van de omgeving.

Bewaren gaat altijd voor vernieuwen

Authenticiteit is essentieel in de perceptie van erfgoed en wordt in grote mate bepaald door de zichtbare ouderdom van dat erfgoed. Die zichtbare ouderdom uit zich in stijlvoering, in aangewende technieken of constructiewijzen maar vooral in gebruikte materialen en de patine die die materialen doorheen de jaren, decennia en zelfs eeuwen kregen. Daarnaast leren oorspronkelijke materialen iets over de ontstaansperiode van het pand, over de constructiewijze en over de opdrachtgever die zijn pand een bepaalde uitstraling wilde geven door zorgvuldig gekozen materialen.

Het is voor de historische perceptie en de erfgoedwaarde van het erfgoedrelict dan ook van groot belang om zoveel mogelijk oorspronkelijk materiaal te behouden. Behoud gaat altijd voor vernieuwing.

Bij vernieuwing gaat immers historisch materiaal verloren - een verlies dat onherroepelijk is en dat de erfgoedwaarde van het relict aantast. Om het behoud van oorspronkelijk materiaal te garanderen, is regelmatig en vakkundig onderhoud een absolute voorwaarde. Als vernieuwing toch aan de orde is en de noodzaak ervan kan aangetoond worden, moet steeds zorgvuldig en terughoudend te werk gegaan worden en moet vernieuwing zo veel mogelijk beperkt worden, discreet zijn en ondergeschikt aan het historisch geheel.

Bij noodzakelijke vervanging van historisch schrijnwerk wordt steeds houten schrijnwerk vooropgesteld voor panden met erfgoedwaarde.

Voor individuele beheersdoelstellingen van het bouwkundig erfgoed binnen het beschermde dorpsgezicht, zie hoofdstuk 8: individuele relictobjecten

5.4. Openbare ruimte als bepalende factor in de beleving van het historische dorpsbeeld

De inrichting van de openbare ruimte sluit aan bij het beeld van de landelijke dorpskern

De weinige historische foto's die van Gorsleeuw bewaard zijn, tonen dat het dorpsplein en de hoofdstraten - de Hoogstraat en de Martinusstraat - gekasseid waren en sober maar doelmatig aangelegd. De bestrating van kasseien en hardstenen boordstenen bleven grotendeels bewaard in de dorpskern, net zoals de hardstenen stootpaaltjes op het dorpsplein. Het behoud ervan is een evidentie. Als plaatselijk herstel nodig zou zijn, gebeurt dit met dezelfde materialen. Als dat niet mogelijk is, worden materialen gebruikt met een gelijkaardige uitstraling.

Beeldvriendelijk parkeerbeleid

Op het dorpsplein staan altijd auto's geparkeerd, zowel tussen de bomenrij aan de kerkhofmuur als midden op het plein. Dit is geen gunstige situatie voor de bomen - het is schadelijk voor het wortelgestel - en stoort het historische beeld van het plein. Het zou goed zijn als het parkeren in de dorpskern beperkt wordt en even buiten de kern een parkeerzone voorzien wordt voor toeristen en gasten van de B&B in de pastorie.

Bewaking van het trage verkeer in de dorpskern

De Hoogstraat is de centrale as door de dorpskern en is aangelegd zoals de klassieke dorpse typologie het vereist - met kasseien, veelal zonder stoepen en volgens het eeuwenoude tracé. Hoewel in die dimensies bedoeld voor plaatselijk verkeer, valt het op dat de straat als doorgangsweg gebruikt wordt door personenwagens en zelfs zwaar vrachtverkeer. Dit verkeer is storend en oneigenlijk in een kleine beschermde dorpskern als Gorsleeuw en niet gepast, gezien het toeristische karakter van het dorp en de vele wandel- en fietstoeristen. Het is aangewezen het doorgaand verkeer uit de dorpskern te weren en de dorpskern - ten minste de beschermde zone - om te vormen tot verkeersluwe zone en/of zone met beperkte snelheid, zoals bijvoorbeeld een woonerf.

5.5. Openbaar groen en private tuinen als versterkers van de beeldkwaliteit

Behoud van groen als karakteristiek en essentieel element binnen de bescherming

In het beschermingsbesluit wordt de artistieke waarde van de landschappelijke component binnen de dorpskern van Gorsleeuw letterlijk vermeld. De dorpskern van Gorsleeuw wordt immers getypeerd door groen: het kasteelpark is alomtegenwoordig, op het dorpsplein prijkt een fraaie lindenrij en in de pastorietaan staan een paar mooie gewassen bomen. Dat groen geeft kleur en identiteit aan het straatbeeld en beschutting aan bewoners op warme zomerdagen. Maar ook het traditionele landschap ten noordoosten van de dorpskern heeft door zijn wijds perspectief een belangrijke beeldwaarde en ondersteunt de esthetische waarde van het beschermd dorpsgezicht.

Het spreekt voor zich dat behoud van die groencomponent één van de speerpunten is van de bescherming. Daarom worden grote groenpartijen en beeldbepalende bomen bij uitval vervangen door een gelijksoortig exemplaar. Om die reden wordt ook het parkeren van auto's, mobilhomes, etc. onder de lindenrij aan de kerkhofmuur best verboden: ze zijn schadelijk voor het wortelgestel van de bomen en kunnen indirect uitval veroorzaken.

Behoud van beeldbepalende solitaire groenelementen in private tuinen

Niet alleen in de publieke ruimte maar ook rondom en achter de hoeves binnen de dorpskern liggen vaak private tuinen, weiden en boomgaarden waarvan de historische kavelstructuur en het grondgebruik nog goed afleesbaar is. Die private tuinen dragen bij tot de kwaliteit van het dorpsbeeld, door overhangend groen, door solitaire bomen of bomengroepen die zichtbaar zijn van op de straat, door hagen op de grens met het openbaar domein of door een inkijk in de tuin via een oprit of poort. Deze groenelementen zijn kenmerkend voor het landelijke dorpsbeeld van Gorsleeuw.

Om dat beeld zo goed mogelijk te bewaren en de beeldkwaliteit van het beschermde dorpsgezicht te handhaven en te versterken is het belangrijk om zichtbare groenelementen in private tuinen zoveel mogelijk te bestendigen, ze te herstellen en waar nodig opnieuw aan te planten. Voor elke verwijdering en het drastisch snoeien van structurerend en beeldbepalend groen, zoals opgenomen in hoofdstuk 3 van dit beheersplan of in de individuele relictfiles moet voorafgaandelijk een melding gedaan worden en/of een toelating gevraagd worden volgens de dan geldende regelgeving.

5.6. Archeologie

Gorsleeuw kent een rijke geschiedenis waarvan de oorsprong zou teruggaan tot het einde van de 10de eeuw. In het algemeen moet elke bodemingreep binnen de beschermde zone gebeuren volgens de vigerende regelgeving voor archeologie. Een verstoring van de bodem kan immers een verlies van historisch en archeologisch materiaal betekenen. Sommige sites, zoals de kasteel-, kerk-, kerkhof- en pastoriesite, kunnen archeologische aspecten omvatten, die een specifieke aanpak vereisen. Voorafgaandelijk advies bij het Agentschap Onroerend Erfgoed, de IOED of de onroerenderfgoedgemeente is aangewezen.

5.7. Water en waterhuishouding in Meldert

De noordoostelijke grens van het beschermde dorpsgezicht valt samen met de Mombeek. Historisch kaartmateriaal vanaf Villaret (ca. 1745) toont het meanderende verloop van de waterweg. Onderhoud van de oevers en vrijhouden van de beddingen van de waterlopen is essentieel voor een goede waterhuishouding in het beschermde gebied. De aanwezigheid van water verhoogt niet enkel de historische belevingswaarde van het beschermde dorpsgezicht, maar versterkt ook de natuurwaarden en biodiversiteit die bijdragen tot een aangename leefomgeving. Elke ingreep aan de waterlopen zal dan ook gebeuren met respect voor de natuurwaarden van de site.

5.8. Evenwicht tussen erfgoedwaarden en nieuwe ingrepen

Erfgoed en duurzaamheid

Een gebouw dat al langer dan een eeuw bestaat en nog steeds zinvol gebruikt wordt, is per definitie duurzaam. Sloop en vervangende nieuwbouw hebben immers een negatieve impact op het ecologisch bestel. Goed gebouwde constructies en historische materialen die hun duurzaamheid al bewezen hebben, worden daarom best zo lang mogelijk bewaard. Dat geldt zeker in een beschermd dorpsgezicht, waar het behoud van historisch relevante constructies en erfgoedelementen vooropstaat.

Erfgoed en nieuwbouw

Omwille van de erfgoedwaarde van het beschermde dorpsgezicht moet de inplanting en het volume van een (plaatsvervangende) nieuwbouw bekeken worden in functie van de relatie landschap-straatbeeld. Daarnaast moet elke ingreep de typologie, het materiaalgebruik en de schaal van de omringende historische bebouwing respecteren en er zelfs aan ondergeschikt zijn. Dit wil zeggen dat nieuwe constructies of vervangende nieuwbouw zullen voldoen aan volgende kenmerken: opgetrokken in rode baksteen, één bouwlaag hoog, afgedekt door een pannen zadeldak, aan het hoofdvolume hiërarchisch ondergeschikte bijgebouwen en omgeven door groene, open ruimte die tot nut en sier dient.

Erfgoed en energiezuinigheid

Energieneutraal bouwen is de toekomst. De kans is echter groot dat een historische gebouw niet kan voldoen aan die huidige - hoge - energie-eisen. Daarom heeft de wetgever voorzien in een uitzonderingsmaatregel voor beschermd en vastgesteld erfgoed, vastgelegd in het Energiedecreet van 8 mei 2009. Die uitzonderingen zijn er om waardevolle constructies of bijzondere erfgoedelementen zoals waardevol schrijnwerk te kunnen bewaren voor toekomstige generaties. Toch kan ook een beschermd gebouw aangepast worden aan hedendaagse comfort- en energie-eisen, bijvoorbeeld door dubbel glas in historisch schrijnwerk, door voor- of achterzetglas, isolatie van muren en daken aan de binnenzijde, zonne-energiesystemen, warmtepompen...

Omdat vooral zonne-systemen visueel sterk aanwezig kunnen zijn en ze het historische karakter van het beschermde dorpsgezicht schaden, moeten eerst alle mogelijke alternatieven onderzocht worden alvorens over te gaan tot de plaatsing van een zonne-energiesysteem. Voor zonne-energie bestaan immers veel duurzame of milieuvriendelijke alternatieven. Besparen op het energieverbruik is daarvan de belangrijkste. Overstappen op groene stroom is een goed alternatief. Verder is het mogelijk dat

particulieren instappen in een energieopwekkingsproject of als coöperatie gezamenlijk zonnepanelen plaatsen op een groot, maar onbelangrijk dak of perceel ergens in de buurt. Daarnaast zijn er allerlei alternatieve installaties mogelijk, zoals HRe-ketels, houtgestookte cv-ketels en cv-kachels, warmtepompen, hybride warmtepompen,... Dit uiteraard op voorwaarde dat ze de erfgoedwaarden en erfgoedelementen niet schaden.

Het afwegingskader dat het Agentschap Onroerend Erfgoed publiceerde over zonne-energie in erfgoedcontext¹² reikt een stappenplan aan om na te gaan of een beschermd goed in aanmerking kan komen voor het plaatsen van een zonne-energie-installatie. Daarbij wordt een afweging gemaakt aan de hand van drie vragen:

- Stap 1: Welke impact heeft de ingreep op het beschermde dorpsgezicht en de erfgoedwaarden die aan de basis lagen van de bescherming?
- Stap 2: Laat de fysieke toestand - constructiewijze en -materialen - van het beschermde goed de installatie van een zonne-energiesysteem toe?
- Stap 3: Beïnvloedt de aanwezigheid van een zonne-energie-installatie de belevingswaarde van het beschermde dorpsgezicht of de beschermde goederen?

Als uit één van deze drie stappen blijkt dat de plaatsing van een zonne-energiesysteem de erfgoedwaarde, de erfgoedelementen of erfgoedkenmerken van het dorpsgezicht schaadt, dan kan de aanvraag niet onvoorwaardelijk gunstig geadviseerd worden¹³. Het Onroerenderfgoeddecreet stelt immers dat aan beschermde goederen geen handelingen mogen gesteld worden die de erfgoedwaarde ervan aantasten (passiefbehoudsbeginsel)¹⁴. Bij de plaatsing van zonne-energiesystemen in de beschermde dorpskern van Gorsleeuw moet dus rekening gehouden worden met de erfgoedwaarde uit het beschermingsbesluit.

Het afwegingskader van het agentschap biedt echter voor pannen daken - de meest voorkomende dakbedekking hier - geen energieopwekkingssystemen die visueel discreet zijn. Vooruitgang in de sector kan daar op termijn verandering in brengen. In tussentijd kunnen zonne-energiesystemen op niet zichtbare bijgebouwen geplaatst worden.

Op basis van het afwegingskader van het agentschap kan gesteld worden dat comfort- en energiebevorderende ingrepen in Gorsleeuw enkel mogelijk zijn als ze voldoen aan volgende cumulatieve voorwaarden:

1. er zijn geen alternatieve, duurzame en milieuvriendelijke installaties of ingrepen mogelijk - zoals hierboven beschreven - met minder fysieke of visuele gevolgen voor het dorpsgezicht;
2. de in dit beheersplan beschreven erfgoedwaarden worden niet geschaad;

¹² BUYLE E., e.a., *Afwegingskader zonne-energie in een erfgoedcontext*, Brussel, 2018 - via <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/AKOE/5/AKOE005-001.pdf>.

¹³ BUYLE E., e.a., *Afwegingskader zonne-energie in een erfgoedcontext*, Brussel, 2018, p. 7. - via <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/AKOE/5/AKOE005-001.pdf>.

¹⁴ Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, art. 6.4.3. "Het is verboden beschermde goederen te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of andere handelingen te stellen die de erfgoedwaarde ervan aantasten."

3. de comfort- of energie-bevorderende ingreep leidt niet tot een aantasting of vervanging van historische materialen of erfgoedelementen, zoals beschreven in dit beheersplan;
4. energie-bevorderende installaties zijn niet zichtbaar van op de straat;
5. energie-bevorderende installaties worden bij voorkeur op bijgebouwen geplaatst.

Erfgoed en visuele ingrepen

In de regel geldt dat visuele ingrepen aan waardevolle erfgoedrelicten enkel mogelijk zijn op voorwaarde dat ze de erfgoedwaarden niet schaden. Dat is: als ze geen erfgoedelementen beschadigen en het beschermde goed niet ontsieren. Erfgoedrelicten kunnen gebouwd erfgoed zijn, groen of landschappelijk erfgoed of archeologisch erfgoed. Voorbeelden van visuele ingrepen zijn: het plaatsen van reclame- of uithangborden¹⁵, banners, zonneluifels, windschermen, energie-bevorderende installaties, dakvlakvensters, schotelantennes, etc.

Ingrepen met visuele gevolgen voor het pand of de omgeving, die het beschermde dorpsgezicht schaden, zijn in strijd met het beschermingsbesluit.

5.9. ZEN-erfgoed

Aan volgende erfgoedrelicten werd het statuut van Erfgoed Zonder Economisch Nut (ZEN) toegekend (zie ook bijlage 1):

1. Bakhuis, Hoogstraat zonder nummer
2. Lindenrij, Martinusstraat zonder nummer
3. Dorpspomp, Martinusstraat zonder nummer
4. Het funerair erfgoed van bovenlokale, lokale en ondersteunende waarde op het kerkhof rond de Sint-Martinuskerk, Hoogstraat zonder nummer
5. Witte paardenkastanje, Martinusstraat 34
6. Solitaire notenboom, Mellenstraat 45
7. Beuk als laatste restant van de kasteeldreef, Mellenstraat zonder nummer

¹⁵ Zie ook DAVID K., *Afwegingskader Publiciteit in en aan beschermd erfgoed*, Brussel, 2018 - <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/AKOE/6/AKOE006-001.pdf>.

6. **MAATREGELEN**

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating ¹⁶
1. ALGEMEEN			
Het bouw-, kleur-, tuinhistorisch, materiaal-technisch, stabiliteits-technisch onderzoek, noodzakelijk voor kwaliteitsvol beheer of herwaardering van het erfgoed, en buiten de gebruikelijke opdracht van de ontwerper	x		Niet van toepassing
Voorafgaand onderzoek naar de kwaliteit van houtige beplanting met erfgoedwaarde en de groeiplaats ervan met in begrip van de analyse van de impact van geplande ingrepen	x		Niet van toepassing
Archeologisch vooronderzoek of opgraving bij behoud van de huidige functie	x		Niet van toepassing
Metingen tijdens de werken, noodzakelijk om de werken uit te voeren	x		Niet van toepassing
De noodzakelijke funderings- of stabiliteitsversterking voor een beschermd goed dat niet aan bijkomende belastingen onderhevig is (dus bv. geen functiewijziging met hogere belasting), met inbegrip van de eventuele bijhorende archeologische opgraving	x		
De middelen die nodig zijn om de werken zelf uit te voeren (stellingen, hoogte werkers, hijstoestellen, kranen, werkliften enz.).		x	Niet van toepassing

¹⁶ De vrijstelling van toelating geldt in zoverre gebruik wordt gemaakt van dezelfde materialen en technieken die werden goedgekeurd in het restauratiedossier.

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
Demontage van een erfgoedelement gevolgd door herplaatsing van ditzelfde herstel element, of een identiek element. Bv. demontage van dakpannen (bij herstel pannendak)		x	
Het verwijderen van storende elementen	x		
Het opnieuw aanbrengen of reconstrueren van verdwenen elementen voor zover ze als een storende lacune ervaren worden	x		
Werfinrichting die nodig is om werken zelf uit te voeren (stellingen, hoogtewerkers, hijstoestellen, kranen, werkliften, etc.), a rato van de verhouding subsidieerbare versus niet subsidieerbare posten		x	
Erfgoedgebonden onderhoud, zoals opgenomen in de forfaitaire lijst (bv schilderen of plaatselijke herstel van schrijnwerk, herstel gebroken glas, maaien van gazons,...)		x	x
2. BOUWKUNDIG ERFGOED			
Daken			
Onderhoud, herstel en desgevallend vernieuwing van het dak (o.m. dakstructuur, dakbedekking, kroonlijst, hemelwaterafvoeren,...)		x	
Behandeling van de dakconstructie tegen schimmels en houtborende insecten	x		Niet van toepassing
Aanbrengen van ladder- en klimhaken	x		Niet van toepassing
Herstellen van steigergaten	x		
Gevelwerk, opgaande muren en tuinmuren			
Algemene restauratie van de gevels	x		

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
Onderhoud, herstel en desgevallend vernieuwing van metsel- en voegwerk, dekstenen, plint, aandaken, ...		x	
Onderhoud, herstel en desgevallend vernieuwing van natuurstenen (gevel)elementen en -ornamenten		x	
Onderhoud, herstel en desgevallend vernieuwing van historische gevelcementerings, cementdecors, simili-steen en beton		x	
Gevelreiniging, steenverstevigende behandeling of injectie tegen opstijgend vocht, mits noodzaak aangetoond is.	x		
Onderhoud en desgevallend restauratie van het oorlogsgedenkteken		x	
Hout- en schrijnwerk			
Onderhoud en herstel van historisch hout- en schrijnwerk, met inbegrip van schilderen		x	
Vervanging van historisch hout- en schrijnwerk, mits de noodzaak aangetoond is	x		
Onderhoud en herstel van historisch hang- en sluitwerk		x	
Vervanging van historisch hang- en sluitwerk mits de noodzaak aangetoond is	x		
Behandeling van hout- en schrijnwerk tegen schimmels en houtborende insecten	x		
Metaalwerk			
Onderhoud van historische giet- en smeedijzeren poorten en hekkens		x	

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
Onderhoud en herstel van historisch metaalwerk - muurankers, voetenschrapers, geveldecoratie, diefijzers, daklijsten, pironen kerkkruisen en -haan,... - met inbegrip van schilderen en ontroesten		x	
Vervanging van historisch metaalwerk, mits de noodzaak aangetoond is		x	
3. LANDSCHAPPELIJK EN HOUTIG ERFGOED			
Aanplanten van streekeigen houtige begroeiingen (o.a. aanplant van bomen, hagen,...)		x	
Onderhoud van houtige begroeiing: snoeien zonder wijziging van de snoeivorm, rooien bij uitval, vervangende aanplant, etc.		x	x
Regelmatig inspecteren van het houtig erfgoed en verwijderen van dode takken		jaarlijks	x
Verbetering en bescherming van de groeiplaats (o.a. standplaatsverbetering, boombescherming...)		x	Niet van toepassing
Kappen, ruimen en afvoeren van organisch materiaal (o.a. kappen concurrerende begroeiing, afvoeren strooisel)		x	Niet van toepassing
Beheer van kruidachtige vegetaties (o.a. onderhoud en herstel grasland, kruidlaag,...)		x	x
Onderhoudsbeheer van wegen en paden (o.a. van rondweg en kasseistroken) en bouwkundige elementen of onderdelen		x	Niet van toepassing
Herstelbeheer en (her)aanleg van wegen en paden (o.a. rondweg en kasseistroken) en bouwkundige elementen of onderdelen		x	

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
Herstel en onderhoud van bakstenen tuin- en kerkhofmuren			
Onderzoek naar kwaliteit van houtige beplanting met erfgoedwaarde en de groeiplaats ervan, met inbegrip van de analyse van de impact van geplande ingrepen		x	Niet van toepassing

7. OPVOLGING EN EVALUATIE - HET ONDERHOUDSLOGBOEK
--

7.1. Het toestandrapport

Het toestandrapport illustreert de staat van het onroerend erfgoed op een bepaald moment. Dit goedgekeurd beheersplan wordt beschouwd als eerste toestandrapport. Volgende toestandrapporten kunnen opgemaakt worden door de eigenaar, Monumentenwacht, een onderzoeker of ontwerper/architect en bevatten:

- een beschrijving van de toestand van het goed;
- goede kleurenfoto's met aanduiding van de datum en situering op plan waar de foto's genomen zijn;
- in geval van een premie-aanvraag: een beschrijving van de noodzakelijke onderhoudswerken.

Een toestandrapport van bouwkundig erfgoed heeft aandacht voor de volgende elementen:

- **gehele gebouw;**
- **dak** (dakbedekking, dakaansluiting en dakdoorbrekingen zoals schoorsteen, luiken, lantaarn, ladderhaken);
- **dakwaterafvoer** (hemelwaterafvoer: goten, afvoerpijpen en hun onderdelen, eventuele relevante zaken in verband met riolering, drainage);
- **kapconstructie en zolder** (dakstructuur en aanverwante zaken);
- **draagstructuur en overspanning** (dragende structuren, buiten- en binnenmuren, kolommen, gewelven, vloeren, moer- en kinderbalken, fundering, balkon, luifels, borstwering, spitsboogramen);
- **schrijnwerk en beglazing** (buitenschrijnwerk zoals ramen, deuren, luiken, kroonlijsten, boordplanken, maar ook beglazing, glas-in-lood, glas-in-beton, hang- en sluitwerk en binnenschrijnwerk voor beschermde monumenten);
- **afwerking gevels** (metselwerk, voegwerk, bepleistering, betegeling, diefijzers, roosters, ornamenten)
- **kleine bouwkundige elementen** zoals tuinmuren, hekwerken, poorten,....

Een toestandrapport van bouwkundig erfgoed, beschermd als monument heeft bijkomend aandacht voor:

- **schrijnwerk en beglazing** (binnenschrijnwerk zoals trappen, deuren, maar ook beglazing, hang- en sluitwerk);
- **afwerking en inrichting** (vloer-, wand- en plafondafwerking en aanverwanten zoals diefijzers, roosters, ornamenten, vast meubilair, los meubilair, klokken en klokkenstoel, toreuurwerk, orgel,...);

De volgende documenten zijn geldig als een toestandrapport voor bouwkundig erfgoed:

- een goedgekeurd beheersplan (eerste toestandrapport);
- een toestandrapport dat door de eigenaar werd opgemaakt;
- een toestandrapport dat door een deskundige werd opgemaakt;
- een rapport van Monumentenwacht;
- een restauratieverslag.

7.2. Overzicht van uitgevoerde (onderhouds)werken

Alle onderhouds-, restauratie en andere werken die aan de onroerende goederen werden uitgevoerd, worden genoteerd in het onderhoudslogboek. Voor elk uitgevoerd werk worden volgende gegevens genoteerd:

- de datum van uitvoering;
- een omschrijving van de uitgevoerde ingreep;
- een verwijzing naar de maatregelen uit hoofdstuk 6 van het beheersplan;
- de uitvoerder¹⁷ ;
- de prijs van de werken.

De **facturen** en **foto's** van de uitgevoerde werken worden ook in het onderhoudslogboek bijgehouden.

Een invultabel voor het overzicht van de uitgevoerde (onderhouds)werken is te vinden in bijlage 4. Ze kan als volgt ingevuld worden:

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen	Verwijzing naar de maatregel in het beheersplan	Uitvoerder	Factuur
14/08/2018	Schilderen schrijnwerk	p. ..	eigen beheer	600 euro
20/02/2019	herstellen vakwerkmuur (plaatselijk lemen)	p. ..	aannemer Y	1.500 euro

7.3. Bijkomende premie van 10% voor 'voorbeeldige beheerders'

Sinds 1 januari 2019 voorziet het agentschap Onroerend Erfgoed een bijkomende premie van 10% voor 'voorbeeldige beheerders' die een consequent en kwaliteitsvol onderhoud gedurende 6 jaar kunnen aantonen aan de hand van een **onderhoudslogboek**. Dit logboek bevat:

- een toestandrapport van de toestand zes jaar geleden;
- een recent toestandrapport van de huidige toestand;
- een overzicht van de (preventieve) maatregelen en onderhoudswerken die de voorbije zes jaar uitgevoerd werden.

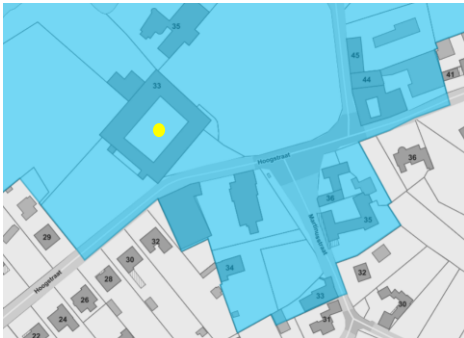
¹⁷ Dit kan een vakman zijn maar ook de eigenaar zelf.

8. INDIVIDUELE RELICTFICHES

Hoogstraat 33 - kasteelhoeve

Administratief perceel

Postadres: Hoogstraat z. nr., 3840 Borgloon

Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A, perceelnummer 429C (hoeve met erf), 428A (voortuin)

Juridische toestand

Beschermd als monument bij MB van 17 oktober 1986: 'Kasteel van Gorsleeuw: kasteelhoeve'

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon'

Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Kasteel van Gorsleeuw met kasteelhoeve' - ID 18364

Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan Vlaanderen: parkgebied

Historiek

De historiek van de hoeve bij het kasteel van Gorsleeuw gaat allicht terug tot de 13de-eeuwse origine van de kasteelsite zelf. Er was een nauwe band tussen opperhof en neerhof, niet alleen functioneel, maar ook fysiek door hun ligging in elkaars verlengde, zo toont de oudste cartografische voorstelling van het kasteeldomein door Villaret (1745). Die toestand wordt ook nog weergegeven op de kaart van Ferraris (ca. 1775) maar de voorprimitieve kadasterkaart uit 1809 toont dat de kasteelsite toen al grondig gewijzigd was. Het oude neerhof werd volledig afgebroken en wat verder op het domein, vlakbij de straat, opnieuw opgetrokken. Het werd een gebouw met vier vleugels rond een rechthoekig, naar het oosten geopend erf met een straatvleugel waarin een woon- en stalgedeelte - door een poortdoorgang gescheiden -, een daarop aansluitende zuidwestelijke stalvleugel en een net niet vrijstaande dubbele dwarsschuur in het noordwesten.

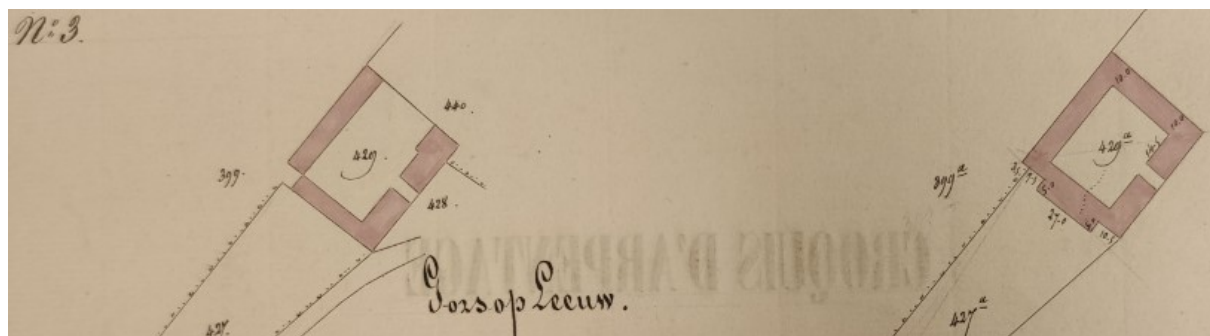
In 1848 werd de hoeve tot een gesloten geheel omgevormd door de bouw van een nieuwe stalvleugel aan de noordoostelijke zijde en door verbinding van de schuur en de zuidwestelijke stalvleugel. Tegen die vleugel werd in de moestuin een serre opgetrokken.

Illustratie 1: Kaart van Villaret, ca. 1745 - bron: www.geo.onroerenderfgoed.be

Illustratie 2: Voorprimitieve kadasterkaart, 1809 - bron: Archief Onroerend Erfgoed

Illustratie 3: Gors-Opleeuw, mutatieschets 1848/3 - bron: Hasselt, Archief van het Kadaster

In 1858 noteerde het kadaster een verbetering (*amélioration*) van het woonhuis in opdracht van barones de Copis en graaf d'Aspremont de Linden, die inmiddels eigenaar waren van het kasteeldomein en de daarbij horende gronden en eigendommen. De bijhorende legger vermeldt geen afbraak noch nieuwbouw, dus het ging allicht om interne verbeteringswerken. De gebouwen ondergingen geen later geen kadastrale wijzigingen meer. Wel werd het perceel in 1966 nog vergroot door inname van een kleine zone van het kasteelpark aan de zuidoostelijke hoek van de hoeve, waardoor het perceel zijn huidige kadastrale notatie verkreeg.

De zuidelijke helft van de moestuin langsheen de Hoogstraat werd in 1973 door de erfgenamen de Beaufort verkocht en verkaveld om bebouwd te worden. Daarbij bleef de bakstenen moestuinmuur grotendeels bewaard. Slechts ter hoogte van de opritten van de nieuwe woningen werd de muur doorbroken.

Illustratie 4: Gors-Opleeuw, mutatieschets 1858/11 - bron: Hasselt, archief van het Kadaster

Beschrijving¹

Monumentale **vierkants-hoeve** van **twee bouwlagen** onder (kunst)leien en pannen **zadeldaken** met een **rechthoekig gekasseid erf** en een aanpalende **moestuin** met **serre**, van de straat gescheiden door middel van een **bakstenen muur** met **houten poort** tussen **bakstenen pijlers**. Tegen de straatvleugel en op het daar **gekasseide openbaar domein** bevinden zich twee **borders**, waarvan de grootste aan de kasteelpoort grenst, omzoomd is met *taxus baccata* en waarin een jonge zomereik staat.

Hoevecomplex met **woonhuis** en **stallingen** in de straatvleugel, **stallen** in de aanpalende zuidwestelijke vleugel naast de moestuin, een **dubbele dwarsschuur** in de noordwestelijke en **stallen** in de noordoostelijke vleugel.

¹ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn vet weergegeven.

In **baksteen** opgetrokken **gevels**, aan de **erfzijde wit gekalkt** en voorzien van **Maaskalkstenen poort-, deur- en vensteromlijstingen** en dito **hoekkettingen**. Straatgevel met centraal een **rondboogvormige inrijpoort** in **Maaskalkstenen negblokomlijsting** en **vensters**, voorzien van **diefijzers**. Een **houten kroonlijst op klossen** kondigt het dak aan dat in het woonhuis twee **bakstenen schouwen** telt en boven de toegangspoort voorzien is van een **duiventil**. **Nagenoeg gesloten** zuidwestelijke **stalgevel** met aanleunende **serre** en **halfraadvensters** ter verluchting van de stallen op de begane grond.

Evaluatie

Uitwendig gaaf bewaarde, rond 1800 in streekeigen materialen - baksteen en Maaskalksteen - en in functionele laat-classicistische stijl opgetrokken kasteelhoeve die met haar woonhuis, stalvleugels en dubbele dwarsschuur rond een gekasseid erf een typisch voorbeeld is van een Haspengouwse vierkantshoeve. Het bewaarde ensemble van hoevegebouwen, deels ommuurde moestuin met serre en de eeuwenoude functionele en fysieke band met het kasteel en de tegenoverliggende rijsschool maken van de kasteelhoeve een authentiek en representatieve getuige van de heerlijkheid Gorsleeuw. Ze heeft bovendien een belangrijke beeldwaarde door haar ligging naast het kasteel en door de meterslange bakstenen moestuinmuur langsheen de Hoogstraat.

Beheersdoelstellingen²

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld. Bij verbeteringswerken of een eventuele herbestemming wordt niet alleen rekening gehouden met die erfgoedkenmerken en erfgoedelementen, maar ook met de typologie van de vierkantshoeve. Ze dient als dusdanig herkenbaar te blijven. Het openen van gesloten gevels - in het bijzonder die aan de moestuin- veld- of parkzijde - wordt afgeraden. Enkel als ze essentieel zijn, zijn ze geoorloofd. Ze zullen tot een minimum beperkt worden en discreet zijn van vormgeving. Hetzelfde geldt voor het verlichten van zolders. Op de duiventil en enkele verluchtinggaten na, zijn de dakvlakken van de hoeve gesloten. Omwille van de gave staat van bewaring van het exterieur en de authenticiteit van de hoeve, is het belangrijk dat de dakvlakken zoveel mogelijk gesloten blijven. Het inbrengen van natuurlijk licht zal tot een minimum beperkt worden en bij voorkeur gebeuren aan de erfzijde, op strategische plaatsen en op discrete wijze.³ In functie van een duurzaam toekomstperspectief, wordt aangeraden voor de kasteelhoeve een (her)bestemmingsstudie of beheersplan te laten opmaken. Zo'n onderzoek wordt door het Agentschap betoelaagd met een premie van 80% (excl. btw)⁴.

Het metselwerk van de gevels en de moestuinmuur vertoont uitgespoelde voegen en is plaatselijk verweerd, vooral boven het maaiveld. Waar nodig moet het metselwerk hersteld en de voegen opnieuw opgevoegd met een kalkrijke specie. Ook de houten poort in de moestuinmuur is in slechte staat. Restauratie is niet meer mogelijk, enkel vervanging. De nieuwe poort zal in hout en naar bestaand model uitgevoerd worden.

² Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

³ Voor een grondige afweging en erfgoedvriendelijke oplossingen, zie gids-15-cultuurhistorie-licht-op-zolder-2008.pdf (ferolux.nl)

⁴ Voor meer info, zie: [Onderzoekspremie | Financiële steun | Onroerend Erfgoed](#)

De dakbedekking lijkt nog overal waterdicht, op een enkele lei of dakpan na, maar vertoont mos op de onderste delen. Een vernieuwing moet overwogen worden. Het schrijnwerk van de duiventil - als dakkapel uitgewerkt - is rot en aan vernieuwing toe. De kroonlijst op klossen lijkt nog in goede staat maar heeft een beschermende (verf)laag nodig.

De kasseibestrating voor de hoeve verzamelt diverse kasseisteensoorten in verschillende verband gelegd en moet in zijn huidige toestand behouden blijven omwille van de historische en documentaire waarde.

Alle werken van onderhoud, herstel en herwaardering aan erfgoedelementen kunnen in aanmerking komen voor een erfgoedpremie onder voorbehoud van de op dat moment geldende wetgeving.

Voor een regelmatige en deskundige blik op de gebouwen, wordt lidmaatschap bij Monumentenwacht Vlaanderen aanbevolen. Zie daarvoor [Werking | Monumentenwacht](#) en [Lid worden | Monumentenwacht](#).

Onderhoudslogboek

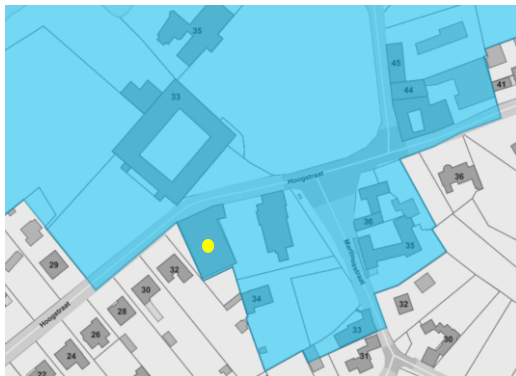
Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Hoogstraat zonder nummer - Rijschool of manege

Administratief perceel

Postadres: Hoogstraat z. nr., 3840 Borgloon
Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A, perceelnummer 538E

Juridische toestand

Beschermd als monument bij MB van 17 oktober 1986: 'Manege'

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon'

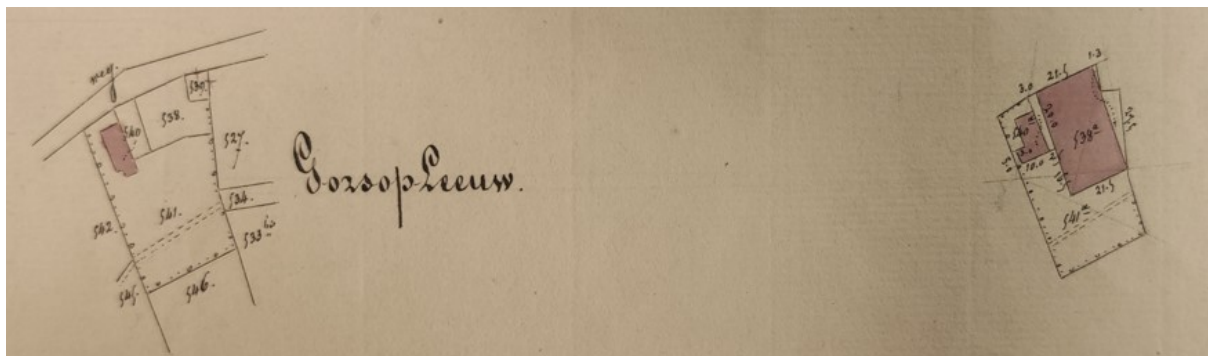
Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Manege' - ID 19775

Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan: woongebied met landelijk karakter, landschappelijk waardevol gebied

Historiek

Afb. 1: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1848/5 - bron: Hasselt, archief van het kadaster

In 1848 registreerde het kadaster de constructie van een gebouw op een perceel tegenover de kasteelhoeve. Het perceel was tot dan in gebruik als tuin en behoorde tot de eigendommen van baron Constant de Copis die het kasteel toen bewoonde. De functie van de nieuwe constructie werd in de legger weinigzeggend omschreven als 'gebouw' maar het is duidelijk dat het als rijschool of manège werd opgetrokken gezien het gebouw nooit afgebroken of vervangen werd en in de voorgevel een gevelsteen met steigerend paard werd ingemetseld.

Het gebouw doet sinds jaren geen dienst meer als manège maar is in gebruik als stalplaats voor landbouwwerktuigen. In 2020 stortte een deel van het dak in.

Beschrijving¹

Monumentaal, op rechthoekige plattegrond en in baksteen opgetrokken gebouw van zes travéeën onder een pannen zadeldak, met een puntgevelvormige voor- en achtergevel en verankerde zijgevels die geritmeerd worden door bakstenen pijlers. De voorgevel wordt getypeerd door een rechthoekige poort met houten poortvleugels in maaskalkstenen plattebandomlijsting met dito stootpalen. Een maaskalkstenen gevelsteen met steigerend paard in bas-reliëf boven de poort duidt op de oorspronkelijke functie van het gebouw als rijschool of manege. Een vlakke, maaskalkstenen cordonlijst scheidt de gewitte gevel met gepekte plint van de geveltop die ook sporen van een vroegere kaleilaag vertoont en opengewerkt is door een enorm halfradvenster met metalen roeden ter verlichting van de achterliggende ruimte. De achtergevel, palend aan het kerkhof, is opengewerkt met een gelijkaardig halfradvenster.

De bakstenen muren vertonen sporen van opstijgend vocht en zoutuitbloeiingen. Hier en daar zijn scheuren in het metselwerk zichtbaar. De noordwestelijke hoek van het gebouw dreigt te verzakken ter hoogte van de plint.

¹ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn vet weergegeven.

Evaluatie

De rijsschool of manege werd als monument beschermd omwille van de historische, artistieke en architectuurhistorische waarde, als deel van het omstreeks 1848 opgetrokken ensemble van functionele gebouwen bij het kasteel waartoe ook de kasteelhoeve en het bakhuis behoren. De stilistische gelijkenis tussen rijsschool en bakhuis - beide éénlaagse gebouwen met pannen zadeldak en gewitte puntgevel aan de straat - en de gelijkenis tussen manege en kasteelhoeve - de met Maaskalksteen omlijste rechthoekige muuropeningen - maken van de drie gebouwen een homogeen ensemble dat door zijn ongewijzigde staat niet alleen typologisch representatief is maar ook een hoge graad van authenticiteit bezit. Als dusdanig heeft het ensemble een belangrijke historische en contextuele waarde binnen de kern van het kasteeldorp Gorsleeuw.

Beheersdoelstellingen²

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld.

Het metselwerk van de gevels is plaatselijk verweerd en vertoont sporen van (opstijgend) vocht, loslatende kalkverf, uitgespoelde voegen en scheuren. Waar nodig moet het metselwerk hersteld, de voegen opnieuw opgevoegd met een kalkrijke specie en de kalleilaag vernieuwd. De noordoostelijke hoek die ter hoogte van de plint dreigt weg te zakken moet dringend hersteld worden.

Recent stortte een deel van het dak in waardoor de spantbenen en de binnengevels - normaal gezien beschermd door het dak - weer en wind moeten trotseren. Om verdere schade te voorkomen moet het dak zo snel mogelijk voorlopig gedicht worden. Na controle van het volledige spant moeten de zwakke spantdelen hersteld, de ontbrekende gereconstrueerd en

² Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

het dak gedicht. Het spreekt voor zich dat dit volgens de regels van de kunst gebeurt en dat de nog bestaande structuur als voorbeeld dient voor de in te vullen delen. Het dak wordt opnieuw gedekt met zwarte, ongeglazuurde pannen.

In geval van herbestemming van de manege, wordt gezocht naar een passende functie, die het gebouw zoveel mogelijk in zijn oorspronkelijke staat behoudt. Dat betekent dat de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen behouden moeten blijven en de gebouwtypologie en het gesloten uitzicht gerespecteerd. Het openen van de gesloten gevels, palend aan het kerkhof is niet toegestaan. Enkel in de westelijke gevel kan een opening voor licht en lucht gemaakt worden, maar uitsluitend als ze essentieel is, tot een minimum beperkt en discreet van vormgeving. De recente muuropening zoals in de dorpswoning Martinusstraat 36 kan daarbij inspirerend zijn. Het dakvlak blijft gesloten.

Alle werken van onderhoud, herstel en herwaardering aan erfgoedelementen kunnen in aanmerking komen voor een erfgoedpremie onder voorbehoud van de op dat moment geldende wetgeving. De mogelijkheden van een eventuele nieuwe bestemming kunnen onderzocht worden middels een herbestemmingsonderzoek. Daarvoor verleent het Agentschap Onroerend Erfgoed een premie van 80% (excl. btw)³.

Voor een toestandrapport en een regelmatige en deskundige blik op het gebouwen, wordt lidmaatschap bij Monumentenwacht Vlaanderen aanbevolen. Zie daarvoor [Werking | Monumentenwacht](#) en [Lid worden | Monumentenwacht](#).

³ Voor meer info, zie: [Onderzoekspremie | Financiële steun | Onroerend Erfgoed](#)

Beeldmateriaal

Voorgevel - toestand september 2021

Voorgevel - toestand september 2021

Westelijke zijgevel - toestand september 2021

Westelijke zijgevel - toestand september 2019

Zuidelijke gevel - toestand september 2021

Oostelijke zijgevel - toestand september 2021

Onderhoudslogboek

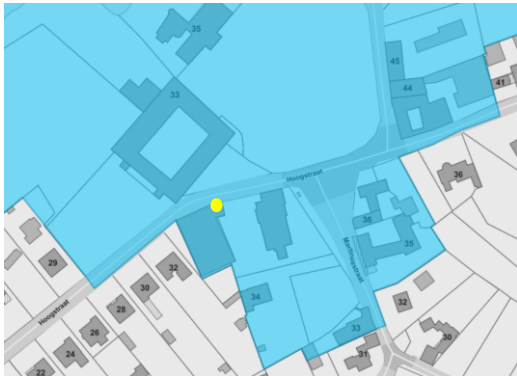
Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Hoogstraat zonder nummer - Bakhuis

Administratief perceel

Postadres: Hoogstraat z. nr., 3840 Borgloon
Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A, perceelnummer 539

Juridische toestand

Beschermd als monument bij MB van 17 oktober 1986: 'Monumentaal bakhuis

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon'

Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Monumentaal bakhuis - ID 19101

Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan: woongebied met landelijk karakter, landschappelijk waardevol gebied

Beschrijving¹

Monumentaal bakhuis dat al op het voorprimitief kadaster figureert en allicht gelijktijdig met de kasteelhoeve omstreeks 1800 werd opgetrokken als een **vrijstaand diephuisje** met **wit gekalkte bakstenen gevels**, voorzien van een **gepekte plint** en afgedekt door een **leien zadeldak** met **vierkante schouw**.

De als **puntgevel** uitgewerkte straatgevel wordt getypeerd door een centrale **rondboogdeur** die gevat is in een (gerecupereerde?) **Maaskalkstenen omlijsting** in **Lodewijk XV-stijl**, gekenmerkt door een met **vegetale motieven gedecoreerde sluitsteen** onder een **gestrekte druiplijst**, **verdiepte spiegels met schouder- en spiegelbogen** op stijlen en zwikken, **geprofileerde imposten** en **neuten**. De houten **paneeldeur** wordt getopt door een **rondboogvormig bovenlicht** met **waaivormige roeden** en voorafgegaan door **drie hardstenen treden**. In de geveltop - afgelijnd door een **Maaskalkstenen cordonlijst** - bevindt zich een **rechthoekig houten laadluik** in **maaskalkstenen plattebandomlijsting** waarboven een **smeedijzeren haak** voor het ophijzen van last naar de zolder.

Verankerde zijgevels met **halfradvenster** dat beveiligd is door middel van **diefijzers**.

Het bakhuis is voorzien van **twee bakovens** die naast het kasteel en de kasteelhoeve allicht ook de dorpingen bedienden.

Evaluatie

Weinig voorkomend en typologisch interessant bakhuis met dubbele bakoven, rond 1800 opgetrokken en opgevat als een diephuisje onder leien zadeldak met gekalkte gevels, gepekte plint en een fraaie (hergebruikte?) Lodewijk XV-deur. Representatieve en door zijn gave staat van bewaring, authentieke getuige van functionele architectuur die een ensemble vormt met het kasteel, de kasteelhoeve en de rijkschool en het dorpsleven in Gorsleeuw omstreeks 1800 illustreert.

Beheersdoelstellingen²

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld.

Het metselwerk van de gevels is plaatselijk verweerd en vertoont sporen van (opstijgend) vocht, loslatende kalkverf en uitgespoelde voegen. Waar nodig moet het metselwerk hersteld, de voegen opnieuw opgevoegd met een kalkrijke specie en de kalleilaag vernieuwd.

Alle werken van onderhoud, herstel en herwaardering aan erfgoedelementen kunnen in aanmerking komen voor een erfgoedpremie onder voorbehoud van de op dat moment geldende wetgeving

¹ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn het weergegeven.

² Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

Voor een regelmatige en deskundige blik op het gebouw, wordt lidmaatschap bij Monumentenwacht Vlaanderen aanbevolen. Zie daarvoor [Werking | Monumentenwacht](#) en [Lid worden | Monumentenwacht](#).

Beeldmateriaal

Onderhoudslogboek

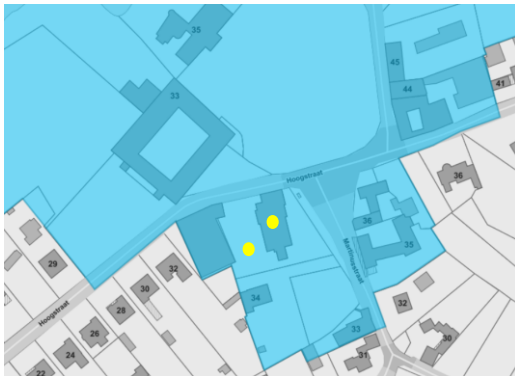
Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Hoogstraat zonder nummer - parochiekerk Sint-Martinus met omringend kerkhof

Administratief perceel

Postadres: Martinusstraat z.nr., 3840 Borgloon
Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A,
perceelnummers 536B (kerk) en 537D (kerkhof)

Juridische toestand

Beschermd als monument bij MB van 17 oktober 1986: 'Parochiekerk Sint-Martinus met kerkhof: toren'

Beschermd als monument bij MB van 1 maart 2004: 'Parochiekerk Sint-Martinus met kerkhof'

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon'

Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Parochiekerk Sint-Martinus met kerkhof' - ID 19580

Vastgesteld landschapssatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan Vlaanderen: woongebied met landelijk karakter, landschappelijk waardevol gebied

Historiek

De Sint-Martinuskerk kent een lange geschiedenis die ouder is dan de heerlijkheid Gorsleeuw. Mogelijk gaat ze terug tot de 7de eeuw, toen Landoaldus en Landrada in Leeuw verbleven, zo schrijft Heriger van Lobbes in 980 in zijn Vita Landoaldi. Landoaldus en Landrada waren twee van de zogenaamde Heiligen van Wintershoven¹ die door paus Martinus I samen met Amandus, de bisschop van Maastricht, en negen andere geestelijken de streek kerstenden.

Het bedehuis was in oorsprong allicht een kapel maar evolueerde al snel tot een kerk en werd de kern van een parochie die al in 1034 verbonden was met de abdij van Saint-Laurent in Luik en een groot grondgebied kende. Hoe de oorspronkelijke kerk of kapel eruit zag, is niet geweten. Er zijn geen bovengrondse resten van bewaard. Het oudste nog zichtbare relict van de Sint-Martinuskerk is de gotische toren uit de vroege 15de eeuw die werd opgetrokken in Maastrichtersteen boven een plint van silex. De eerste cartografische voorstelling van de kerk werd tussen 1745 en 1748 in opdracht van het Franse hof opgetekend door ingenieur-geograaf Jean Villaret. Hij toont de kerk als een kruiskerk die omringd wordt door een omhaagd kerkhof. Opvallend is het feit dat de kerk traditioneel oost-west-georiënteerd is terwijl dat vandaag niet meer het geval is. De nog bewaarde gotische toren wordt hier ongetwijfeld weergegeven, maar of ook het koor en het transept toen gotisch waren - of misschien nog resten van een oudere romaanse bouwphase - is onduidelijk. Wel blijkt dat de kerk drie decennia later op de Ferrariskaart (1771-1778) anders georiënteerd werd opgetekend, in haar huidige noord-zuid-oriëntatie met de toren in het zuiden. Dat betekent dat het classicistische schip van de kerk van vóór 1778 dateert. Naar verluidt werd het door A.M. Sepeult (1701-1750) uit Malmedy ontworpen². Als die biografische gegevens correct zijn, kunnen we de (plannen voor) de bouw van de kerk omstreeks 1750 situeren, na het optekenen van de Villaretkaart (1745-1748) en voor het overlijden van Sepeult.

Afb. 1: Kaart van Villaret, Gorsleeuw, ca. 1745 - bron: www.geo.onroenderfgoed.be

Afb. 2: Ferrariskaart, Geursleeuw, ca. 1775 - bron: www.geo.onroenderfgoed.be

¹ [Heiligen van Wintershoven - Wikipedia](#)

² Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Sepeult

[online] <https://id.erfgoed.net/personen/4416> (Geraadpleegd op 13-08-2021)

Op de voorprimitieve kadasterkaart uit 1809 blijkt de kerk opnieuw een wijziging ondergaan te hebben: van de transeptarmen die op de kaart van Ferraris nog duidelijk zichtbaar zijn, is geen spoor meer en het recht afgesloten koor wordt geflankeerd door twee vierkante volumes met dezelfde oppervlakte als de toren - allicht sacristie en hulpsacristie. De Atlas der Buurtwegen (1843-1845) toont eenzelfde grondplan. In die toestand bleef de kerk bestaan tot het begin van de 20ste eeuw.

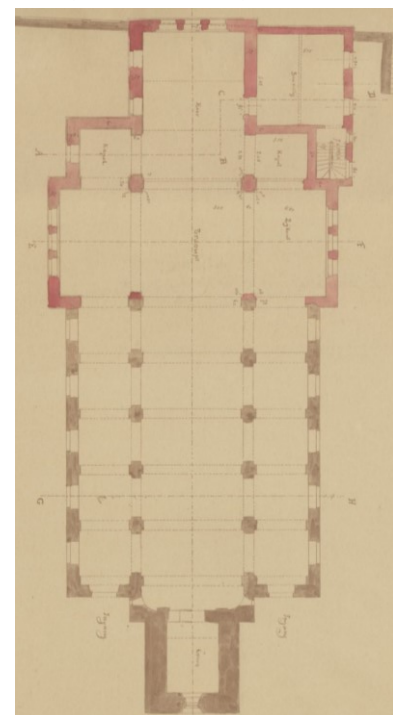
Afb. 3: Voorprimitief kadasterplan, Gorsleeuw, 1809 - bron: Archief Onroerend Erfgoed

Omdat ze blijkbaar te klein geworden was voor het groeiend aantal gelovigen, werd aan de Tongerse architect Mathieu Christiaens (1865-1934)³, lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, in 1905 de opdracht gegeven om de kerk te vergroten. De erfgoedcollectie van de Hasseltse bibliotheek, Limburgensia, bewaart ontwerpplannen van die wijziging: een blauwdruk en twee plannen met gevelzichten, een grondplan, één langs- en drie dwarssnedes geven alle de nieuwe toestand weer. Van de toen bestaande toestand bleven in dit fonds geen plannen bewaard.

Afb. 4: Atlas der buurtwegen, Gors-op-Leeuw, 1843-1845 - bron: www.geo.onroerenderfgoed.be

Uit het grondplan blijkt duidelijk dat de toren en het schip behouden bleven. De rechte koorwand en (een deel van?) de sacristieën werd afgebroken en tegen het schip werd een pseudo-transept gebouwd waarbij een nieuw koor met rechte afsluiting en een sacristie aan de oostzijde aansluiten. Het koor en de sacristie namen het volledige noordelijke deel van het kerkhof in en de veel lager gelegen straat gaf via een deur en achterliggende trappenhal rechtstreeks toegang tot de sacristie. Christiaens koos ervoor om de uitbreiding in neoclassicistische stijl op te trekken, aansluitend bij het midden-18de-eeuwse schip van de kerk. KCML-voorzitter Lagasse de Locht signeerde de plannen ter goedkeuring op 23 maart 1905.

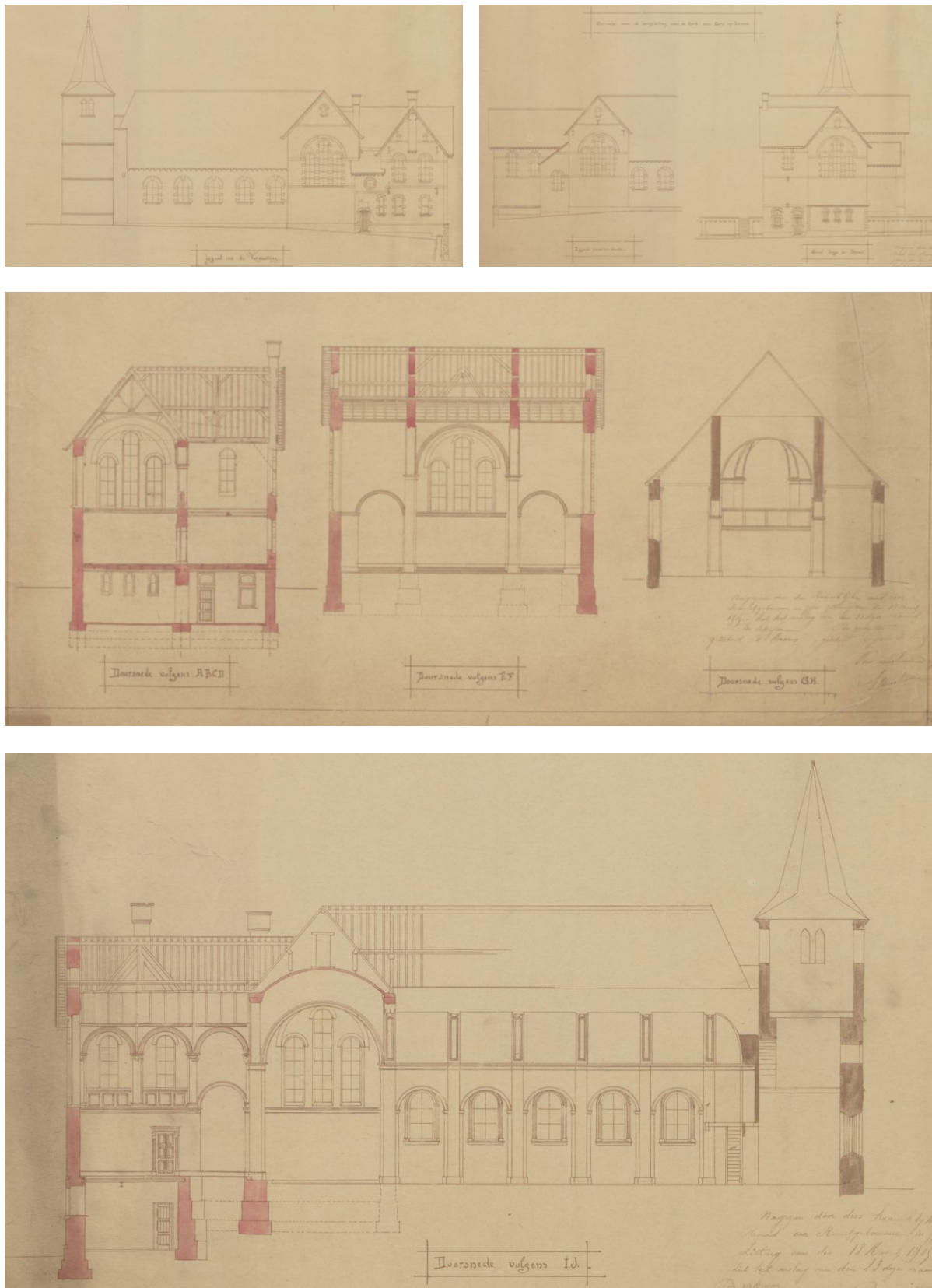

Afb. 5: M. Christiaens, Sint-Martinuskerk, grondplan, 1905 - bron: Limburgensia

De werken aan de kerk moeten vrij snel gerealiseerd zijn want in 1907 al werd de kerk ingehuldigd door graaf d'Aspremont de Lynden, zo leert de datumsteen in de koorgevel. Of hij ook geldschietster was voor de vergroting en de aankleding van het interieur van de kerk, is niet meteen duidelijk. Een jaar later werd de vergroting geregistreerd door het kadaster.⁴

³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Christiaens [online] <https://id.erfgoed.net/personen/748> (Geraadpleegd op 13-08-2021)

⁴ Hasselt, Archief van het kadaster, Gors-Opleeuw, mutatieschets 1908/4.

Afb. 6: Sint-Martinuskerk, gevelplannen, langs- en dwarsnede, 1905 - bron: Limburgensia

In de zuidoostelijke hoek van het kerkhof - op de plaats waar nu de toegang tot het kerkhof en het portaal is - stond tot 1859 een kleine, rechthoekige constructie. Ze is ook duidelijk zichtbaar op de Atlas der Buurtwegen. De aanwijzende tabel bij de kadastrale leggers leert dat dit het gemeentehuis was. Het werd gesloopt in 1859⁵, allicht met het oog op de vergroting van het kerkhof. Die vergroting werd door het kadaster genoteerd in 1863⁶ en nam een deel van het dorpsplein in waardoor het kerkhof een trapeziumvormig perceel werd. Gezien het kadaster buiten een beperkte vergroting naast het bakhuis geen betekenisvolle wijzigingen meer registreerde na de vergroting van 1863, kan aangenomen worden dat de kerkhofmuur uit dezelfde uitbreidingscampagne stamt.

De graftekens op het kerkhof geven een mooi beeld van het funeraire erfgoed doorheen de eeuwen. Het algemeen beeld wordt gekenmerkt door Maaskalkstenen graftekens, veelal stèles, met opvallend veel kruisen die zowel als bekroning van een stèle als alleenstaand kruis zijn uitgewerkt. Het oudste grateken op het kerkhof is het grafkruis van Maere Timmermans dat dateert van 1631 en samen met een dozijn andere - veelal verplaatste - hardstenen grafkruisen het 17de-eeuwse funeraire erfgoed vertegenwoordigt. Ze zijn meestal sober met gepunte kruisuiteinden maar soms ook gedecoreerd met een gekruisigde Christus in reliëf of gelobde kruisuiteinden.

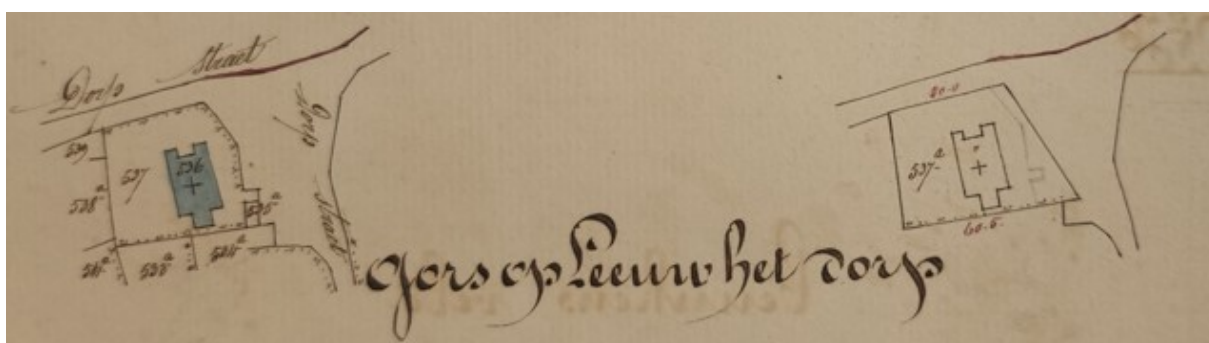
Afb. 7: Kaart van Villaret, Gorsleeuw, ca. 1745 - bron: www.geo.onroenderfgoed.be

Afb. 8: Ferrariskaart, Geursleuw, ca. 1775 - bron: www.geo.onroenderfgoed.be

Afb. 9: Atlas der buurtwegen, Gors-op-Leeuw, 1843-1845 - bron: www.geo.onroenderfgoed.be

Afb. 10: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1863/5 - bron: Archief van het kadaster

⁵ Hasselt, Archief van het kadaster, Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1859/4..

⁶ Idem, mutatieschets 1863/5.

Uit de 18de eeuw stamt maar één grafteken - een fragment van een grafkruis - en ook 19de-eeuwse grafstenen zijn schaars. Het oudste graf met grafsteen stamt uit die periode: dat van Petrus Briers uit 1878. Het kerkhof telt ook enkele grafbedjes - de meest bescheiden grafvorm - waarvan datering onmogelijk is omdat ze zelfs geen identificatie hebben.

Afb. 11: Gors-Opleeuw, kerkhof met - in wijzerzin - de grafkruisen van Maere Timmermans (1631) en Gilis Smeets (1677), het graf van Petrus Briers (1878) en vier grafbedjes (s.d.).

Op het kerkhof staan ook een aantal opmerkelijke en beeldbepalende graftekens, zoals het grafmonument van baron de Woelmont en zijn echtgenote (1851), het familiegraf Capitaine (1883), het grafteken van gemeenteraadslid Jan Lievesoens (1907), het oorlogsgedenkteken voor de slachtoffers van de Eerste en de Tweede Wereldoorlog en het art-deco getinte dubbelgraf Wilmots-Valkenburg (1927). Dat laatste is een samenwerking van steenkapper Warzée uit Tongeren en de Oostvlaamse beeldhouwer Sylvain Norga (1892-1968)⁷ die de bronzen reliëfs goot. Beiden verzorgden ook andere graftekens op het kerkhof van Gors-Op leeuw. Ze behoren tot de meer kwalitatieve van het kerkhof.

Afb. 12: Gors-Opleeuw, kerkhof met - in wijzerzin - het grafmonument de Woelmont (1851), familiegraf Capitaine (1883), graf Lievesoens (1907), het oorlogsgedenkteken (1918) en dubbelgraf Wilmots-Valkenburg (1927)

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Norga

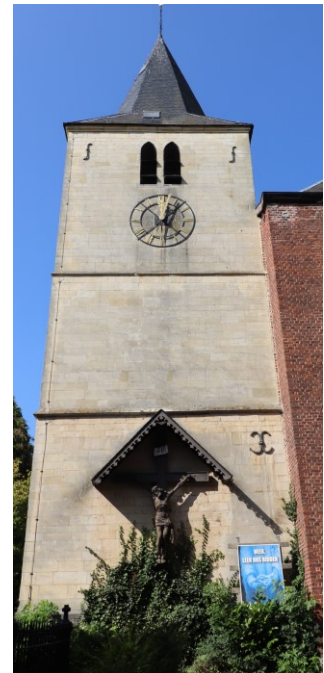
[online] <https://id.erfgoed.net/personen/9235> (Geraadpleegd op 09-08-2021)

Beschrijving⁸

De plattegrond van de **niet-georiënteerde** Sint-Martinuskerk beschrijft een **driebeukig schip** van **vijf traveeën** met een **voorstaande toren**, een **pseudo-transept** en een **recht afgesloten koor** met **sacristie** aan de oostzijde. Het geheel is gevat onder **leien zadeldaken**.

De **gotische toren** uit de **vroege 15de eeuw** is volledig opgetrokken in **Maastrichtersteen** en rust op een **plint van silex**. De toren telt **drie** door middel van **geriemde cordons** gescheiden **geledingen** onder een **ingesnoerde spits** met **torenschaal** en heeft in de onderste geleding, aan de westzijde, een **spitsboogvenster** en aan de zuidzijde een **overluifelde calvarie**, en in de bovenste geleding in elke zijde **gekoppelde, spitsboogvormige galmgaten** en een **torenuurwerk** aan de oost- en de westzijde.

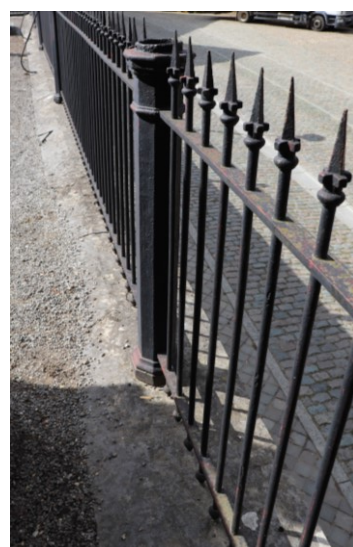
⁸ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn vet weergegeven.

Het uit het **derde kwart van de 18de eeuw** stammend **schip**, opgetrokken in **baksteen** met verwerking van **Maaskalksteen** voor **plint**, **steekboogvormige deuromlijstingen** en de **lekdrempels**, **sluitstenen** en **negblokken** van de **rondboogvormige ramen**. De **verankerde gevels** worden beëindigd door een **eenvoudige houten bakgoot** op **klossen** die het **steile leien zadeldak** aankondigt. **Monochroom groen glas-in-lood** met **geometrisch patroon** en **eenvoudige houten dubbele deuren**, met **voetenschrapper** aan de westzijde.

Tussen **1905 en 1907** in **baksteen** en **blauwe hardsteen** opgetrokken **pseudo-transept**, **koor** en aanpalende **sacristie** met naar het **classicistische schip** refererende **rondboogramen**, voorzien van **hardstenen sluitsteen**, **negblokken** en **lekdrempels** die hier evenwel als **cordons** zijn doorgetrokken. Voorts met **sierijzers verankerde gevels**, **sober gekleurd glas met fijne (metalen?) roeden**, **dakranden met accoladevormige windborden** en **bakstenen schouwen** met **verbrede schouwmond**. In de **oostelijke oksel** tussen **koor** en **pseudo-transept** bevindt zich de **sacristie**: een **drie bouwlagen hoge constructie**, getypeerd door **steekboogvormige deuren** in **plattebandomlijsting** - met **bovenlicht** aan de **straatzijde** - en **vensters** met **hardstenen lekdrempels**, **dito hoekblokken** en **sluitstenen**. In de **gevel** aan de **straatzijde** zijn de **vensters beveiligd met diefijzers** en herinnert een **gevelsteen** aan de uitbreiding van de kerk in 1907: "**POSUIT CAROLUS ALBERTUS COMES D'ASPREMONT-LYNDEN ANNO MCMVII**".

De kerk is omringd door een veel **hoger dan de straat gelegen kerkhof** dat door middel van een **bakstenen muur met gietijzeren spijlpunthek** van de straat is afgescheiden en via een **poortje met hardstenen plattebandomlijsting** rechtstreeks naar de belendende pastorie leidt. Het kerkhof, door een fraaie rij **lindebomen**⁹ van de Martinusstraat afgeschermd - is toegankelijk via **drie trappenpartijen: twee smalle** aan de Hoogstraat - naast het bakhuis en naast de sacristie - en **een brede** hoofdtoegang aan de Martinusstraat. Alle trappenpartijen zijn door middel van een **giet- en smeedijzeren poort** afsluitbaar en hebben langsheen de **hardstenen treden** een **gietijzeren handlijst** tussen **sierlijke gietijzeren paaltjes**.

⁹ Van de oudste lindes werden - van zuid naar noord - volgende stamomtrekken gemeten: **300 cm, 294 cm, 169 cm, 233 cm** (meethoogte 120 cm).

De graftekens op het kerkhof geven een mooi beeld van het funeraire erfgoed doorheen de eeuwen. Het algemeen beeld wordt gekenmerkt door **Maaskalkstenen graftekens**, veelal **stèles**, met opvallend veel **kruisen** die zowel als bekroning van een stèle als alleenstaand kruis zijn uitgewerkt. Het **oudste grateken** op het kerkhof is het grafkruis van Maere Timmermans dat dateert van **1631** en samen met enkele in de zuidelijke kerkhofmuur ingemetselde en een dozijn andere - veelal verplaatste - **hardstenen grafkruisen** het **17de-eeuwse funeraire erfgoed** vertegenwoordigt. Ze zijn meestal **sober** met **gepunte kruisuiteinden** maar soms ook **gedecoreerd** met een **gekruisigde Christus in reliëf**, hart of **gelobde kruisuiteinden**. Uit de **18de eeuw** stamt maar **één grafteken** - een fragment van een grafkruis - en ook **19de-eeuwse grafstenen** zijn **schaars**. Het oudste graf met grafsteen stamt uit die periode: dat van **Petrus Briers** uit **1878**. Het kerkhof telt ook enkele **grafbedjes** - de meest bescheiden grafvorm - waarvan datering onmogelijk is omdat ze zelfs geen identificatie hebben.

In wijzerzin - de grafkruisen van Maere Timmermans (1631) en Gilis Smeets (1677), het graf van Petrus Briers (1878) en vier grafbedjes (s.d.).

Op het kerkhof staan ook een aantal opmerkelijke en beeldbepalende graftekens, zoals het **grafmonument van baron de Woelmont en zijn echtgenote (1851)**, het **familiëgraf Capitaine (1883)**, het grafteken van gemeenteraadslid **Jan Lievezoens (1907)**, het **oorlogsgedenkteken** voor de slachtoffers van de Eerste en de Tweede Wereldoorlog en het art-deco getinte **dubbelgraf Wilmots-Valkenburg (1927)**, vervaardigd door steenkapper **Warzée** uit Tongeren en bronsgieter **Sylvain Norga** die ook **andere graftekens** op het kerkhof vervaardigden.

Afb. 1: Gors-Opleeuw, kerkhof met - in wijzerzin - het grafmonument de Woelmont (1851), familiëgraf Capitaine (1883), graf Lievezoens (1907), het oorlogsgedenkteken (1918) en dubbelgraf Wilmots-Valkenburg (1927)

Het beschermingsdossier maakt expliciet melding van volgende graftekens:

“Op het kerkhof prijken talrijke hardstenen grafkruisen:

- klein, onleesbaar opschrift (16de eeuw?)
- van pastoor Godfried van den Born (2de helft 17de eeuw)
- van Renier van der Locht (†1677) en Christina Timmermans (†1681)
- van Liben Timmermans (†1676) en Anna Moors (†1645)
- van Gilis Smeets (†1677) en Ida van der Locht
- fragment van een kruis met gedeeltelijk onleesbaar opschrift (1753) en Maria Elisabetha (†1755)
- fragment van een kruis van Margareta Woltiers (†1670) echtgenote Gilis van den Bosch (fragment)
- van Maere Timmermans (†1631)
- van Ida Gulters (†1631)
- fragment van een kruis van Timmermans-Moors (2de helft 17de eeuw)
- van Gisbertus Gyfens (†1695)

In de kerkhofmuur ingemetst grafkruisen van:

- Georges van den Born (†1688), Gertrudis Briers (†1680) en kinderen (18de eeuw)
- Hubertus Ghielen, schepen (†1663) en Aleidis Heers (†1662)
- merkwaardige cirkelvormige grafsteen van een pastoor (2de helft 17de eeuw)

Binnen een gietijzeren omheining:

- Grafkruis en twee tombes van de familie Capitaine (19de eeuw)
- Monumentale graftombe van Louis Alexandre Alphonse Baron de Woelmont (†1856) en familielid met wapenschild

Op het kerkhof staat ook een herdenkingskruis met inscriptie “PRO PATRIA 1914-1918” voor twee plaatselijke gesneuvelden.”

In functie van een beheersvisie voor het kerkhof rond de Sint-Martinuskerk, werden alle graftekens geïnventariseerd en aan een evaluatie onderworpen. De onderzoeksmethodologie, zoals beschreven in het ‘Draaiboek voor inventarisatie, beheer en herwaardering van plattelandskerkhoven in Vlaams-Brabant’¹⁰ diende hier als leidraad. In een eerste fase werd een inventarisatie uitgevoerd van alle graftekens op het kerkhof. Elk grafteken werd gefotografeerd en geïnventariseerd (naam, sterfjaar van de overledene, bijzondere kenmerken). In een tweede fase werden de graftekens op het kerkhof onderworpen aan een evaluatie (zie ‘Evaluatie’). Dit resulteerde in onderstaande lijst van waardevolle graftekens:

¹⁰ DECONINCK E. e.a., *Draaiboek voor inventarisatie, beheer en herwaardering van plattelandskerkhoven in Vlaams-Brabant*, Leuven, 2014.

Grafnr.	Naam	Datering	Bijzonderheden	Waardering
BLOK 1				
A 1	Baldewijns François	1949		ondersteunend
A 2	Volders Isidore	1940	oorlogsslachtoffer	bovenlokaal
A 3	Somers Adolphe	1967	betonnen stèle met ingelegd marbriet kruis	begeleitend
A 7	Gabriels Henri	1978	hedendagse variant op de hardstenen tomb	begeleitend
	Gabriels Xavier	1985		
A 8	Gerrits Elise	1950	oudstrijders - herinneringsboek	bovenlokaal
	Renaers Joseph	1967		
	Jamart Gerard	2007		
	Renaers Edgard	2013		
	Renaers Yvonne	2003		
	Vanschoenwinkel Julie	2020		
A 9	Rubens Jean	1976	bronzen Christusmedaillon	ondersteunend
	Billen Jeanne	1999		
A 10	Rasiers Adrien	1940	oorlogsslachtoffer	bovenlokaal
A 11	Renaers Guillaume-Jo	1914	oorlogsslachtoffer	bovenlokaal
A 12	Grommen Michel-Pier	1917	oorlogsslachtoffer	bovenlokaal
A 13	Smets Jan-Thomas	1918	oorlogsslachtoffer	bovenlokaal
A 19	Lievesoens Jan	1907	oud-schepen, hardstenen kruis op sokkel, pc	lokaal
	Thysen Maria	1909		
A 20	Thijs Julia	1976	emailfoto's, bronzen Christusmedaillon	begeleitend
	Noens Antoine	1978		
A 21	Briers Petrus	1878	hardstenen grafkruis op stèle, allicht één der	lokaal
	Lievesoens Catharina	1909		
A 23	Willems Johanna	1954	houten grafkruis - exemplarisch voor veelkor	ondersteunend
A 24	Willems Herman	1957	houten grafkruis - exemplarisch voor veelkor	ondersteunend
A 25	Vrancken Elisabeth	1962		begeleitend
	Vrancken Jozef	1967		
A 28	Smets Livinus	1919	hardstenen stèle met grafkruis	lokaal
	Molenaers Maria	1956		
A 30	Horten Justina	1971	gestruikelde Christus en chûtes in brons	ondersteunend
	Smets Willem	1973		
A 31	Awouters David	1976	kindergraf met bronzen engeltje	ondersteunend
A 32	Groven Jean	s.d.	porceleinen Christusmedaillon	ondersteunend
	Moens	s.d.		
	Groven Trinette	1967		
A 34	Leonaers Petrus	1941	emailfoto's, bronzen Christusmedaillon, vase	begeleitend
	Thion Maria-Louise	1969		
A 35	Cuvelier Bartholomé	1892	hardstenen kruis op sokkel	lokaal
	Cuvelier Joseph	1901		
	Cuvelier Louis	1889		
	Husquin Hubertine	1903		
A 36	Renaers Gustaaf	1944		ondersteunend
	Lambrechts Maria	1975		
A 37	Digneffe Jean	1987	emailfoto	begeleitend
A 38	Digneffe Maria	1949	emailfoto's	ondersteunend

	Guffens Louise	1951		
	Lux Jozef	1987		
	Digneffe Victor	1961		
	Digneffe Justin	1966		
A 40	Lenaers Henri	1986	bronzen kruis	begeleidend
	Schaltin Irma	2021		
A 41	Lenaers Leopold	1964	marbrietplaat met geëts Christustafereel, b	begeleidend
	Digneffe Melanie	1976		
A 45	Lenaers Maria	1978	bronzen kruis met Christusmedaillon, bronze	begeleidend
	Ramakers Jan	2000		
A 47	Wilmots Justine	1963	bronzen kruis	begeleidend
	Digneffe Laurent	1979		
A 49	Digneffe Louis	1965	terrazzo-graf, emailfoto's	ondersteunend
	Smets Maria	1965		
	Digneffe Joseph	2015		
A 50	Zonnestand Idaline	1973	kindergraf	ondersteunend
A 52	Gustaaf	1936	kindergraf	begeleidend
A 53	Billen Frans	1970	bronzen Christusmedaillon	begeleidend
	Huybrechts Theresia	1980		
A 55	Smets Catharina	1935	proseleinen Christusmedaillon, flambauwen	ondersteunend
	Vranken Hubert	1952		
A 57	Mergeay Maria-J.-E.	1939		begeleidend
	Ketelslegers Pierre-Je	1946		
A 59	Ketelslegers Félicien	1928	porceleinen Christusmedaillon, biscuit bloen	ondersteunend
	Grosemans Julia	1941		
	Ketelslegers Jozef	1968		
A 60	Renaers Ida	1917	porceleinen Christusmedaillon, porcenleiner	ondersteunend
	Horten Marie	1923		
	Horten Lucia	1947		
	Horten Wilhelmus	1950		
A 69	Vinkenroye Jozef	1953		begeleidend
	Jans Josephina	1979		
A 70	Vinkenroye Adolf	1975	emailfoto, biscuit bloemen	begeleidend
	Ramaekers Elisabeth	1978		
A 71	Grommen Lambert	1977	marbrietplaat met geëts Christustafereel	begeleidend
	Willems Rosalie	1996		
A 72	Pulinx Maria	1911	hardstenen kruis op dito tombe in een met €lokaal	
	Pulinx Lambertus	1922		
	Lievesoens Jozef	1930		
	Lievesoens Maria-Joar	1948		
	Kersten Jozef	1979		
	Lievesoens Mariette	1983		
BLOK 2				
A 4	Lammens Rosa	1944		begeleidend
	Lammens Marie-There	1944		
	Dams Alida	1980		
	Lammens Frans	1987		

	Lammens Clothilde	2015		
A 6	Sorela y del Loral Ter	1961	marbrieten kruis, gebroken grafsteen	begeleidend
A 7	Princen J.-M.	1924	priestergraf, kelk & hosie, perk met hardsten	lokaal
	Peeters P.-J.	1926		
A 8	Coenegracht Lambert		bronzen kruis	
	Guffens Maria-Justina	1974		
A 9	Wilmots Joseph	1974	emailfoto, bronzen kruis	begeleidend
	Candrix Seraphine	1985		
	Wilmots Henriette	1939		
A z.nr.	Georges Vandenborn	1688	hardstenen grafkruis	bovenlokaal
	Gertrudis Briers	1688		
	Hubertus Gielen	1663	hardstenen grafkruis	bovenlokaal
	Aleidis Heers	1662		
	onleesbaar	1880 (?)	priestergraf - kelk	bovenlokaal
BLOK 3				
A 2	Maes Jean	1922	stèle met hardstenen kruis	lokaal
A 3	Lambrechts Remy	1967	bronzen reliëf met gestruikelde Christus, bis	begeleidend
A 4	Vranken Laura	1966		begeleidend
	Maes Theophile	1973		
A 7	Vanhex Maria	1933	stèle met hardstenen kruis en gebroken porsele	lokaal
A 8	Rubens Theodoor	1938		ondersteunend
	Vandendwye Jeanne	1941		
	Rubens Maria	1920		
A 9	Loth Maria	1967		begeleidend
	Guffens Martinus	1987		
A 10	Guffens Arnold	1951	stèle met hardstenen kruis, emailfoto's, bron	lokaal
	Digneffe Maria	1952		
	Guffens Hubert	1938		
A 12	Cartenstart Chretien	1947	emailfoto, bronzen reliëf met Christushoofd	lokaal
	Cartenstart Jozef	1947		
	Groffils Mathilde	1964		
	Cartenstart Caroline	1953		
A 13	Rubens Thomas	1878	hardstenen grafkruis op sokkel met porseleir	lokaal
	Lemmens Helena	1895		
	Rubens Aldegonde	1893		
A 14	Groffils Christiaan	1928	hardstenen kruis op stèle met marmerplaat	lokaal
	Rubens Josephine	1909		
A 15	Rubens Jean	1983	bronzen Christusmedaillon	begeleidend
	Moens Alphonsine	1991		
A 16	Machiels Henri	1970	porseleinen Christusmedaillon	begeleidend
	Rubens Leonie	1981		
A 17	Wilmots Leonard	1927	bronzen halfreliëfs nov. S. Norga	lokaal
	Valkenborg Maria	1930		
	Wilmots Arnold	1960		
	Wilmots Leopold	1938		
	Valkenborg Louis	1952		
A 18	s.n.	s.d.	grafbedje	lokaal

A 19	s.n.	s.d.	grafbedje	lokaal
A 20	s.n.	s.d.	grafbedje	lokaal
A 21	Cloosen Hubert	1945		ondersteunend
	Cloosen Henri-Lambe	1974		
	Roebben Antoinetta	1966		
A 23	Daenen Maria	1961	emailfoto, bronzen kransen, biscuit kruis, br	ondersteunend
	Vrancken Hendrik	1974		
A 24	Vocht Hendrik-Toussa	1949	porseleinen Christusmedaillon	ondersteunend
A 25	Vanormelingen Joann	1936	emailfoto, porseleinen Christusmedaillon	ondersteunend
A 26	Reweghs Frederic-Jos	1974	bronzen Christusmedaillon, bronzen chûtes	begeleidend
	Jans Anna-Maria-Cath	1977		
A 27	Maes Louis-Gerard	1986	bronzen Christusmedaillon, bronzen rozenre	ondersteunend
	Vranken Joanna-Maria-Elisa			
A 28	Devenster Jozef	1952	porseleinen Christusmedaillon	ondersteunend
	Timmermans Marie	1981		
A 29	Lenaers	1936 (?)		ondersteunend
A 30	Thysen Julien	1945	kindergraf, emailfoto, porseleinen engeltje	begeleidend
A 31	Thysen Jean	1950		ondersteunend
	Boelen Elisabeth	1955		
A 32	Pleumeekeers Christiaa	1925	stèle met hardstenen grafkruis, beschadigd	lokaal
	Peusens Elisabeth	1939		
	Pleumeekeers Guillaum	1926		
	Pleumeekeers Christiaa	1926		
A 33	Bierwaerts Julien	1957	porseleinen Christusmedaillon	ondersteunend
	Dieu Gerardine	1958		
A 34	Franck Hortense	1961		ondersteunend
A 35	Kersten Jean	1948	bronzen Christusmedaillon, bronzen reling t	lokaal
	Barée Catharina	1961		
	Kersten Louis	1956		
A 36	Gielen Jean	1974		begeleidend
	Vesters Maria	1961		
A 38	Billen Jozef	1977	bronzen Christusmedaillon, bronzen chûtes	begeleidend
	Maes Jeanne	1990		
A 39	Grosemans Joseph	1950		begeleidend
	Peters Rosalie	1927		
A z.nr.			hardstenen grafkruis met porseleinen Christ	lokaal

BLOK 4

A 1	Lambrechts Petrus	1956		ondersteunend
	Vandenborne Joanna	1929		
A 3	Henkaerts Henri	1909	hardstenen grafkruis op sokkel	lokaal
	Warnants Catharina	1920		
	Henkaerts Louisa	1918		
	Henckaerts August	1905		
	Henckaerts Frans	1943		
	Grommen Julienne	1965		
	Jaspers Henri	1991		
	Wagemans Henriette	1997		

A 4	Groffils Marcel	2001		begeleidend
A 5	Goffin Jean	1948		ondersteunend
	Vandersmissen Anna-t	1931		
A 6	Goffin Arthur	1976		begeleidend
	Arkens Arnoldine	1979		
A 7	Grommen Joseph	1929		begeleidend
A 8	Ketelslegers Catharin	1952		begeleidend
A 9	Grommen Stephanie	1939		begeleidend
A 12	Vandenborn Egidius	1923	bronzen gekruisigde Christus, Christusmeda lokaal	
	Vandermeer L.	1954		
	Wagemans Jozef	1956		
	Vandenborn Antoinet	1972		
	Vandeborn Silvie	1960		
A 13	Vandormael Jozef	1985		begeleidend
	Rasking Agnes	1997		
A 14	Renard Emilie	1880	grafperk met hardstenen kruis op sokkel en lokaal	
	Capitaine Joseph-Ren	1887		
	Capitaine ???	1874		
	Scroncx Catherine	1877		
	Capitaine	1837		
	Timmermans	1811		
A 16	Reweghs	1945	emailfoto, bronzen gekruisigde Christus	ondersteunend
A 20	Devries Gustave-P.-R.	1970	bronzen Christusmedaillon	begeleidend
	Raets Maria-Philomen	1965		
	Raets Pierre-Joseph	1970		
	Marguillier Bertha-Jea	2010		
A 21	Vanormelingen Pieter	1934	sporen van porseleinen Christusmedaillon	ondersteunend
	Vandeborne Catharin	1914		
A 22	Droogmans Margaret	1954	porseleinen Christusmedaillon, emailfoto	ondersteunend
	Raets Frans	1952		
A 24	Vandenborn Jan	1975		begeleidend
	Kleykens Melanie	1979		
	Kleykens Raymond	1965		
A 26	Vandenborn Thomas	1903	hardstenen grafkruis op sokkel	lokaal
	Copis Josephine	1923		
	Brabants Camille	1884		
	Brabants Clément	1885		
	Brabants Amelie	1908		
A 28	Knapen Hubert	1933	monumentale stèle met bronzen christushoc lokaal	
	Maes Aldegonde	1935		
	Knapen Edmond	1952		
	Knapen Henri	1958		
	Knapen Hubert	1982		
	Croes Irma	1995		
A 29	Ghijsens Louis	1951	porseleinen Christusmedaillon, emailfoto, bi	ondersteunend
	Cuyx Irma	1978		
A 33	Groffils Theophile-Rot	1968		ondersteunend
	Velckeniers Maria-Cat	1925		

A 36	Thijs Jean	1958	gebroken stèle, beschadigd porseleinen Chrondersteunend	
A 37	Raskin Martinus	1921	hardstenen grafkruis op sokkel	lokaal
	Diricks Marie-Agnes	1927		
A 39	Daenen Maria-Oda	1897	hardstenen sokkel met gebroken topstuk en lokaal	
	Diriks Jan	1900		
	Diriks Josephina	1901		
A 40	Diricks Juliaan	1945	porseleinen Christusmedaillon	ondersteunend
	Diricks Finne	1983		
A 42	Verjans Odile	1981	bronzen kruis	begeleidend
	Marguillier Maurice	1986		
A 44	Princen Nicolaas	1908	hoge stèle met bronsapplicaties nov S. Norg lokaal	
	Princen Joris	1902		
	Princen Joannes	1933		
	Princen Bertha	1944		
	Princen Louis	1950		
	Nartus Theresia	1953		
A 45	Princen Gabrielle	1986		begeleidend
	Princen Albert	1990		
A 46	Boelen Charles	1960	monumentale hardstenen tombe	ondersteunend
	Keppenne Lambertine	1972		
	Kersten Sylvain	1999		
	Boelen Elza	2016		
A 47	s.n.		17de-eeuws hardstenen grafkruis	bovenlokaal
A 48	Smeets Peter	1998	koperen kruis	begeleidend
A 50	Willems Leonie	1959	bronzen kruis	begeleidend
	Rubens Louis	1983		
A 51	Guffens Petrus	1695	17de-eeuws hardstenen grafkruis	bovenlokaal
A 52	Rasier Lucia	1981		begeleidend
	Cartenstadt Henri	1996		
A 53	Keppenne Jean-Lamb	1927	hardstenen grafkruis op tombe, porseleinen ondersteunend	
	Orban Marie-E.-P.	1927		
A 54	Mergeay Gerard	1977	biscuit bloemen	begeleidend
	Mombeek Josephine	1979		
A 55	Mergeay Felicien	1962		begeleidend
	Grommen Elisabeth	1944		
A 56	Willems August	1985	biscuit bloemen	begeleidend
	Mergeay Maria	1989		
A 57	Dieu Melanie	1983		begeleidend
	Leenaers Gustaaf	1995		
A 58	Vanhees Maria	1956	houten herinneringskruis	ondersteunend
A 59	Marguillier Pieter-Jose	1973	bronzen Christusmedaillon	begeleidend
	Mundus Marguerite	1980		
A 61	de Woelmont Ludovic	1856	monumentaal grafmonument met herinnerin	bovenlokaal
	de Ribeaucourt Josep	1851		
A 62	Briers Lambert	1964	porseleinen Christusmedaillon	ondersteunend
	Goffin Josephina	1979		
A 63	Lenaerts Louis	1941	stèle met bekronend kruis, emailfoto's, pors	lokaal
	Briers Jeanne	2000		

A 64	Briers Jozef	1997	hedendaagse versie van een hardstenen kru	begeleidend
	Daenen Jeanne	2008		
A 65	Vandenborn Godefrid		17de-eeuws hardstenen kruis	bovenlokaal
A 66	Lenaers Alphonse	1963	bronzen kransen en kruis	ondersteunend
	Walewijns Anna	1973		
A 67	Schobben Pauline	1969	bronzen Christusmedaillon	begeleidend
	Baerts Emiel	1975		
A 69	Leunen Andries	1971	koperen kruis	begeleidend
	Schobben Marie	1954		
A 70	Vanvinkenroye Leopol	1960	koperen kruis	begeleidend
	Leunen Celina	1973		
A 73	Mombeek Leonie	1944	bronzen kruis	begeleidend
	Grommen Alfons	1954		
	Mergeay Seraphine	1961		
A74	Grommen Félicien	1979	bronzen kruis	begeleidend
A 75	Vaneyck Joseph	1995	bronzen kruis	begeleidend
	Houben Celine	2014		
A75bis	Hamonts Mechteld	1660	17de-eeuws hardstenen grafkruis	bovenlokaal
A 76	Cuypers Ida	1631	17de-eeuws hardstenen grafkruis	bovenlokaal
A 77	onleesbaar		hardstenen grafkruis, allicht 17de-eeuws	bovenlokaal
A 79	Timmermans Maere	1631	17de-eeuws hardstenen grafkruis	bovenlokaal
A 80	onleesbaar		hardstenen grafkruis, allicht 17de-eeuws	bovenlokaal
A 81	Elisabeth		hardstenen grafkruis, allicht 17de-eeuws	bovenlokaal
A 82	Timmermans Liben	1676	17de-eeuws hardstenen grafkruis	bovenlokaal
A 83	Smeets Gillis	1677	17de-eeuws hardstenen grafkruis	bovenlokaal
A 85	Lambrechts Jozef	1950		begeleidend
	Poncelet Hubertine	1975		
A 86	S.n.	s.d.	grafbedje	lokaal
A 87	Weerts Josephine	1960	reliëf gekruisigde Christus	ondersteunend
A 88	Weerts Jozef	1953		ondersteunend
	Geradon Marie	1981		
A 89	Parthoens Leonie	1966	porseleinen christusmedaillon	ondersteunend
	Groven Robert	1975		
A 90	Gerrits Jozef	1971	emailfoto, porseleinen Christusmedaillon	ondersteunend
	Souvereijns Maria	1974		
A 91	Gerrits Victor	1979	emailfoto (kleur)	begeleidend
	Gerrits François	2016		
A 92	onleesbaar	1681	17de-eeuws hardstenen grafkruis	bovenlokaal
A 93	de Beaufort Baudouir	1960	groot familiegrafperk met sobere hardstenen	lokaal
	de Tornaco Helena	1956		
	de Beaufort Sidonie	1966		
	de Beaufort Clara	2002		
	de Beaufort Adrien	1985		
	Van der Burch Béatrio	2009		
	de Beaufort Chantal	1971		

Evaluatie

De toren van de Sint-Martinuskerk werd in 1986 als monument beschermd omwille van zijn historische, artistieke en architectuurhistorische waarde, als voorbeeld van een in de vroege 15de eeuw in Maastrichtersteen opgetrokken, gotische kerktoeren.

De rest van de kerk en het kerkhof werden in 2004 als monument beschermd. De bescherming werd als volgt gemotiveerd:

“Historische en architectuurhistorische waarde van schip, koor, kerkhof en kerkhofmuur van de St.-Martinuskerk:

Het schip, transept en koor van de Sint-Martinuskerk zijn de respectievelijk in de late 18de en vroege 20ste eeuw heropgetrokken onderdelen van een ouder kerkgebouw, waarvan de reeds als monument beschermde, 14de- tot 15de-eeuwse toren het oudst bewaarde deel vormt. De vernieuwde partijen zijn van essentieel belang voor de appreciatie van de typologische en historische identiteit van het pand, zoals ook het kerkhof en de ommuring eromheen.

Het schip is een classicistische constructie, vermoedelijk uitgevoerd naar ontwerp van architect Sepeult uit Malmédy; de verbouwing van transept en koor in 1906-1907, naar ontwerp van de Tongerse architect Christiaens, geschiedde in de sfeer van de 18de-eeuwse constructie, in baksteen met in hardsteen omlijste muuropeningen. Het interieur is sober afgewerkt met pleisterwerk. De kerk is uitgemonteerd met 16de- tot 19de-eeuws meubilair en attributen.

Het kerkhof, samen met de pastorietaan naar aanleiding van de verbouwing van de pastorie in de jaren 1840 omgeven door gaaf bewaard hekwerk, omvat grafmonumenten en kruisen vanaf de 16de tot de 19de eeuw.

Volksculturele en socio-culturele waarde van schip, koor, kerkhof en kerkhofmuur van de St.-Martinuskerk:

De vernieuwde partijen zijn van essentieel belang voor de appreciatie van de typologische en historische identiteit van het pand, zoals ook het kerkhof en de ommuring eromheen. Opeenvolgende bouwfasen hebben de kerk tot een harmonisch geheel gemaakt, dat op een esthetische wijze met de dorpsomgeving versmelt en er een monumentaal cachet aan geeft, zoals onder meer ook het tegenoverliggende kasteel en park.

De bewaarde grafmonumenten, waaronder deze van verschillende lokale notabelen, zoals de bewoners van de verschillende kastelen in Gorsleeuw en Opleeuw, dragen bij tot de ervaring van de kerk als centraal gegeven in de dorpscultuur."

Omdat het kerkhof als representatieve getuige de bewoningsgeschiedenis en dorpscultuur weerspiegelt en als dusdanig vermeld wordt in het ministerieel beschermingsbesluit, werd een inventarisatie- en waarderingstraject in drie stappen uitgewerkt voor alle graftekens op het beschermde kerkhof. De onderzoeksmethodologie, zoals beschreven in het 'Draaiboek voor inventarisatie, beheer en herwaardering van plattelandskerkhoven in Vlaams-Brabant'¹¹ diende hier als leidraad.

In een eerste fase werd een inventarisatie uitgevoerd van alle graftekens op het kerkhof (zie 'Beschrijving'). In een tweede fase werden de graftekens op het kerkhof onderworpen aan een evaluatie en geselecteerd op basis van de historische, volksculturele en socio-culturele waarde. Die waarden werden afgewogen aan criteria zoals gaafheid, zeldzaamheid, representativiteit, authenticiteit, contextwaarde en ensemblewaarde. De waardevolle graftekens werden ingedeeld in vier categorieën:

- graftekens van bovenlokaal belang zijn graftekens met een zeer hoge erfgoedwaarde die zich qua typologie, materiaal, stijl, concept of omwille van het belang van de overledene onderscheiden van de vele graftekens in Vlaanderen.
- graftekens van lokaal belang hebben een hoge erfgoedwaarde, zijn typerend voor het kerkhof en/of graftekens van personen die iets voor de gemeente of de kerkgemeenschap betekend hebben, zoals burgemeesters, pastoors, oorlogsslachtoffers, oud-strijders, etc.
- graftekens met een ondersteunende waarde zijn graftekens met erfgoedwaarde en beeldbepalende waarde die door hun aanwezigheid de erfgoedwaarde van het kerkhof en/of van de lokale en bovenlokale graftekens bepalen of versterken. Binnen de groep van beeldbepalende graftekens kan het gaan om individuele graftekens die op strategische plaatsen staan - bijvoorbeeld op een hoofdas of op de hoeken van grafrijen of wandelpaden - of om graftekens die in groep staan en zo samen één geheel vormen. Maar ook individuele graftekens die typologisch of materiaal-technisch interessant zijn - omdat ze zeldzaam zijn of net veel voorkomen en daardoor het beeld van het kerkhof bepalen - zijn essentieel voor de

¹¹ HAVERMANS A. e.a., *Draaiboek voor inventarisatie, beheer en herwaardering van plattelandskerkhoven in Vlaams-Brabant*, Leuven, 2014.

erfgoedwaarde van het kerkhof. Ze ondersteunen de ensemblewaarde van het kerkhof en maken het kerkhof tot een homogeen geheel. De groep van de graftekens met beeldbepalende en ondersteunende waarde zal vooral gevormd worden door de graftekens die aan het kerkhof haar typische uitzicht verlenen. Zoals hoger beschreven, wordt het uitzicht van het kerkhof rond de Sint-Martinuskerk vooral bepaald door Maaskalkstenen graftekens, veelal stèles, soms hoog opgetrokken en opvallend veel kruisen die zowel als bekroning van een stèle als alleenstaand kruis zijn uitgewerkt. Graftekens die aan die criteria voldoen, werden ondergebracht in de categorie 'graftekens met een beeldbepalende of ondersteunende waarde';

- graftekens met begeleidende waarde hebben een matige erfgoedwaarde maar versterken door hun aanwezigheid de herkenbaarheid van het kerkhof als dusdanig. Deze graftekens hebben in mindere mate een individuele, intrinsieke erfgoedwaarde maar zijn belangrijk voor de identiteit of contextwaarde van het kerkhof: ze maken een kerkhof herkenbaar als kerkhof en getuigen van bepaalde gebruiken, voor het kerkhof typische materialen (hier blauwe hardsteen of Maaskalksteen) of een kenmerkende graftekentypologie.

Graven en graftekens zonder erfgoedwaarde werden niet opgenomen. Het gaat hier veelal om zeer recente graftekens - daterend vanaf het laatste kwart van de 20ste eeuw - die uitgewerkt zijn in een streekvreemd materiaal, doorgaans gepolijste marmer of graniet. Hoewel ze in Vlaanderen op begraafplaatsen in zeer grote getalen voorkomen en binnen afzienbare tijd een exponent zullen zijn van een bepaalde stijl en periode, vormen ze op het historische kerkhof een materiaal- en stijlbreuk met de graftekens die als typerend en historisch ervaren worden.

Een overzicht van de waardevolle graven en hun waardering is opgenomen bij de beschrijving van het kerkhof (zie hoger).

Beheersdoelstellingen¹²

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld.

De kerk en het ommuurde kerkhof zijn goed onderhouden en bevinden zich - behoudens verborgen gebreken - in goede staat. Hier en daar is het metselwerk van de kerkhofmuur verweerd. Regelmatige controles en regulier onderhoud zijn essentieel om dit zo te houden. Uiteraard worden onderhouds- en herstellingswerken uitgevoerd volgens de regels van de kunst.

In het licht van de geplande herbestemming van de Sint-Martinuskerk tot '*champing*' wordt niet alleen rekening gehouden met bovenstaande erfgoedkenmerken en erfgoedelementen, maar ook met de typologie van de kerk en de waardigheid die dit type van gebouw vraagt. De kerk dient als dusdanig herkenbaar te blijven. Het openen van gesloten gevelvlakken wordt afgeraden. Enkel als ze essentieel zijn, zijn muuropeningen geoorloofd. In dat geval zullen ze tot een minimum beperkt worden en

¹² Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

discreet zijn van vormgeving. De wijze van gevelopeningen zoals gerealiseerd in de tegenoverliggende woning Martinusstraat 36 kunnen hier een inspiratie zijn. Omwille van de gave staat van bewaring van het exterieur en de authenticiteit van de kerk, is het belangrijk dat ook de dakvlakken zoveel mogelijk gesloten blijven. Het inbrengen van natuurlijk licht zal tot de essentie beperkt worden, bij voorkeur gebeuren op strategische plaatsen en discreet zijn.¹³ Ook hier kunnen de nieuwe dakvensters van het tegenoverliggende pand Martinusstraat 36 een inspiratie zijn.

Op het omliggende kerkhof getuigen de oudste bovengrondse sporen van begraving van de 17de eeuw. Ook vandaag nog wordt er begraven. Omwille van onderhoudsredenen werd het kerkhof gekiezd waardoor het een grijze en ietwat mistroostige aanblik heeft en stenig oogt tussen de bakstenen gevels van de kerk, de rijschool, het bakhuis en de kasteelhoeve. Een vergroening van het volledige kerkhof is aangewezen en zal niet alleen het funerair erfgoed, maar ook de kerk meer tot haar recht doen komen. Bovendien betekent de vergroening van het kerkhof ook een meerwaarde voor de dorpskern. Het inzaaien van de open ruimte met gras en wilde bloemen, het aanplanten van lage bloemen en een bodembedekker op voor maaiparaatuur moeilijk bereikbare plaatsen, wordt aanbevolen. Daarnaast kan de strategische plaatsing van enkele rustbanken van het kerkhof niet alleen een plaats van rust en verstillung maken maar ook een plek van rustige ontmoeting.

Voor het funerair erfgoed op het kerkhof gelden volgende algemene beheersdoelstellingen en aanbevelingen:

- Graftekens van bovenlokale, lokale en ondersteunende waarde moeten behouden blijven om de erfgoedwaarde, de authenticiteit en de herkenbaarheid van het kerkhof te kunnen garanderen;
- Graftekens van begeleidende waarde zijn belangrijk voor de ensemblewaarde en de contextwaarde van het kerkhof en worden daarom bij voorkeur behouden. Ze kunnen enkel geruimd worden als ze plaats maken voor vergroening, wanneer ze de stabiliteit van andere waardevolle graftekens in het gedrang brengen of wanneer de ruiming een meerwaarde voor de globale site betekent;
- Graven en graftekens zonder erfgoedwaarde mogen vanuit erfgoedstandpunt geruimd en verwijderd worden. Bronzen, porseleinen of andere waardevolle applicaties die het te verwijderen grafteken sieren, worden - met toestemming van de nabestaanden - gerecupereerd voor herstel van waardevolle graftekens.
- Een goed beheer van funerair erfgoed begint bij een goede monitoring en regelmatig onderhoud. Jaarlijkse inspecties, bijvoorbeeld door Monumentenwacht, en een daaraan gekoppelde onderhoudsbeurt is essentieel om het funerair erfgoed in goede staat te behouden en (verdere) schade te voorkomen. Praktische tips en richtlijnen zijn opgenomen in de brochure 'Onderhoud van funerair erfgoed', raadpleegbaar op http://www.monumentenwacht.be/sites/www.monumentenwacht.be/files/news/onderhoud_van_funerair_erfgoed.pdf;

¹³ Voor een grondige afweging en erfgoedvriendelijke oplossingen, zie [gids-15-cultuurhistorie-licht-op-zolder-2008.pdf \(ferolux.nl\)](http://www.monumentenwacht.be/sites/www.monumentenwacht.be/files/news/onderhoud_van_funerair_erfgoed.pdf)

- Beschadigde graftekens dienen hersteld en gietijzeren kruisen behandeld tegen roest. Graftekens met erfgoedwaarde worden door of onder begeleiding van een deskundige hersteld.
- Bijzondere aandacht moet gaan naar behoud en onderhoud van de enkele grafbedjes die het kerkhof nog telt. Ze zijn de meest bescheiden vorm van begraving en hebben door hun aard - meer nog dan houten, ijzeren of stenen graftekens - regelmatig onderhoud nodig.
- Grafgiften, keramiek en applicaties van biscuit, porselein, brons en andere materialen verdienen bijzondere aandacht. Door hun geringe afmeting, vormgeving, materiaal en bevestiging zijn ze zeer vatbaar voor weersinvloeden en schade. Reiniging, herstel, consolidatie van breuknaden en herbevestiging zijn noodzakelijk om het behoud van deze erfgoedelementen te garanderen.
- De kerkhofmuur met gietijzeren hekwerk, de giet- en smeedijzeren poorten en de hardstenen trappenpartijen maken functioneel en wezenlijk deel uit van het kerkhof en hebben eveneens regelmatig onderhouds- en herstellingswerken nodig. Ook voor deze erfgoedelementen geldt dat ze door een deskundige behandeld worden. Heel bijzonder wordt de aandacht gevestigd op de trappenpartij van de hoofdtoegang, aan de oostzijde van het kerkhof, die niet perfect recht liggen, uitgesleten zijn door eeuwen lang belopen te zijn en met metalen doken verankerd zijn. Ze geven aan de kerk site een uitgesproken authentiek karakter dat moet behouden blijven.
- Zoals hoger reeds vermeld, is het kerkhof veelal grijs van aanblik door verstening (kiezels). Het komt niet alleen de erfgoedwaarde en de esthetische beleving van het kerkhof, maar ook de fundering van de graftekens ten goede als de tussenruimte tussen de graven vergroend wordt en lege grafperken of kiezelperken voorzien worden van een beplanting.
- Historische bronnen leren dat op kerkhoven vaak nutsbomen - voor fruit of noten - werden aangeplant. Gezien de landelijke context kan overwogen worden om bij een vergroeningsontwerp streekeigen fruitbomen op het kerkhof te voorzien.
- Naast tal van waardevolle historische graftekens bevat het kerkhof ook ondergrondse, archeologische relictten: mogelijk sporen van de oude (georiënteerde?) Romaanse kerk en resten van oudere begravingen. Om die reden wordt verplaatsing van graftekens en ontgraving afgeraden. Elke ingreep in de bodem op het kerkhof zal dus doordacht gebeuren en steeds voorafgegaan worden door een archeologische prospectie, zo de vigerende wetgeving dat vereist.

Beeldmateriaal

Kerkhof, bakstenen muur met gietijzeren hekwerk

Kerkhof, hoofdtoegang

Kerkhof, oostzijde

Kerkhof, oostzijde

Kerkhof, oostzijde

Kerkhof, zuidzijde

Kerkhof, zuidzijde

Kerkhof, westzijde, perk A

Kerkhof, westzijde, perk B

Kerkhof, westzijde perk B

Onderhoudslogboek

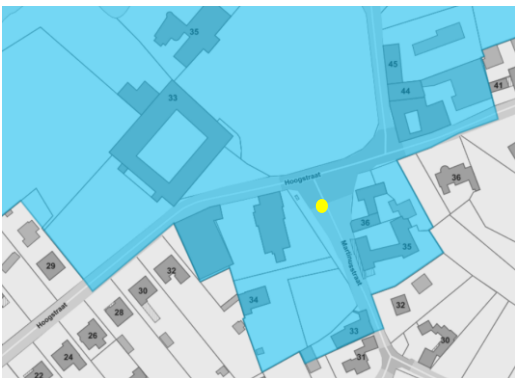
Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Martinusstraat zonder nummer - neogotische gietijzeren pomp

Administratief perceel

Postadres: Martinusstraat z. nr., 3840 Borgloon
Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A,
perceelnummer 504/02

Juridische toestand

Beschermd als monument bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon'

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Neogotische gietijzeren pomp'

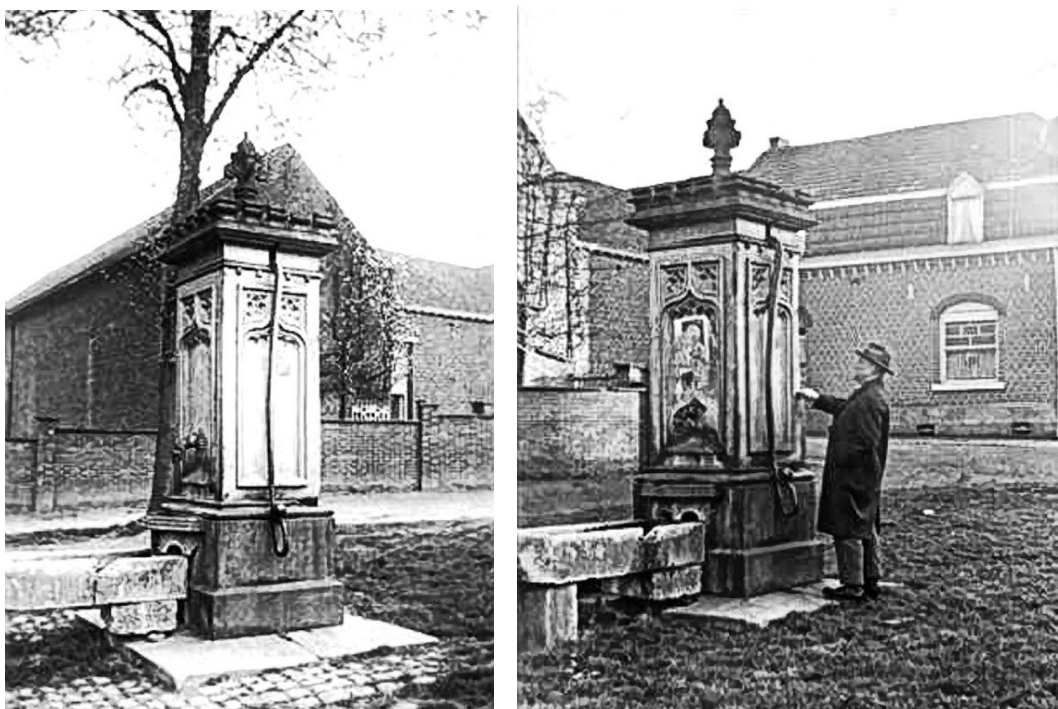
Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Neogotische gietijzeren pomp' - ID 19219

Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan: woongebied met landelijk karakter, landschappelijk waardevol gebied

Historiek

Neogotische, gietijzeren pomp die als stadspomp in 1845 in Tongeren in de Kloosterstraat boven een waterput geplaatst werd¹ en in 1905 naar het dorpsplein in Gorsleeuw werd overgebracht. Historische foto's tonen dat de pomp eertijds op natuurstenen plavuizen stond, en boven de sokkel een gekalkt pomplichaam had. Tegen de noordzijde van de pomp stond toen nog een hardstenen pompbak om (rest)water op te vangen. Of de pomp een ouder exemplaar dan wel een open waterput verving, is niet duidelijk.

Beschrijving²

In ossenbloedkleur en watergroene accenten geschilderde, vierkante, gietijzeren pomp in neogotische stijl met verjongende sokkel, een pomplichaam met op elke zijde een spiegel waarin een accoladeboognis en twee vierpassen, en een kanteelbekroning, getopt door een pseudo-pijnappel, rustend op gekrulde bandijzers. Licht S-vormige pomparm aan de westzijde en draakvormige tuit boven een als console uitgewerkt, zeshoekig bassin.

¹ BAILLIEN H., *De drinkwatervoorziening te Tongeren*, Het Oude Land van Loon, 17, 1962, p. 132.

² De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn vet weergegeven.

Evaluatie

Gaaf bewaarde, gietijzeren dorpspomp in neogotische stijl die door haar ligging midden op het dorpsplein niet alleen een beeldbepalende maar ook een belangrijke contextuele en sociaal-culturele waarde heeft, met name als historische ontmoetingsplek voor dorpsgenoten. Door de goede staat van bewaring en de behouden historische omgeving, heeft de pomp bovendien een hoge graad van authenticiteit en versterkt ze de ensemblewaarde van het beschermde dorpsgezicht.

Beheersdoelstellingen³

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld.

De pomp wordt goed onderhouden en is algemeen in goede staat. Behoudens een calamiteit zullen werken zich beperken tot regelmatig en deskundig onderhoud.

³ Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

Onderhoudslogboek

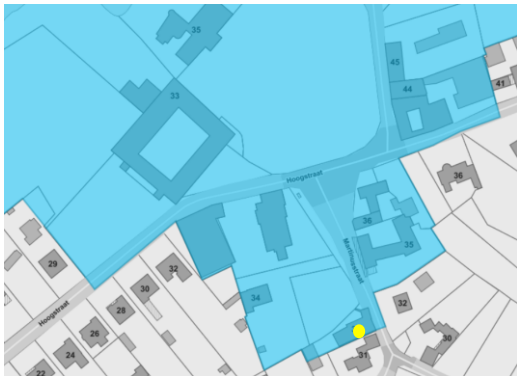
Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Martinusstraat 33 - vakwerkhoeve

Administratief perceel

Postadres: Martinusstraat 33, 3840 Borgloon
Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A, perceelnummer 525E

Juridische toestand

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon'
Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan: woongebied met landelijk karakter, landschappelijk waardevol gebied

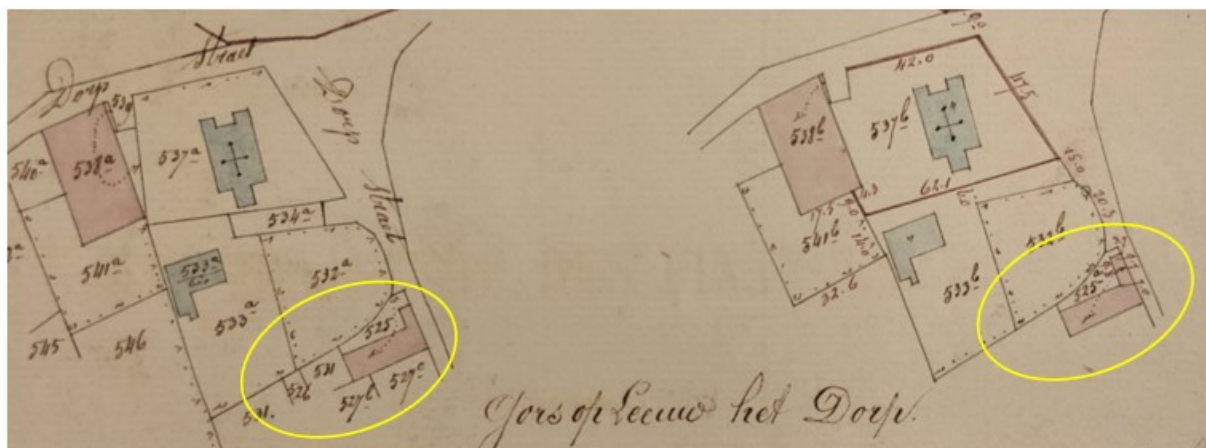
Historiek

Hoevegebouwen die vermoedelijk al op de Ferrariskaart maar zeker op het primitief kadaster figureren als een L-vormige constructie, bestaand uit een klein volume aan de straat en een aanpalend, haaks op de straat ingeplant, langer volume. Het geheel, in de legger als 'huis' omschreven, was in 1840-1843 eigendom van smid Arnold Verjans en omvatte ook een achter in de tuin gelegen bakhuis. Het kadaster registreerde als functie enkel 'woonhuis', maar gezien het genoteerde beroep van de eigenaar was er allicht ook een kleine smidse gevestigd.

Afb. 1: Gors-op-Leeuw, primitieve kadasterkaart, 1840-1843 - bron: www.cartesius.be

Het goed werd voor het eerst kadastraal gewijzigd in 1869¹ toen de eigenaar, Lambertus Verjans - ook smid en allicht zoon van - volgens de legger een "*bâtiment rural*" aan het geheel toevoegde (*'ajoute'*) waarna het werd aangeduid als "*huis en werkhuis*". Noch uit de mutatieschets, noch uit de genoteerde oppervlakte van het gebouw - 3 are 90 zowel voor als na de wijziging - blijkt echter een toevoeging. Allicht werd de terminologie 'werkhuis' en '*bâtiment rural*' slordig gebruikt en gaat het om de omvorming van een al bestaande ruimte.

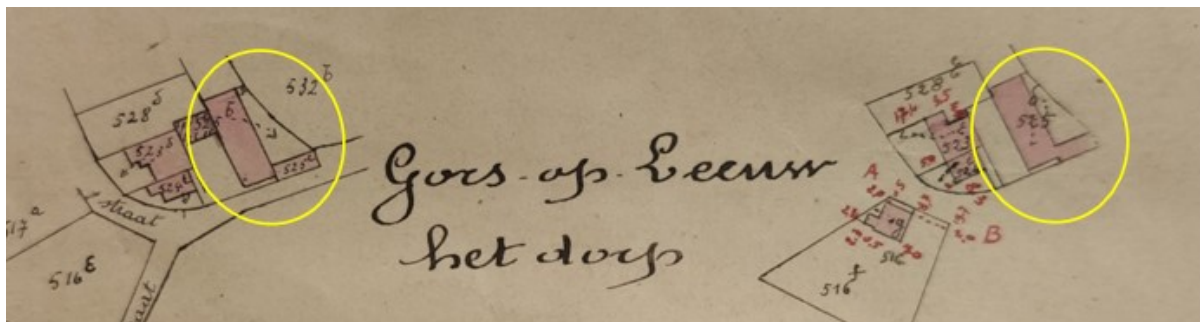
Afb. 2: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1869/3 - bron: Archief van het kadaster Hasselt

In 1906 noteerde het kadaster een "*amélioration notable*" - een aanzienlijke verbetering - van het goed en een opsplitsing van huis en werkhuis/stalletje die toen in eigendom waren van landbouwer Arnoldus Verjans². Aangezien de mutatieschets geen volume-uitbreiding toont, is het duidelijk dat met 'verbetering' een renovatie bedoeld wordt - allicht de versterking van de vakwerkconstructie - waardoor het geheel in waarde steeg. Het werkhuis

¹ Hasselt, archief van het kadaster, Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1869/3.

² Idem, mutatieschets 1906/2.

had blijkbaar ook voldoende beroepswaarde om apart gekadastreerd - en dus belast - te worden.

Afb. 3: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1831/7 - bron: Archief van het kadaster Hasselt

In 1931³ werden woon- en werkhuis opnieuw kadastraal verenigd en aangeduid als 'huis'. Opvallend is dat de bijhorende mutatieschets zowel op de bestaand als op de nieuwe toestand duidelijk een andere inplanting van het woonhuis toont dan op alle voorgaande mutatieschetsen en plannen. Waar de kopse gevel van het woonhuis en de straatgevel van het werkhuis voorheen altijd in elkaars verlengde op de rooilijn werden voorgesteld, is nu duidelijk zichtbaar dat de kopse gevel van het woonhuis wat achteruit ligt ten opzichte van de rooilijn. Nochtans wordt nergens melding gemaakt van een afbraak of heropbouw. Deze toestand bestaat ook vandaag nog en kan het ontbreken van een vakwerkstructuur in de kopse gevel en de gedeeltelijke voorzetgevel aan de zuidgevel van het woonhuis verklaren. Mogelijk was de vakwerkconstructie van de kopse gevel in slechte staat en werd de gevel volledig vervangen. Die ingreep moet dus vlak voor 1931 gesitueerd worden.

De enige kadastrale wijziging die verder nog genoteerd wordt is de vereniging van het perceel van het woonhuis met het perceel van het bakhuis in 1937⁴. Of het bakhuis vandaag nog bestaat, is niet duidelijk. Op het moment van de bescherming in 1986 toonde het afbakeningsplan nog een gelijkaardige constructie. Als het nog bestaat, is het bakhuis geïncorporeerd in een dubbel zo grote constructie die als berging in gebruik is.

De vakwerkgebouwen werden grondig gerenoveerd. Het werkhuis/stalletje werd als garage ingericht en in de noordgevel voorzien van een gevelbrede garagepoort onder een lessenaarsdakje dat doorloopt boven de houten poort die het aanpalende erf afschermt.

³ Idem, mutatieschets 1931/7.

⁴ Hasselt, archief van het kadaster, Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1937/3.

Beschrijving⁵

Grondig gerenoveerde, **L-vormige**, minstens tot de **18de eeuw opklimmende vakwerkconstructie** die allicht in het **begin van de 20ste eeuw versteend** werd en gevormd wordt door een haaks op de straat ingeplant **woonhuis** en een daarop aansluitend, op de rooilijn opgetrokken lager **stalletje**. Woonhuis onder **steil pannen zadeldak**, voorzien van zonnepanelen aan de zuidzijde en recente dakkapellen aan de noordzijde, en met bewaarde **vakwerkstructuur** in de **zuidelijke zijgevel** en een vermoedelijk omstreeks 1931 aangepaste kopse gevel, getypeerd door een bakstenen parement met steekboogvormige keldergaten, toegevoegde rechthoekige vensters in een houten blokomlijsting in de eerste bouwlaag en de zolderverdieping, en een **verankerde puntgeveltop**. Aanpalend een **lagere, vier traveeën tellende vakwerkconstructie** onder kunstleien **zadeldak** aan de straatzijde met **schoren, stijlen, regels** en **twee beluikte muuropeningen** boven een wit geschilderde, **bakstenen plint**. Noordelijke zijgevel met **zichtbare spantstructuur** en recente garagepoort onder een lessenaardsakje. Aanpalende houten poort, eveneens onder zadeldakje.

Evaluatie

Hoewel grondig gerenoveerd, getuigt de vakwerkwoning met haar vermoedelijk tot de 18de eeuw opklimmende houtstructuur van een historische en veel voorkomende bouwtechniek in landelijk Haspengouw. Daarnaast is de vakwerkhoeve één der oudste dorpswoningen in Gorsleeuw en heeft ze, door haar configuratie, typologie en stijlkenmerken, een belangrijke beeldwaarde binnen het dorpsgezicht. Als dusdanig heeft de vakwerkhoeve een belangrijke historische waarde.

Beheersdoelstellingen⁶

De vakwerkhoeve wordt goed onderhouden en bevindt zich in goede bouwfysische toestand.

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld. Bij vervanging van het schrijnwerk wordt de voorkeur gegeven aan een historisch aangepast raamtype. Bij vervanging van de dakbedekking van het werkhuis/stalletje worden rode, ongeglazuurde pannen gelegd. Het dakvlak blijft gesloten.

Alle werken van onderhoud, herstel en herwaardering aan erfgoedelementen kunnen in aanmerking komen voor een erfgoedpremie onder voorbehoud van de op dat moment geldende wetgeving

⁵ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn het weergegeven.

⁶ Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

Beeldmateriaal

Onderhoudslogboek

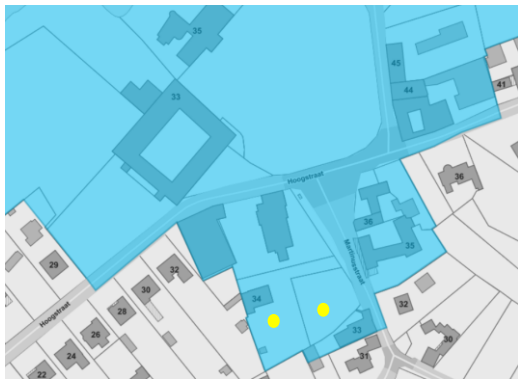
Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Martinusstraat 34 - voormalige pastorie met pastorietain

Administratief perceel

Postadres: Martinusstraat 34, 3840 Borgloon
Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A, perceelnummer 533/02A (pastorie met tuin) en 532B (boomgaard)

Juridische toestand

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon'
Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Pastorie van de Sint-Martinusparochie' - ID 19775

Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan: woongebied met landelijk karakter, landschappelijk waardevol gebied

Historiek

De parochiekerk van Sint-Martinus kent een lange geschiedenis die mogelijk teruggaat tot de 7de eeuw. Het bedehuis was in oorsprong allicht een kapel maar evolueerde al snel tot een kerk en werd de kern van een parochie die een groot grondgebied kende en vanaf 1034 verbonden was met de toen net ingewijde abdij van Saint-Laurent in Luik.

Pas in 1624 zou voor het eerst melding gemaakt worden van een pastorie in Gorsleeuw¹. Allicht werd ze gebouwd met fondsen van de abdij van Saint-Laurent, zoals dat gebruikelijk was. Van die 17de-eeuwse pastorie zijn geen afbeeldingen bewaard, maar ze figureert wel op de kaarten van Villaret (1745-'48) en Ferraris (1771-1778). Ze was ingeplant ten zuiden van de kerk, op de plaats van de huidige pastorie, en deed meer dan twee eeuwen dienst. Het primitief kadaster - opgemeten tussen 1840 en 1843 - toont vermoedelijk nog de 17de-eeuwse pastorie, gezien het gebouw, de tuin, de boomgaard en de 'plaats' ten noorden van de pastorie in de bijhorende legger als eigendom van de kerkfabriek werd genoteerd. Kort daarna, in 1841, werd de oude pastorie afgebroken en liet de gemeente een nieuwe pastorie bouwen, zoals gebruikelijk na het Ancien Régime. Voortaan was de gemeente eigenaar van de pastorijs. De gronden bleven evenwel eigendom van de kerkfabriek.

Afb. 2: Villaret, Gorsleeuw, 1745-1748 - bron: www.geo.onroerenderfgoed.be

Afb. 1: Ferrariskaart, Geursleeuw, 1771-1778 - bron: www.geo.onroerenderfgoed.be

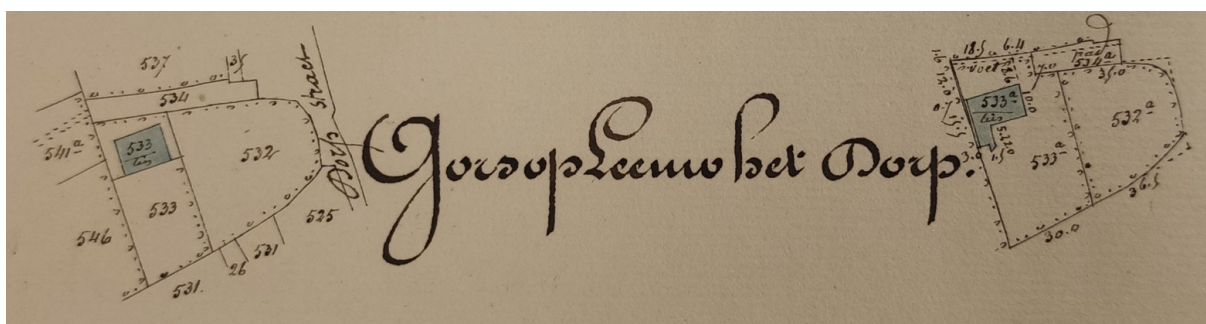
Afb. 3: Primitieve kadasterkaart, 1840-1843 - bron: Archief van het kadaster Hasselt

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Pastorie van de Sint-Martinusparochie [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/31882> (Geraadpleegd op 29-08-2021)

De nieuwe pastorie werd ontworpen door provinciaal architect Lambert Jaminé (1800-1871) en gebouwd tussen 1841 en 1844². Jaminé bedacht voor Gorsleeuw een neoclassicistische pastorie volgens de geijkte dubbelhuistypologie; een type dat veel voorkomend was en dat hij later - in 1859 - nog eens zou hernemen voor de pastorie van Mettekoven, zij het in iets bescheidener vorm.

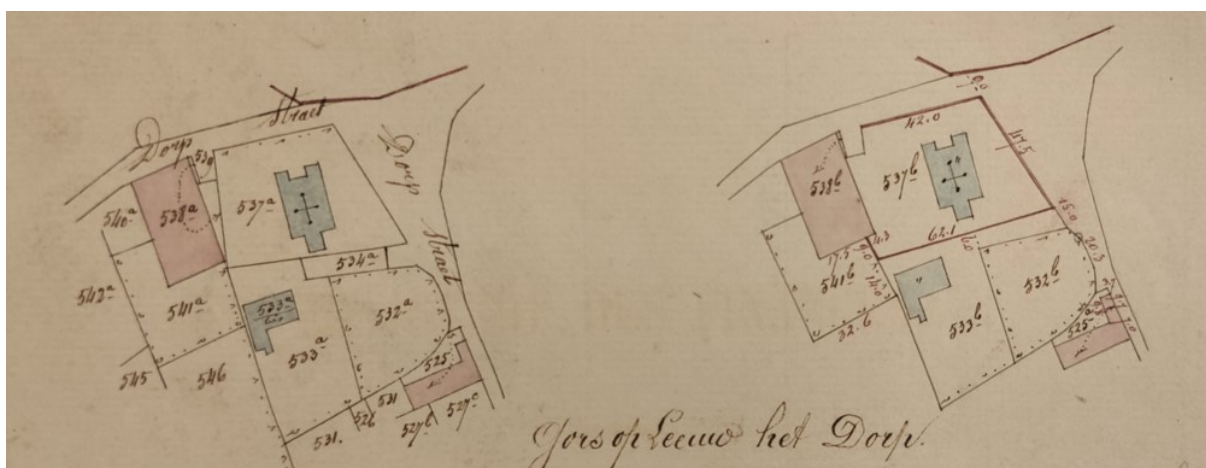

Afb. 4: Mettekoven, pastorie - bron: Archief Onroerend Erfgoed

Afb. 5: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1857/4 - bron: Archief van het kadaster Hasselt

In 1857 noteerde het kadaster een vergroting van de pastorie: het hoofdvolume werd aan de zuidzijde uitgebreid met een kleine dienstruimte. Tegelijk werd het westelijke deel van de 'plaats' - de toegang en verharde ruimte tussen de pastorie en het kerkhof - bij het tuinperceel van de pastorie gevoegd en de andere helft als 'boomgaard' aangeduid. Dat stuk boomgaard deel werd omstreeks 1869 opnieuw aan het tuinperceel toegevoegd - gelijktijdig met de bouw van de nieuwe kerkhofmuur - en kreeg opnieuw de functie van toegangsweg met een giet- en smeedijzeren poort aan het dorpsplein.

Afb. 6: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1869/3 - bron: Archief van het kadaster Hasselt

² MEUL V., *Van Waterstaatskerk tot mijncité*, Hasselt, 1999, p. 223.

In 1976 noteerde het kadaster een laatste wijziging aan de pastorie: het bijgebouw werd afgebroken en vervangen door een kleinere bijbouw. Vandaag doet de pastorie dienst als fietscafé en bed & breakfast die wordt gerund door De Wroeter Maatwerkbedrijf.

Afb. 7: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1976/3 - bron: Archief van het kadaster Hasselt

Beschrijving³

In een ruime, ommuurde en deels als boomgaard aangelegde tuin gelegen pastorie die tussen 1841 en 1844 in baksteen werd opgetrokken als een vrijstaand dubbelhuis met drie traveeën aan de voorzijde, vijf aan de achterzijde en twee bouwlagen onder een kunstleien zadeldak. De in baksteen opgetrokken neoclassicistische lijstgevels zijn geopend door rechthoekige vensters met maaskalkstenen latei en lekdrempel en rechthoekige deuren in maaskalkstenen plattebandomlijstingen met hardstenen trede en in de voorgevel voorzien van een geprofileerde waterlijst.

Voorgevel met middenrisaliet en hoekpilasters en een horizontale geleding door de afzaatvormende hardstenen cordons, de doorgetrokken lekdrempels op de verdieping en de kroonlijst met geprofileerde, wit geschilderde waterlijst en geprofileerde bakgoot. Maaskalkstenen lateien suggereren vroegere keldergaten.

³ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn vet weergegeven.

Soberdere achtergevel met als enige opsmuk een **bakstenen** - allicht in oorsprong **bepleisterd** - **cordon** onder de **mezzanino**. **Duimen** in de lateien en lekdrempels van de vensters op de begane grond wijzen op **vroegere luiken**.

Het schrijnwerk van de ramen werd vernieuwd naar historisch model. Ook de deuren zijn niet meer oorspronkelijk, op het **bovenlicht** met **fijne (metalen?) roeden** van de achterdeur na.

Op een **zolderraam** na, **verankerde**, **blinde zijgevels** die uitlopen op een **brede schouw**. Tegen de westelijke zijgevel werd omstreeks 1976 een éénlaags, bakstenen dienstgebouw werd opgetrokken ter vervanging van een ouder dienstvolume.

De **pastorietuin** is nagenoeg volledig omgeven door een **bakstenen tuinmuur** met **ezelsrug** en **hardstenen deksteen** aan de zijde van het kerkhof. De muur is op twee plaatsen doorbroken: aan het dorpsplein door middel van een toegang met **hardstenen pijlers** waartussen ten tijde van de bescherming nog een

driedelig **giet- en smeedijzeren poort** hing - nu deels in de tuin opgesteld - en via een **pastoorspoortje** met **houten deur** in **maaskalkstenen plattebandomlijsting** dat recht van de voordeur van de pastorie naar het kerkhof leidt.

Tegen de noordelijke tuinmuur bevindt zich een met klimop overgroeid, **klein grotje**, gemaakt van **silexsteen**, waarin een **Heilig Hart-buste** en een **Mariabeeld**.

In de **pastorietuin** staan naast de veelal recent aangeplante fruitbomen (appel, kers,...) ook enkele **merkwaardige historische bomen**⁴: een **notenboom** (stamomtrek **183 cm**) middenin de tuin, aan de toegangspoort een **es** (stamomtrek **185 cm**), een **wilde kastanje** (stamomtrek **315 cm**) en een **acacia** (stamomtrek **180 cm**), en tegen de noordelijke tuinmuur, aan het kerkhof, een **tweestammige taxus** (stamomtrek **105 cm**⁵), rechts en links van het pastoorsdeurtje respectievelijk een **driestammige taxus** (stamomtrek **112 cm**⁶) en een **vierstammige taxus** (stamomtrek **156 cm**⁷).

⁴ De bomen werden gemeten op een hoogte van 120 cm.

⁵ Gemeten op 100 cm hoogte, boven de vertakking.

⁶ Gemeten op 65 cm hoogte, onder de vertakking.

⁷ Gemeten op 100 cm hoogte, boven de vertakking.

Evaluatie

Op de plaats van de oude pastorie uit 1624 en naar de plannen van provinciaal architect Lambert Jaminé (1800-1871) tussen 1841 en 1844 opgetrokken pastorie met een kenmerkende 19de-eeuwse typologie als tweelaags dubbelhuis onder zadeldak en gelegen in een ruime, ommuurde tuin waarvan één deel tot sier diende en om te brevieren en één deel tot nut, als moestuin en boomgaard. Goed bewaard ensemble van gebouwd en groen erfgoed dat - ondanks de renovatie en herinrichting tot horeca - zijn authenticiteit wist te behouden en als dusdanig een belangrijke architectuurhistorische en ensemblewaarde heeft. Omwille van de historische, functionele en visuele band met de kerk en het omliggende kerkhof hebben de pastorie en de ommuurde pastorietauin bovendien een aanzienlijke contextuele en beeldbepalende waarde binnen het dorp.

Beheersdoelstellingen⁸

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld.

De pastorie en de tuin worden goed onderhouden en zijn globaal genomen in goede staat. Regelmatig en deskundig onderhoud voor zowel bouwkundig als groen erfgoed is essentieel om deze toestand te behouden.

Bij toekomstig beheer dient aandacht geschonken aan het volgende:

De achterdeur van de pastorie heeft - allicht om functionele redenen - een zeer vreemde vormgeving. Bij vervanging van het schrijnwerk dient gedacht over een meer historisch aangepaste vormgeving.

⁸ Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

De tuinmuur is in goede staat, al ontbreken hier en daar wat bakstenen en is het voegwerk tussen bak- en dekstenen plaatselijk wat uitgespoeld. Om verdere schade te voorkomen, is het belangrijk dat het voeg- en metselwerk hersteld wordt. Om diezelfde reden moet ook de plaatselijke - soms overmatige - begroeiing verwijderd worden.

Het silexstenen Mariagrotje tegen de noordelijke tuinmuur dient vrijgemaakt van klimop en waar nodig hersteld;

De dekstenen op de natuurstenen pijlers van de toegangspoort zijn verschoven. Om vorstschade te voorkomen, is het belangrijk dat de dekstenen teruggeplaatst en verankerd worden;

De giet- en smeedijzeren poortvleugels die ten tijde van de bescherming nog aan de natuurstenen pijlers hingen, zijn afgehaakt en hangen in een geïmproviseerd tuinpaviljoen. Ze worden best terug op hun oorspronkelijke plaats gehangen nadat ze behandeld zijn tegen roest en opnieuw geschilderd. Sporen van hun historische kleuren - donkergroen en rood - zijn zichtbaar op de poortpijlers.

De fietsenberging, tegen de noordelijke tuinmuur opgetrokken, heeft een zeer prominente plaats in de tuin en stoort het enige vrije zicht op de kerk(toren). Omwille van esthetische overwegingen wordt geadviseerd om - in geval van grote herstellingen of vervanging - de fietsenberging te verplaatsen naar een minder zichtbare locatie, bijvoorbeeld naar de noordwestelijke hoek van de pastorietuin.

Alle werken van onderhoud, herstel en herwaardering aan erfgoedelementen kunnen in aanmerking komen voor een erfgoedpremie onder voorbehoud van de op dat moment geldende wetgeving

Voor een regelmatige en deskundige blik op de gebouwen en het groen erfgoed, wordt lidmaatschap bij Monumentenwacht Vlaanderen aanbevolen. Zie daarvoor [Werking | Monumentenwacht](#) en [Lid worden | Monumentenwacht](#).

Onderhoudslogboek

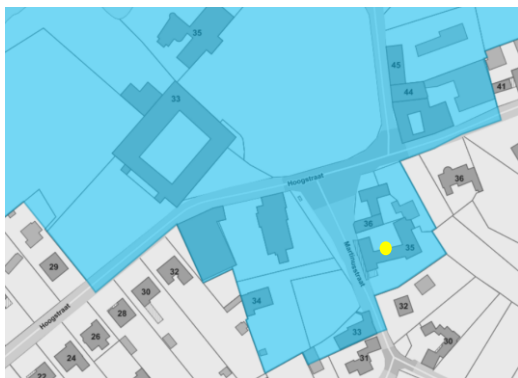
Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Martinusstraat 35 - gesloten hoeve

Administratief perceel

Postadres: Martinusstraat 35, 3840 Borgloon
Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A, perceelnummer 506C

Juridische toestand

Beschermde als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon'
Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157
Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Gesloten hoeve' - ID 16699
Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622
Gewestplan: woongebied met landelijk karakter, landschappelijk waardevol gebied

Historiek

In 1731 werd aan het dorpsplein van Gorsleeuw, vlak aan de straat, een eenlaags woonhuis onder zadeldak opgetrokken, zo leert een datumsteen in de zijgevel. Omstreeks 1745 werd huis opgetekend door Jean Villaret toen hij in opdracht van het Franse hof de streek in kaart bracht. Bij het woonhuis hoorde toen een dieper op het perceel gelegen, parallel ingeplant gebouw. Omstreeks 1775, toen de Ferrariskaart werd opgetekend, waren het woonhuis en het achterliggende volume met elkaar verbonden en vormden ze een U-vormig geheel rond een koer.

Afb. 1: Villaret, Gortsleeuw, 1745-'48 - bron: www.geo.onroenderfgoed.be

Die configuratie van gebouwen is ook te zien op het voorprimitieve kadasterplan van 1809 en het primitieve kadasterplan van 1840-1843. Volgens de bijhorende legger was het toen eigendom van baron de Copis en bestond het uit een woonhuis, een brouwerij, een bakhuis en een tuin.

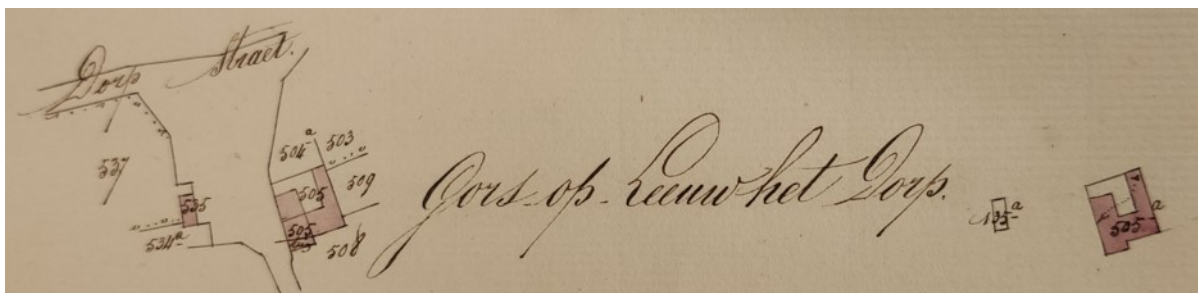

Afb. 2: Ferrariskaart, Geursleeuw, ca. 1775 - bron: geo.onroenderfgoed.be

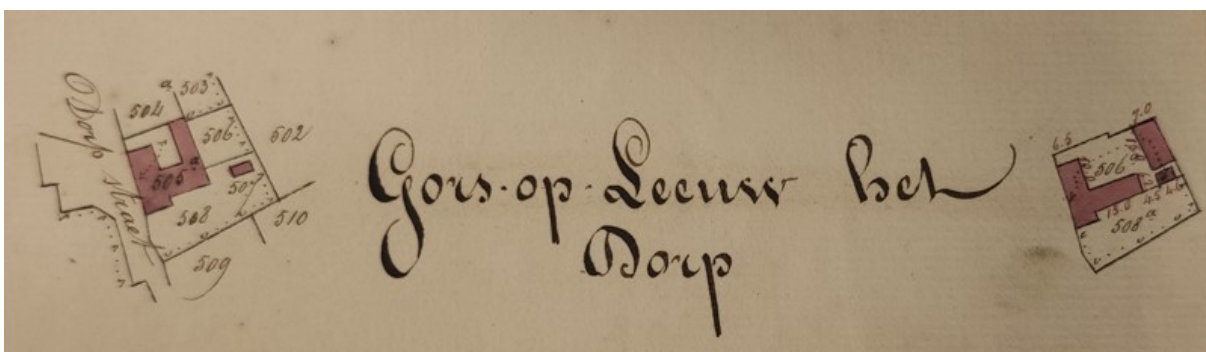
Niet lang daarna, in 1859, registreerde het kadaster een wijziging aan de gebouwen: het huis (505) en de brouwerij (505bis) werden samengevoegd tot één woonhuis (505A) en de brouwactiviteit werd vervangen door landbouw. Deze functiewijziging zorgde voor een wijziging van de gebouwen en vereniging met de tuin, opgetekend in 1861: de brouwerij werd gesloopt, het woonhuis vergroot en er werden nieuwe landgebouwen opgetrokken - waaronder de nog bestaande vakwerkschuur.

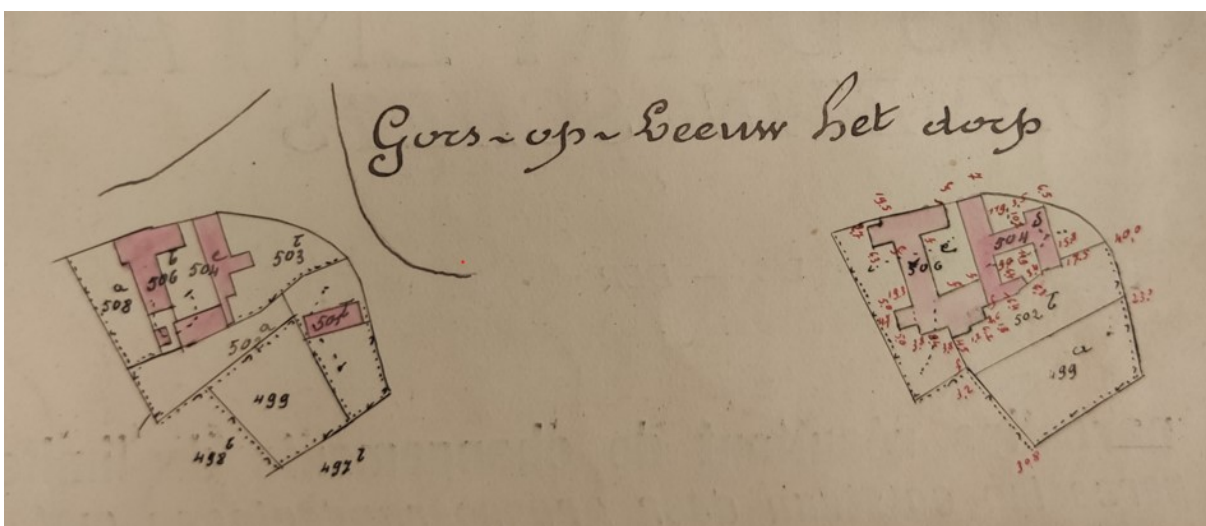
Afb. 3: Voorprimitief kadaster (links) en primitief kadaster (rechts), Gors-(op-) Leeuw, resp. 1809 en 1840 - bron: Archief Onroerend Erfgoed en www.cartesius.be

Afb. 6: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1859/4 - bron: Archief van het kadaster Hasselt

Afb. 5: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1861/5 - bron: Archief van het kadaster Hasselt

Afb. 4: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1927/2 - bron: Archief van het kadaster Hasselt

Een laatste significante wijziging van de hoeve werd genoteerd in 1927. Toen werd de hoeve aanzienlijk uitgebreid door vergroting van het woonhuis aan de westzijde en de bouw van een varkensstal in vakwerk aan de zuidzijde, waardoor het geheel zijn huidige U-vormige configuratie verkreeg. Gelijktijdig werd een deel van de boomgaard (502a) bij de hoeve gevoegd. Als eigenaars van de percelen worden niet langer de bewoners van het kasteel genoteerd - baron de Copis en later van graaf d'Aspremont-de Lynden - maar de familie Groffils.

De hoeve werd vermoedelijk in de jaren 1940 gerenoveerd - zo doet de voorzetgevel vermoeden - en ook heel recent nog, in 2013, zoals in datumsteen aan de erfzijde aangeduid.

Beschrijving¹

U-vormige hoeve, bestaand uit een "1731" gedateerd, aan de straat gelegen **woonhuis**, een haaks daarop aansluitende (herbouwde?) **dwarsvleugel** en een **vakwerkschuur** (1860) en **varkensstal** (1927) die door middel van een recent verbindingsvolume met de haakse vleugel verbonden zijn.

¹ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn vet weergegeven.

Eénlaags woonhuis, opgetrokken in **baksteen** en gevat onder een vernieuwd, **gesloten pannen zadeldak**. **Dubbelhuis** met een **zeven traveeën** tellende straatgevel, voorzien van een vermoedelijk in de jaren 1940 vernieuwd parement met **strekse bakstenen** en getypeerd door een

centrale rondboogdeur - gevat in een **omlijsting** van **gele baksteen** en voorafgegaan door een **halfronde trappenpartij** -, een **gecementeerde plint** en een decoratie van **imitatiebreuksteen**, en **rechthoekige vensters** met **betonnen latei** en **hardstenen lekdrempels**. Een rechthoekig keldergat geeft de plaats aan van de **18de-eeuwse kelder** met **Maaskalkstenen tongewelf**.

Met een **datumsteen "1731"** gedateerde en met **S-ankers** verankerde noordelijke zijgevel, voorzien van een **gecementeerde plint** die een **oudere plint** van **natuursteen** lijkt te bedekken, en **drie muuropeningen** - waarvan één **rondbogig** en één onder **kalkzandstenen latei**.

Zuidelijke **zijgevel** met **rechthoekige muuropeningen** en **aangebouwd terras**. Vernieuwd **schrijnwerk**.

Zwaar gerenoveerde **dwarsvleugel** van **twee bouwlagen** onder een **gesloten zadeldak**, met **bakstenen gevels**, getypeerd door **rechthoekige muuropeningen**. Vernieuwd **schrijnwerk**.

Gerestaureerde en tot woning omgevormde **dwarsschuur** en **varkensstallen** met **behouden vakwerkstructuur** op **bakstenen plint** en **verankerde bakstenen zijgevels** onder een vernieuwd naar het erf toe gesloten pannen zadel- en lessenaarsdak. Vernieuwd schrijnwerk.

Recent heraangelegd **erf**, deels verhard met **kasseien**.

Achter het vakwerkgebouw ligt een **boomgaard** die toegankelijk is via een **gekasseide oprit** aan de Hoogstraat en afgesloten door middel van een **buis- en bandsmeedijzeren poort**.

Evaluatie

Historisch en functioneel interessant ensemble dat in oorsprong teruggaat tot 1731 en een brouwerij herbergde die afhankelijk was van het kasteel van Gorsleeuw. In het midden van de 19de eeuw werden de brouwactiviteiten gestaakt, de brouwerijgebouwen afgebroken en werd overgeschakeld op landbouw, waarvoor achter het woonhuis bakstenen stallen en een dwarsschuur in vakwerk werden gebouwd die het erf U-vormig omsloten. Als dusdanig is het geheel typologisch een goed voorbeeld van een hoeve met losse bestanddelen, geeft ze een goed beeld van verschillende historische constructiewijzen - baksteenbouw met 18de-eeuwse gewelfde kelder, 19de-eeuwse vakwerkschuur en 20ste-eeuwse vakwerkstal- en is ze een materiële en beeldbepalende getuige van de historische band tussen kasteel en dorp doorheen de eeuwen.

Beheersdoelstellingen²

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld.

De hoeve wordt goed onderhouden en is algemeen in goede staat. Regelmatig en deskundig onderhoud is essentieel om deze toestand te behouden. Daarbij dient aandacht te gaan naar:

- Herstel van de gecementeerde plint en het achterliggende metselwerk in de noordelijke zijgevel;

- De noordelijke zijgevel werd ogenschijnlijk met cementmortel gevoegd. Dit komt niet ten goede van de baksteen die meer gebaat is met een kalkmortel. Bij toekomstige werken aan het parement dient hiermee rekening gehouden te worden;

² Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

- Het opnieuw afsluiten van het erf door middel van een ijzeren poort wordt aanbevolen;
- De keermuur van het terras aan de zuidzijde is opgetrokken in betonnen snelbouwsteen; een niet historisch materiaal binnen een beschermd dorpsgezicht. Omwille van de harmonie tussen woonhuis en terras is het aangewezen het metselwerk te bedekken met een gladde cementering, bij wijze van voortzetting van de plint van het woonhuis.

Voor een regelmatige en deskundige blik op de gebouwen, wordt lidmaatschap bij Monumentenwacht Vlaanderen aanbevolen. Zie daarvoor [Werking | Monumentenwacht](#) en [Lid worden | Monumentenwacht](#).

Onderhoudslogboek

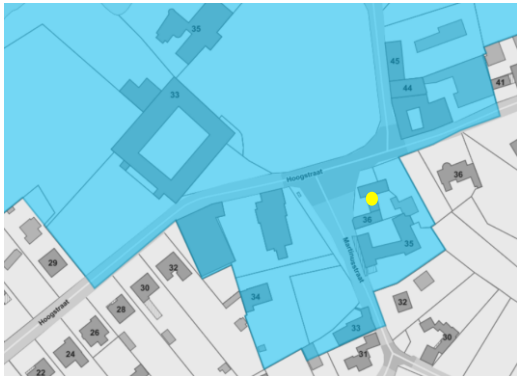
Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Martinusstraat 36

Administratief perceel

Postadres: Martinusstraat 36, 3840 Borgloon
Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A,
perceelnummer 504E (huis), 502C (boomgaard)

Juridische toestand

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon'
Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan: woongebied met landelijk karakter, landschappelijk waardevol gebied

Historiek

Volgens de kaart van Villaret, opgetekend omstreeks 1745, lag op de hoek van de Hoogstraat en de Martinusstraat, naast een boomgaard, een gebouwengeheel, gevormd door een U-vormig gebouw en een ertegenover gelegen vrijstaande constructie op rechthoekige plattegrond. Gezien de rurale context, kan aangenomen worden dat het om een vrijstaande woning ging met ertegenover in U-vorm aaneengeschakelde stallen en een schuur. Andere bewaarde historische kaarten tonen aan dat het goed in de volgende eeuw nog zou wijzigen

Op de Ferrariskaart uit 1771-1778 wordt het ensemble nog steeds als een geheel van twee gebouwen afgebeeld, maar de meest noordelijke constructie - wat vermoedelijk de stallen en schuur waren - is verkleind van een U-vormige naar een L-vormige constructie. Het woonhuis bleef ogenschijnlijk ongewijzigd en de boomgaard ernaast werd als een omhaagde tuin afgebeeld.

De voorprimitieve (1809) en de primitieve kadasterkaart (1840-'43) tonen dat het stal- en schuurgedeelte tot één vleugel gereduceerd werd, terwijl het woonhuis vergroot werd met een kleine haakse vleugel. Allicht werd aan het woonhuis een stal bijgebouwd en bleef de oude schuur aan de straat behouden. Dat wordt bevestigd door de legger bij de primitieve kadasterkaart en de eerste mutatieschets van het goed - opgetekend in 1858 - die leren dat baron de Copis - eigenaar van het goed - omstreeks 1848 het landgebouw (*bâtiment rural*) in de noordelijke helft van het perceel liet afbreken. Het woonhuis bleef bestaan.

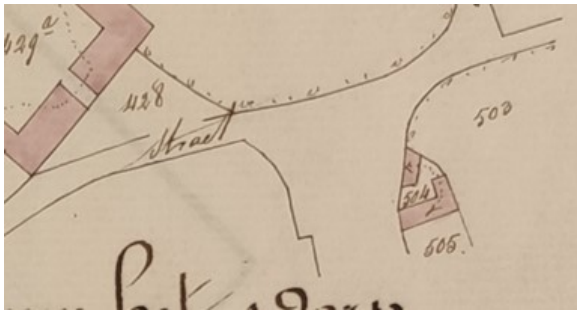
Afb. 1: Kaart van Villaret, Gortsleeuw, 1745-1748 - bron: www.geo.onroerenderfgoed.be

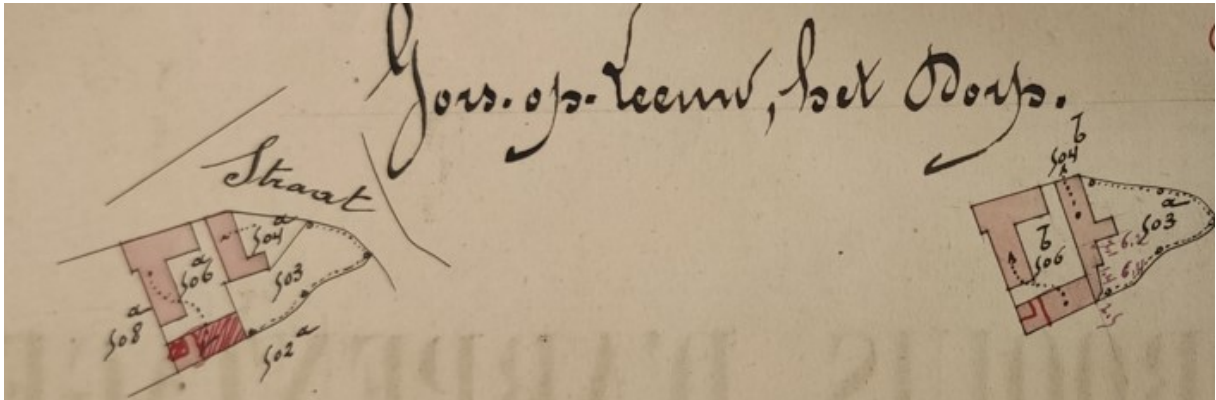
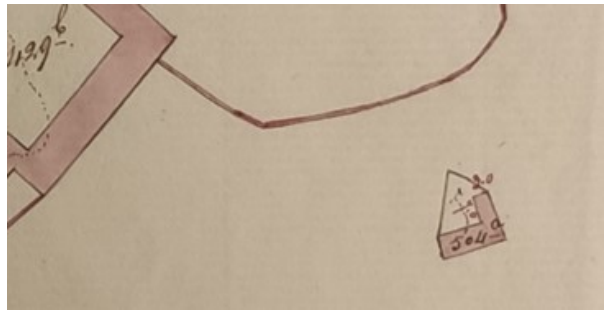
Afb. 3: Ferrariskaart, Geursleew, 1771-1778 - bron: www.geo.onroerenderfgoed.be

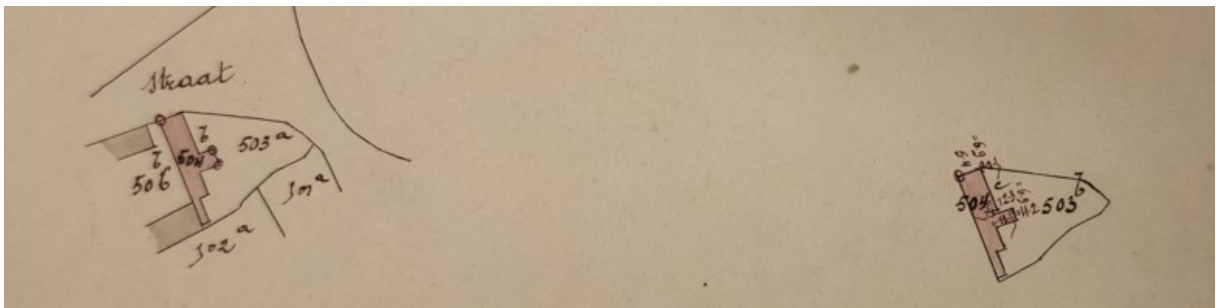
Afb. 2: Primitieve kadasterkaart, Gorsleeuw, 1840-'43 - bron: www.cartesius.be

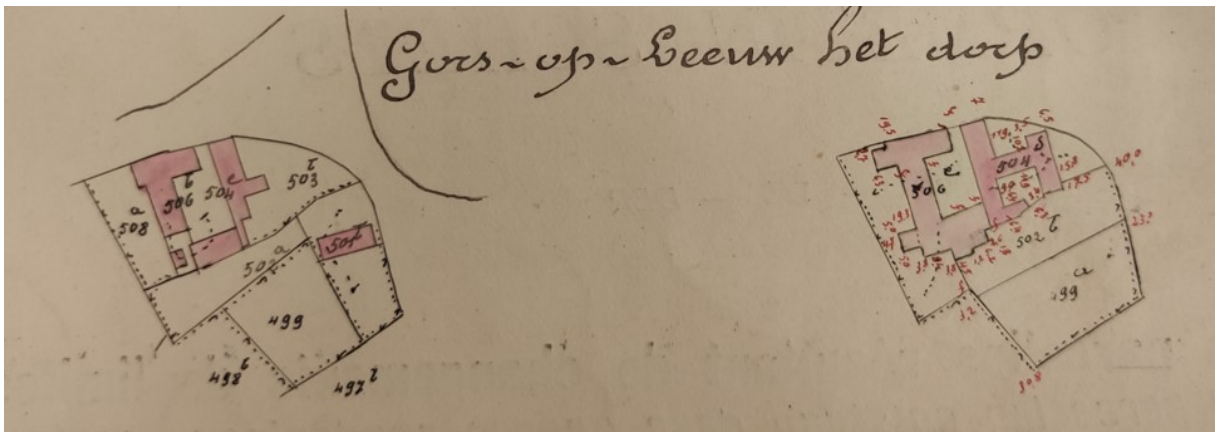
Afb. 4: Gorsleeuw, mutatieschets 1858/11 - bron: Archief van het kadaster, Hasselt

Afb. 5: Gorsleeuw, mutatieschets 1884/2 - bron: Archief van het kadaster, Hasselt

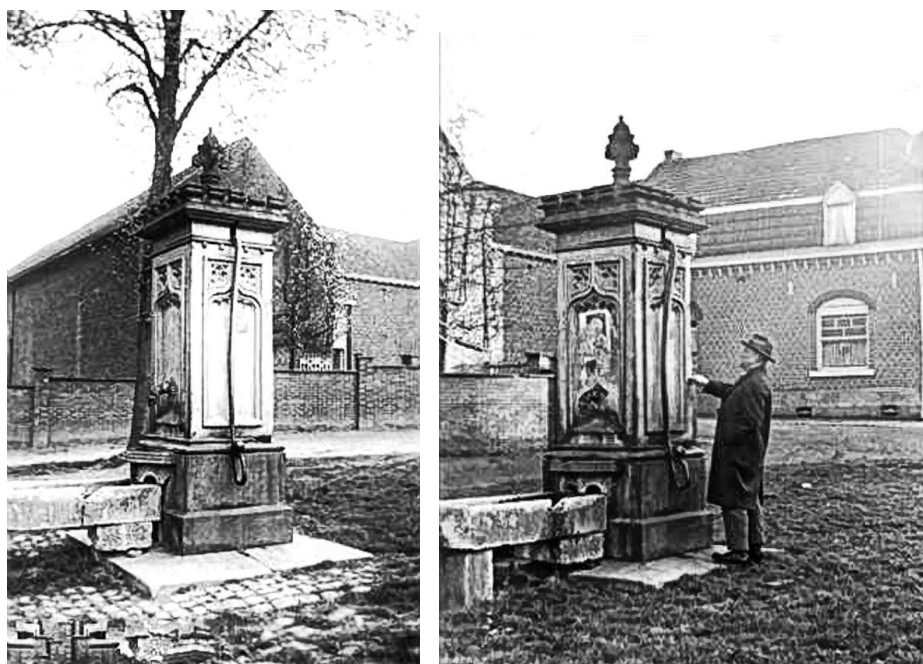
Afb. 6: Gorsleeuw, mutatieschets 1910/4 - bron: Archief van het kadaster, Hasselt

In 1884 vond een volgende mutatie plaats. Het perceel van het huis (nr. 504A) werd samengevoegd met dat van de tuin (nr. 503) en het huis werd vergroot en uitgebreid in zuidelijke richting. De getrapte vorm van de nieuwe constructie doet vermoeden dat het om een stalletje en bergruimte ging waarvan tot voor enige tijd nog een belangrijk restant in vakwerk bewaard bleef¹ (zie verder).

Het woonhuis, dat ogenschijnlijk sinds de 18de eeuw ongewijzigd bleef, bleek in 1910 in slechte staat want het kadaster registreerde toen de sloop en reconstructie van het huis. Het werd quasi op dezelfde footprint als het oude opnieuw opgebouwd, tegen de getrapte vakwerkconstructie uit 1884. Hoewel kadastraal genoteerd als 'huis' is het in 1910 opgetrokken gebouw - dat vandaag nog bestaat - duidelijk als woonhuis met dorpscafé ontworpen, zo getuigen de gescheiden toegangen tot het café en de woning.

Niet lang na de bouw van de woning, in 1927, bleek het goed van eigenaar gewisseld. Graaf d'Aspremont - de laatst genoteerde eigenaar - verkocht het huis met café en tuin aan het echtpaar Rubens-Vandendwije. Zij vergrootten de gebouwen aanzienlijk: ze bouwden tegen het woonhuis/café een haakse vleugel met een grote poort naar een achterliggende koer en daartegen een tweede haakse vleugel, eveneens met poort, en parallel aan het woonhuis. Hierdoor ontstond een bijna H-vormig gebouwengeheel dat door de uitbreiding - al dan niet met volledige vervanging - van de getrapte bijgebouwen een bijna gesloten binnenkoer aan de tuinzijde kreeg. Een foto uit de jaren 1940 toont de gebouwen - zij het indirect, gezien de blikvanger van de foto duidelijk de dorpspomp was - maar ook de bakstenen tuinmuur ten noorden van de schuur en een fraaie, geleide fruitboom - allicht een perelaar.

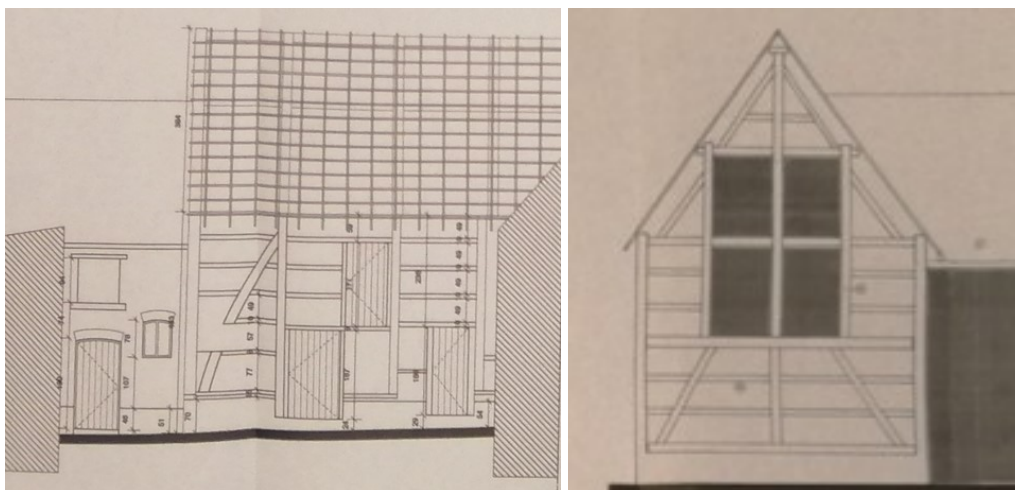
Afb. 8: Gorsleeuw, dorpsplein met pomp - bron: www.erfgoedplus.be

¹ Dit blijkt uit renovatieplannen uit 2003, bewaard in het archief van het Agentschap Onroerend Erfgoed, waarop de vakwerkconstructie als bestaande toestand wordt weergegeven.

Afb. 9: Gorsleeuw, Martinusstraat 36, dorpscafé, s.d. - bron: Archief Onroerend Erfgoed

Hoewel het gebouwengeheel - op een kleine grenswijziging van het perceel aan de Hoogstraat in 1939² na - niet meer kadastraal gewijzigd werd, toont het Grootchalig Referentiebestand (GRB) dat de vakwerkconstructie die naast het woonhuis/dorpscafé in 1884 werd opgetrokken inmiddels gesloopt werd en dat in de tuin twee gebouwen met pannen zadel- en lessenaarsdak staan, respectievelijk een schuur/opslagruimte en een stalletje.

Afb. 10: Gorsleeuw, Martinusstraat 36, verdwenen vakwerkconstructie, bestaande toestand, 2003 - © Lens°Ass

² Hasselt, Archief van het kadaster, Gorsleeuw, mutatieschets 1939/2.

Beschrijving³

Gebouwengeheel, gevormd door een haaks op de straat ingeplant **woonhuis**, voorheen met **dorpscafé**, uit 1910 en een dwars daartegen **T-vormig** gebouwde **schuur- en stalvolume** uit 1927 dat een **voorkoer** omsluit. Het geheel is gelegen in een **ruime tuin** waarvan het westelijke gedeelte aan het dorpsplein - de voortuin - afgeboord is door middel van een laag **bakstenen muurtje** en een draadhek met poort.

Haaks op de straat ingeplant, éénlaags woonhuis met **afgeschuinde hoektravee** waarin oorspronkelijk de **toegangsdeur** tot het café die bekroond wordt door een **getrapt dakvenster** dat het **leien mansardedak** met hedendaagse, nagenoeg vierkante dakkapellen doorbreekt. De **verankerde gevels** worden getypeerd door een **gecementeerde plint** van **imitatie-breuksteen** waarboven een **parement** van **roodbruine baksteen** met **witte knipvoegen** die echter **roodbruin** gekleurd zijn in de **rollaag** rond de **korfboogopeningen** met **hardstenen lekdrempels** en zo de boogvormen beklemtonen. Vernieuwde houten rondboogdeur en vernieuwd schrijnwerk van de vensters.

³ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn vet weergegeven.

Verankerde, nagenoeg volledig gesloten zuidelijke zijgevel met gecementeerde plint, een steekboogvenstertje met hardstenen lekdrempel en diefijzers voor de ramen, en een dakvlakvenster in de mansarde. Aanpalend het bijgebouw dat de oksel vormt tussen het woonhuis en de stalvleugel. Het wordt verlicht door twee steekboogvensters met lekdrempel en diefijzers, en sluit

aan bij de bakstenen gevel van de vroegere vakwerkstal die nu dienst doet als tuinmuur.

In baksteen opgetrokken T-vormige dienstvleugels met schuur en stallen, gevat onder pannen zadeldaken en getypeerd door een gecementeerde plint en twee rechthoekige houten poorten onder metalen latei, met boven de kleinste - in de noordelijke vleugel - een laadluik. Enkele glazen pannen verlichten de dakruimte boven de doorgang die via grootste poort van de gekiezelde voorplaats met buxusvormen naar de naar de achterliggende koer leidt. De nagenoeg gesloten straatgevels van de noordelijke vleugel werd tijdens de renovatie van 2003 aan de westzijde op discrete wijze geopend met een rechthoekig pseudo-hoekvenster.

Evaluatie

Goed bewaard, representatief en (architectuur)historisch interessant geheel van een dorpscafé met woning uit 1910 waarbij in 1927 een haaks daarop ingeplante, T-vormige stal- en schuurvleugel als landgebouwen opgetrokken werden. Typologisch interessant en representatief voorbeeld van een dorpscafé, beeldbepalend op het dorpsplein gelegen en zo letterlijk en figuurlijk het centrum vormend van het sociale leven in het dorp. Het gebouwenensemble heeft een belangrijke context- en ensemblewaarde en wist na de renovatie van 2003 haar authenticiteit te behouden. Jammer genoeg verdween de uit 1884 daterende vakwerkconstructie recent, ondanks de beschermde status van het gebouw.

Beheersdoelstellingen⁴

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld

Het goed werd enkele decennia geleden respectvol gerenoveerd. Het wordt goed onderhouden en bevindt zich in goede bouwfysische staat. Behoudens calamiteiten zullen werken zich beperken tot regulier onderhoud.

Voor een regelmatige en deskundige blik op de gebouwen en het groen erfgoed, wordt lidmaatschap bij Monumentenwacht Vlaanderen aanbevolen. Zie daarvoor [Werking | Monumentenwacht](#) en [Lid worden | Monumentenwacht](#).

⁴ Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

Onderhoudslogboek

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Mellenstraat 44 - Hoeve Lievezoens

Administratief perceel

Postadres: Mellenstraat 44, 3840 Borgloon

Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A, perceelnummer 444F

Juridische toestand

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon' Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan: woongebied met landelijk karakter

Historiek

De oorsprong van de hoeve op de hoek van de Hoogstraat en de Mellenstraat gaat minstens terug tot het tweede kwart de 18de eeuw, zo leert de kaart van Villaret uit 1745-1748. Ze toont twee rechthoekige volumes: één haaks ingeplant op de Mellenstraat en één haaks op de Hoogstraat. Het volume aan de Mellenstraat was allicht het woonhuis - het bestaat ook vandaag nog -, dat aan de Hoogstraat vermoedelijk een landgebouw met stal en schuur.

Op de kaart van Ferraris - opgetekend tussen 1771 en 1778 - zien we eenzelfde configuratie van twee gebouwen maar een gewijzigde inplanting: het woonhuis bestaat nog steeds maar het landgebouw wordt afgebeeld op de hoek van de Mellenstraat en de Hoogstraat. Of het om een nieuwe constructie gaat dan wel om een correctere weergave van de inplanting van het gebouw, is niet duidelijk. Het perceel is omgeven door een haag en op het erf lijkt een solitaire boom te staan naast een kleine poel.

Op de voorprimitieve kadasterkaart van 1809 blijkt de hoeve uitgebreid: het woonhuis en de landgebouwen liggen nog steeds aan de Mellenstraat, maar er is een tweede landgebouw bijgekomen, haaks op de Hoogstraat en op de rooilijn ingeplant waardoor de koer quasi ingesloten werd. De primitieve kadasterkaart van 1840-1843 toont een gelijkaardige toestand. De kadastrale leggers leren dat de hoeve toen eigendom was van herbergier Jan Lievesoens die ook gemeenteraadslid was en ten oosten van de kerk op het kerkhof begraven ligt. De aanpalende boomgaard (nr. 443) en de tuin (nr. 445) bij het huis (nr. 444) waren ook in zijn bezit.

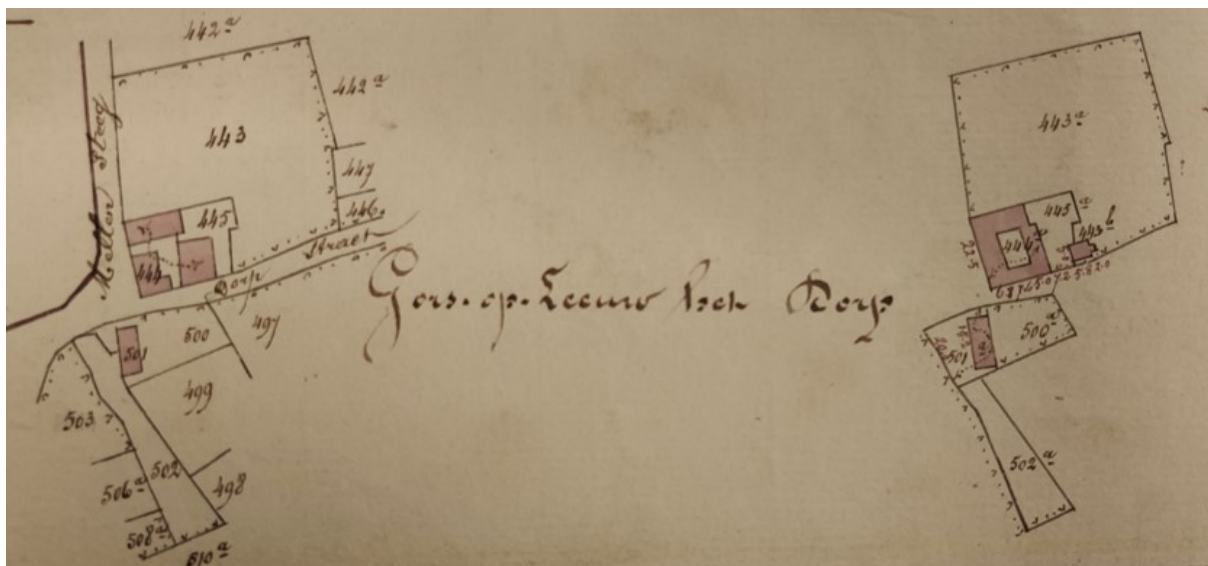
Afb. 1: Kaart van Villaret, Gortsleeuw, 1745-1748 - bron: geo.onroerenderfgoed.be

Afb. 2: Ferrariskaart, Geurtsleew, 1771-1778 - bron: geo.onroerenderfgoed.be

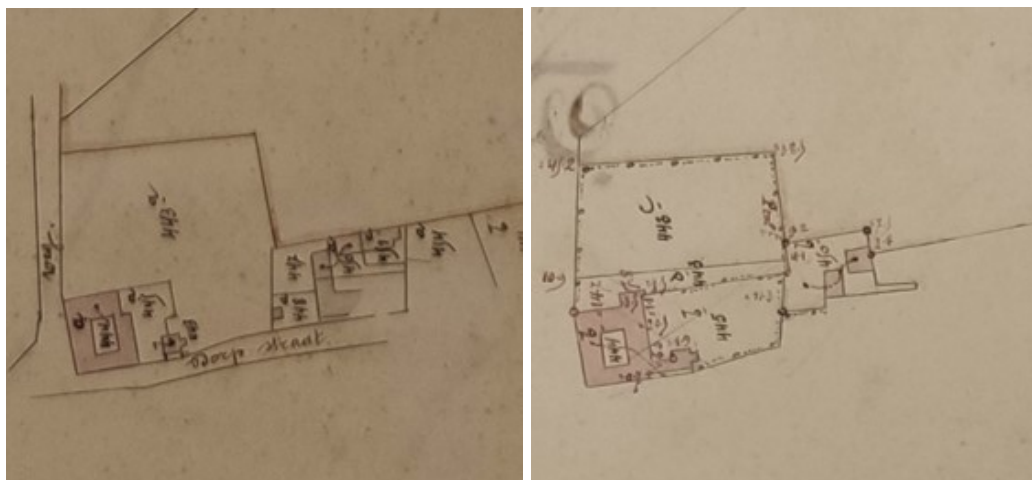

Afb. 3: Primitieve kadasterkaart, 1840-1843 - bron: cartesius.be

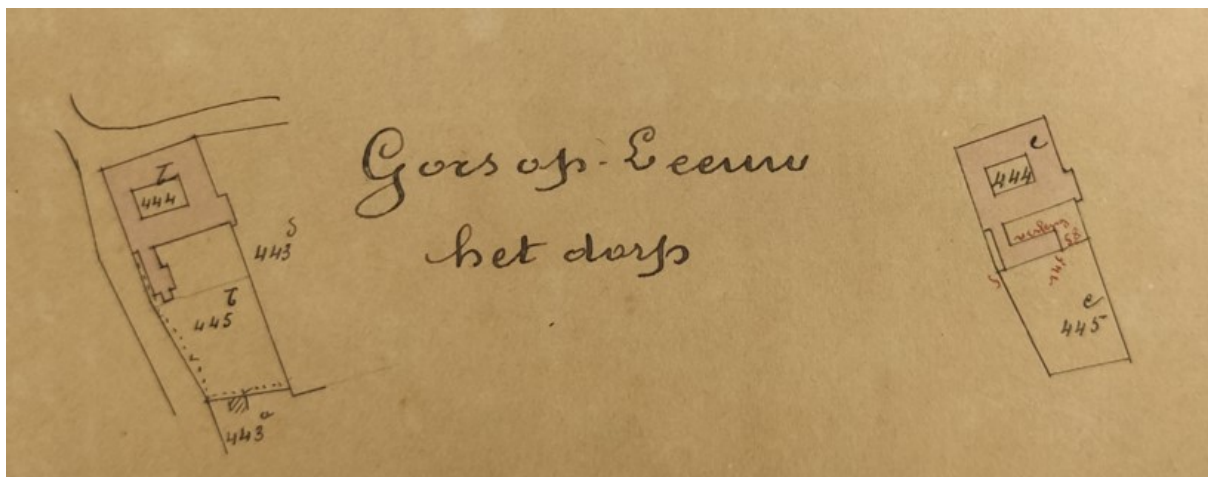
Afb. 4: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1865/4 - bron: archief van het kadaster, Hasselt

Omstreeks 1865 werden de gebouwen voor het eerst kadastraal gewijzigd. De landgebouwen werden gedeeltelijk afgebroken en groter heropgebouwd en de doorgang tussen het woonhuis en de schuur aan de straatzijde werd overbouwd waardoor de hoeve evolueerde tot een gesloten geheel. In de boomgaard aan de kant van de Hoogstraat werd een 'bâtiment rural' opgetrokken dat - gezien de vorm - allicht een bakhuis was.

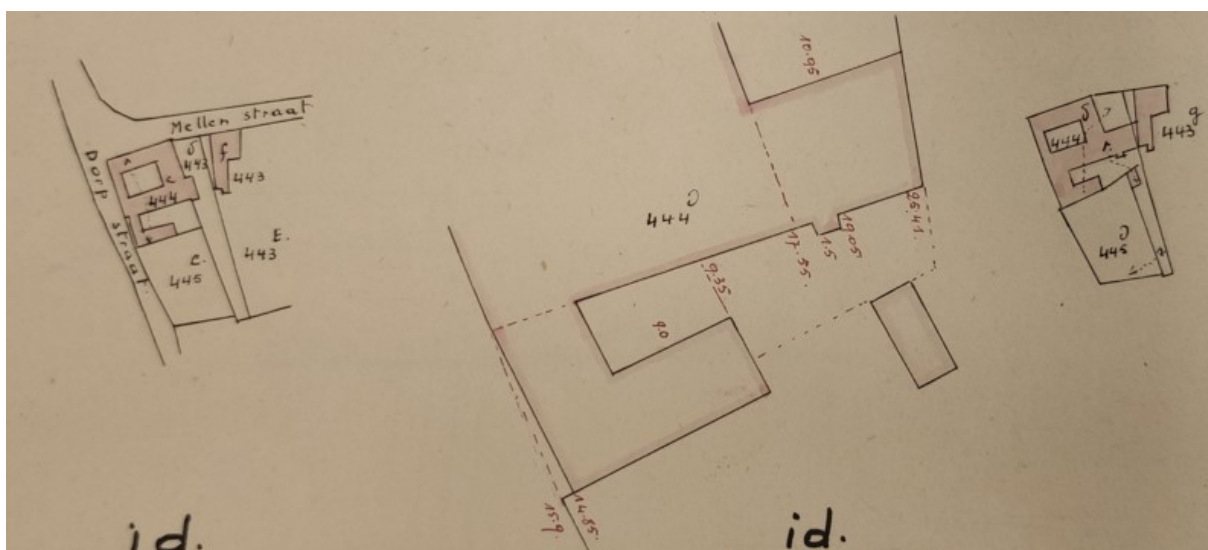
Afb. 5: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1913/4 - bron: archief van het kadaster, Hasselt

Vlak voor 1913 werden de landgebouwen opnieuw vergroot: de vleugel langs de Hoogstraat werd met het bakhuis verbonden en aan het woonhuis werd in de tuin een kleine uitbreiding gerealiseerd. Gelijktijdig werd de tuin (445B) vergroot door vereniging met een deel van de boomgaard. Van die boomgaard werd ook een smalle strook afgesplitst (443D), allicht een oprit om de achterzijde van het perceel te bereiken of ter voorbereiding van de bouw van de naastgelegen woning - Mellenstraat 45 - die even voor 1923 werd opgetrokken.

Afb. 6: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1929/6 - bron: archief van het kadaster, Hasselt

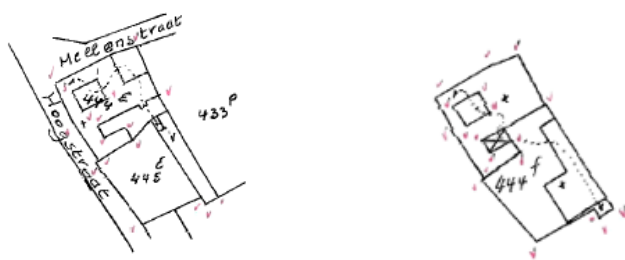
In 1929 werd het bakhuis afgebroken en kwam er een langgerekte stalvleugel in de plaats, die haaks op de Hoogstraat in de tuin gebouwd werd waardoor de tuin verkleinde. De bestaande hoevegebouwen bleven ongewijzigd.

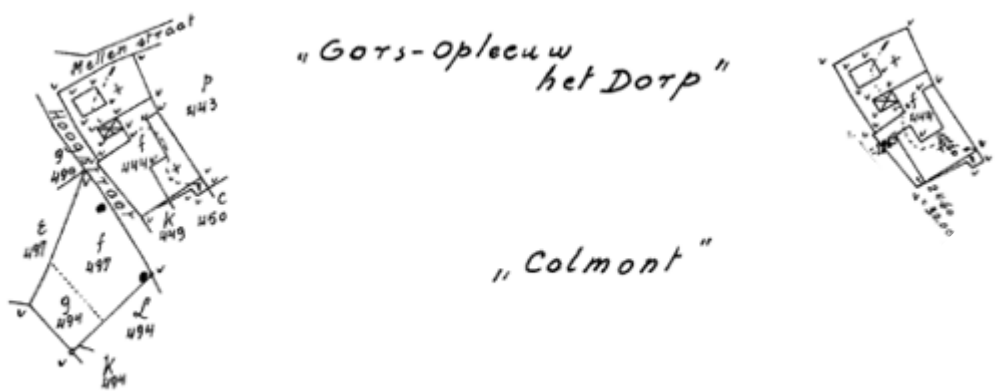
Afb. 7: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1941/4 - bron: archief van het kadaster, Hasselt

Een goed decennium later, in 1941, werd het woonhuis uitgebreid waardoor een tweede koer ontstond tussen het woonhuis en de naastgelegen woning Mellenstraat 45. Wat verder op de op de smalle oprit/strook verscheen een kleine constructie - een garage? - die omstreeks 1986, zou vervangen worden door een grote L-vormige loods. Gelijktijdig werd ook de koer tussen de woningen Mellenstraat 44 en 45 door middel van een loods overdekt.

De laatst geregistreerde wijzigingen aan de hoeve dateren van 1989, toen de achterliggende loods werd uitgebreid tot een U-vormig gebouw.

Afb. 8: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1986/4- bron: archief van het kadaster, Hasselt

Afb. 9: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1989/2- bron: archief van het kadaster, Hasselt

Beschrijving¹

Historisch gegroeide **vierkantshoeve**, gevormd door een tot een mogelijks in kern tot de **18de eeuw** opklimmend, haaks op de Mellenstraat ingeplant **woonhuis** (A), een aan de zuidzijde daarop aansluitende **schuur** (B) en **stallen** (C), in **U-vorm** omstreeks **1865** opgetrokken, en ten oosten daartegen een **L-vormige stal** (D) langsheen de Hoogstraat, in twee fases opgetrokken in **1929** en **1941**.

Dwars op de Mellenstraat ingeplant, in **baksteen** opgetrokken **woonhuis** van één bouwlaag onder **zadeldak** met aan de straatzijde een **verankerde**, op een **vierkante schouw** uitlopende, **manke tuitgevel** van twee traveeën met een **grijs geschilderde, gecementeerde plint** en **steekboogvensters** met **hardstenen lekdrempel**, een **gecementeerde latei** en **houten schrijnwerk**.

¹ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn vet weergegeven.

Aanpalend aan het woonhuis de **schuur** onder **rood pannen zadeldak** met aan de Mellenstraat **twee gedrukte rondboogpoorten**, geopend door **houten poortvleugels** onder een **rollaag** van **kalkkleurige baksteen**. Typerende **gecementeerde** en **grijs geschilderde plint**, **baksteenparement** met **knipvoegen** en **muurankers**.

Aan de Hoogstraat, gecombineerd gevelgeheel, gevormd door de **twee kopse puntgevels** van de schuur en parallelle stal waartussen de **lagere gevel** van het lagere stalgedeelte, alle gevat onder **rode zadeldaken**. Verankerde **gevels** met **gecementeerde plint**, **twee steekboogvormige vensters** in de schuurgevel en een **rechthoekig zolderraam** in de kopse gevel van de stal.

De aansluitende, **L-vormige stalvleugel**, eveneens onder **rood pannen zadeldak** met **bakstenen gevels**, voorzien van een **gecementeerde plint** en **rechthoekige muuropeningen** aan de straatzijde: **stalvensters** en een **laadluik** onder de **bakgoot**.

Een keermuur van **kasseistenen** bakent de tuinzone af waarin in 1989 in baksteen een stal met golfplaten zadeldak werd opgetrokken.

De **erfgevel** van het woonhuis heeft **één bouwlaag** - een **verhoogde begane grond** - en telt **zeven traveeën** die geopend zijn met **steekboogvormige** muuropeningen: een **staldeer**, vier **vensters** en een **deur**, voorafgegaan door een platform dat het vloerniveau van het woonhuis aangeeft.

Voorts gebetonneerd **erf** en **verankerde erfgevels** van schuur en stallen met **steekboogvormige deuren en -vensters** en een recentere rechthoekige laadopening die tot zoldervenster werd omgevormd. Grotendeels vernieuwd schrijnwerk van de vensters. Een **lange hardstenen trog** op het erf doet dienst als bloembak.

Tussen het woonhuis en de woning Mellenstraat 45, een als invulvolume in 1985 opgetrokken loods, met bakstenen gevel, een grote rechthoekige sectionaalpoort en golfplaten dak.

Evaluatie

Op de hoek van de Hoog- en de Mellenstraat ingeplante, historisch gegroeide vierkantshoeve met een mogelijks in kern tot de 18de eeuw opklimmend woonhuis, een omstreeks 1865 in U-vorm opgetrokken schuur en stallen en een daartegen aan gebouwde een L-vormige stal, in twee fases opgetrokken in 1929 en 1941. Representatieve, in streekeigen materialen - de typische baksteen en rode dakpannen - opgetrokken hoeve die door de jaren heen goed bewaard bleef en daardoor een hoge graad van authenticiteit bezit. Door haar ligging op de hoek van de Mellen- en de Hoogstraat heeft de hoeve een belangrijke beeldbepalende waarde. Daarnaast heeft ze als typische dorpshoeve een belangrijke contextwaarde in de beschermde dorpskern van Gorsleeuw.

Beheersdoelstellingen²

Het behoud van alle hierboven in vet weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld.

De hoeve wordt goed onderhouden en bevindt zich in goede bouwfysische staat. Behoudens calamiteiten zullen werken zich beperken tot regulier onderhoud.

Voor een regelmatige en deskundige blik op de gebouwen en het groen erfgoed, wordt lidmaatschap bij Monumentenwacht Vlaanderen aanbevolen. Zie daarvoor [Werking | Monumentenwacht](#) en [Lid worden | Monumentenwacht](#).

² Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

Onderhoudslogboek

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Mellenstraat 45

Administratief perceel

Postadres: Mellenstraat 45, 3840 Borgloon

Kadastrale ligging: Borgloon, 4de afdeling, sectie A, perceelnummer 443P

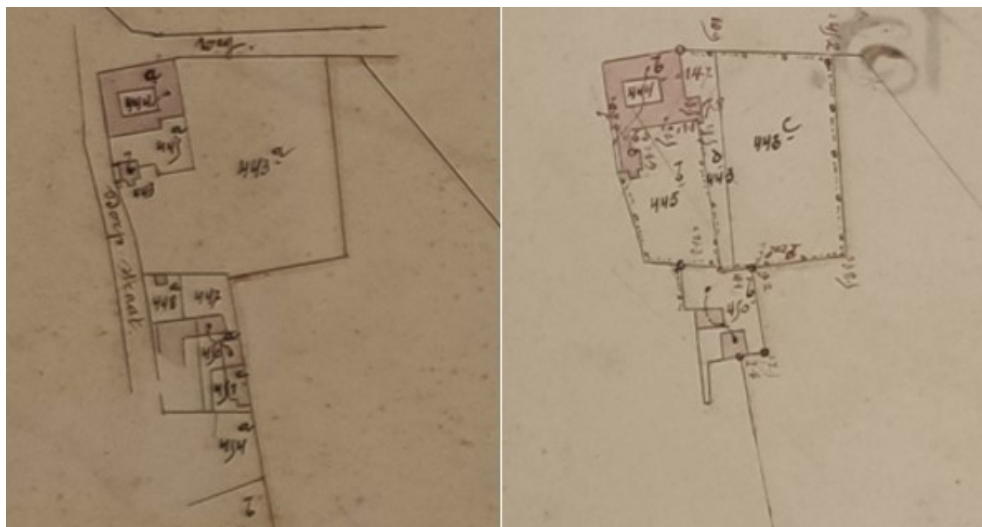
Juridische toestand

Beschermd als dorpsgezicht bij MB van 17 oktober 1986: 'Dorpskom van Gors-Opleeuw te Borgloon' Vastgestelde bouwkundig erfgoedrelict 'Dorpskern Gors-Opleeuw' - ID 15157

Vastgesteld landschapsatlasrelict 'Bellevuebos en kastelen van Gors-Opleeuw' - ID 97622

Gewestplan: woongebied met landelijk karakter

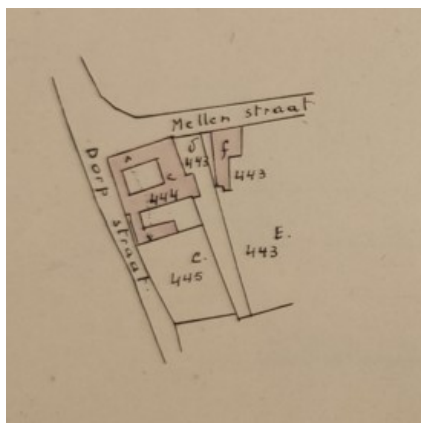
Historiek

Afb. 1: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1913/4 - bron: archief van het kadaster, Hasselt

In 1913¹ werd de boomgaard bij hoeve van Jan Lievesoens - Mellenstraat 44 - opgesplitst in twee percelen: een smalle oprijstrook (443D) die de open ruimte achter de hoeve bereikbaar maakte en een groot rechthoekig perceel (443C) dat de functie van boomgaard behield.

Op dat perceel liet het echtpaar Renaers-Lievesoens even voor 1923² een woning bouwen. Het werd een typische dorpswoning met bescheiden achterbouw in L-vorm.

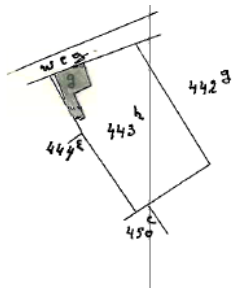

Afb. 2: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1941/4 - bron: archief van het kadaster, Hasselt

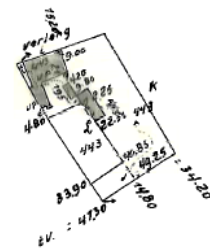

¹ Hasselt, Archief van het kadaster, Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1913/4

² Gegevens gebaseerd op de aanvullende aanwijzende tabel (209). In de bijhorende mutatieschets nummer 1923/7 werd echter een fout gemaakt: daarin wordt de wijziging van de percelen 177 en 179 weergegeven.

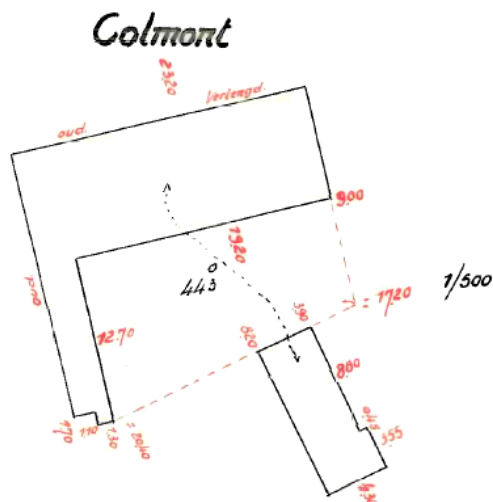
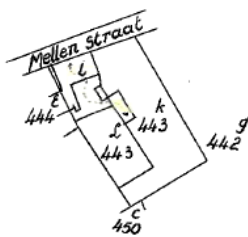

COLMONT

Afb. 3: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1955/2- bron: archief van het kadaster, Hasselt

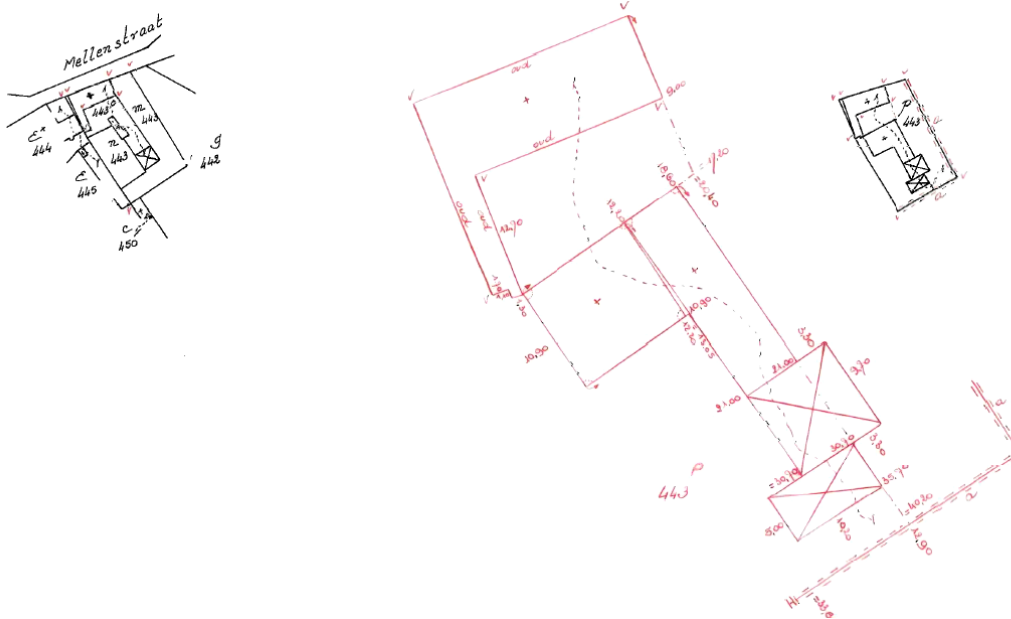
Eén generatie later, in 1955, registreerde het kadaster enkele wijzigingen: de bouw van een garage aan de oostzijde van het woonhuis, van een kleine constructie in de tuin erachter en van een landgebouw in de hoogstamboomgaard. Alle constructies werden verenigd op één perceel (443L). De verkleinde hoogstamboomgaard en tuin kregen elk een nieuw kadastraal nummer, respectievelijk nummer 443K en 443L.

Afb. 4: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1961/4- bron: archief van het kadaster, Hasselt

Niet lang daarna, in 1961, werd opnieuw bijgebouwd: tegen de garage werd een stal opgetrokken en dieper op het perceel een nieuwe loods. In 1981 werd die loods nogmaals vergroot.

Afb. 5: Gors-op-Leeuw, mutatieschets 1981/3 bron: archief van het kadaster, Hasselt

Na 1981 werden geen kadastrale mutaties meer genoteerd. Momenteel wordt het woonhuis grondig gerenoveerd. Jammer genoeg werden daarbij de sierkroonlijsten van woonhuis en garage verwijderd.

Beschrijving³

Geheel van een omstreeks 1923 gebouwd woonhuis (A) met een aangebouwde garage (B) uit 1955, een daartegen opgetrokken stal (C) van 1961 en achter het gebetonneerde erf liggende loodsen uit 1961 (D) en 1981 (E).

In **baksteen** opgetrokken **woonhuis**, opgevat als een **dubbelhuis** van **drie traveeën** en **twee bouwlagen** onder een **zadeldak**. Verankerde **lijstgevel**, getypeerd door een **smalle deurtravee** en **twee bredere venstertraveeën** met **spaarvelden** die uitlopen op een **muizentandfries**. De gevel heeft een **gecementeerde**, deels **beraapte plint** met **amandelvormige keldergaten** in een **omlijsting van Maaskalksteen** en is opengewerkt door middel van **steekboogvormige muuropeningen** met **hardstenen lekdrempels** en **dito sluitsteen** en **hoekblokken**. **Houten schrijnwerk**, in de eerste bouwlaag als **drielicht** opgevat en in de bovenbouw als **T-raam**. In een **verdiept portaal** en voorafgegaan door **vier hardstenen treden**, **oorspronkelijke houten deur** met **decoratieve spiegels** en een **veelkleurig bovenlicht van glas-in-lood**.

³ De erfgoedelementen en erfgoedkenmerken zijn vet weergegeven.

Verankerde zijgevels met rondboogvormige zoldervensters.

Aanpalende, éénlaagse garage onder zadeldak, opgetrokken in baksteen, geopend door een driedelige, deels beglaasde houten poort onder betonnen latei en gekenmerkt door een fraaie houten kroonlijst met siermotieven die doorloopt over de gevel van de even hoge, aanpalende stal. Dat volume wordt getypeerd door een gecementeerde plint en kleine, rechthoekige stalvensters, zowel in de straat- als in de zijgevel, waar de zolderruimte bereikbaar is via een groot, rechthoekig laadluik; een opgeklampte deur met wit en groen geschilderde planken.

Dieper op het perceel gelegen landbouwloods waarlangs een fraaie solitaire (noten?)boom met sterk beeldbepalend karakter.

Evaluatie

Representatief voorbeeld van een dorpswoning, opgevat als een dubbelhuis in sobere baksteenarchitectuur, gekenmerkt door een gecementeerde plint, een centrale deurtravee met verdiepte deur en veelkleurig bovenlicht en spaarvelden met muizentandfries in de bredere venstertraveeën. Het woonhuis vormt met haar aanpalende aanhorigheden - garage en stal - een historisch gegroeid en goed bewaard ensemble dat met zijn verzorgd voorkomen authentiek oogt in al zijn eenvoud.

Beheersdoelstellingen⁴

Het behoud van alle hierboven in het weergegeven erfgoedelementen en erfgoedkenmerken wordt vooropgesteld.

Het woonhuis wordt momenteel grondig gerenoveerd. Enkel de buitengevels bleven daarbij behouden. Verwacht wordt dat toekomstige werken zich - behoudens calamiteiten - dan ook zullen beperken tot onderhoud gedurende de termijn van dit beheersplan.

Het voornemen bestaat om in de stal of op de plaats van de stal een bijkomende woongelegenheden te creëren. De stal maakt typologisch deel uit van het landelijke gebouwenensemble. Hij heeft in die zin een zekere erfgoedwaarde en verdient behoud. Anderzijds is de architectuur niet uitzonderlijk en kan plaatsvervangende nieuwbouw een meerwaarde vormen. Beide scenario's houden een toekomstperspectief in voor een nieuwe invulling. Dit weliswaar op voorwaarde dat het (ver)nieuw(d)e volume qua schaal, materiaalgebruik en typologie aangepast is aan de historische context en qua voorkomen ondergeschikt is aan het woonhuis.

De solitaire boom dieper op het perceel heeft een belangrijke beeldbepalende waarde en dient regelmatig en deskundig onderhouden.

⁴ Naast deze individuele beheersdoelstellingen, zijn ook de algemene beheersdoelstellingen voor het beschermde dorpsgezicht van kracht. Zie daarvoor hoofdstuk 5 van dit beheersplan.

Onderhoudslogboek

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

Datum	Omschrijving van de uitgevoerde ingrepen (bv. nazicht van het grindpad)	Verwijzing naar de maatregel uit hoofdstuk 6 van het beheersplan (pag. x)	Uitvoerder (bv. eigen beheer of naam uitvoerder)	Factuur (bedrag in euro's)

9. **EXTRA TOEVOEGINGEN**

BIJLAGEN	
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)	Hoofdstuk 1: Identificatie
Lijst van geplande werkzaamheden	Hoofdstuk 6: Maatregelen
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	Hoofdstuk 6: Maatregelen
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	Bijlage 1
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	niet van toepassing
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	niet van toepassing
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	Bijlage 2
Lijst van cultuuroederen	niet van toepassing
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	niet van toepassing
Bibliografie	zie voetnotenapparaat
Beschermingsbesluit	Bijlage 3
Onderhoudslogboek	Bijlage 4